

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1914 P.

I-N19

62

ՀԱՆՍԱԲԵՐ

3678

3678

A. Supp

491.99-8
P-61

Handwritten signature or mark

491.99-8

L-61-ԼՈՒՍԱԲԵՐ

Բ. ՏԱՐԻ

Կազմեցին

ՍՏ. ԼԻՍԻՑԵԱՆ, ՅՈՎՏ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ և Լ. ՍԵՂՐՈՍՅԱՆ

Պատկերազարդեց
Վ. ԱՆԻԿԵԱՆ

Երկրորդ սիպ

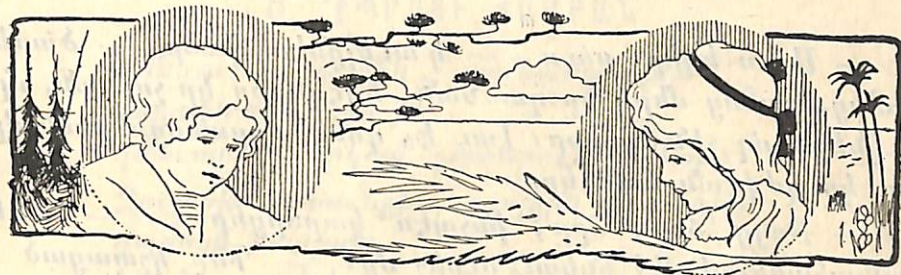
Մեր ինֆլուորնցն եւ փոխադրած յօղաւածներու, ինչպէս եւ մեր
նկարներու արտասպառեալ իրաւունքը վերապահուած է

2010

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԱՐՄԻ ԵՂՈՎՐԻՄԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌՈՒՄՆՈՑԻ

ՏԳՈՐԱՆ ԱՐԱՔՍ
Կ. ՊՈԼԻՍ 1914

43685 - 4-2.

1. ՀՐԱԺԵՇՏ

Դէ, մնաք բարով, արօտներ ժպտուն,
ամառը անցաւ, հօտը կ'իջնէ տուն:

Ետ կու գանք ձեզի մենք նորեկ գարնան,
երբ թռչուններու երգերն արթննան,
երբ լեռները թարմ հագուին կանաչով,
երբ ջրերը ժիր վազեն կարկաչով:

Դէ, մնաք բարով, արօտներ ժպտուն,
ամառը անցաւ, հօտը կ'իջնէ տուն:

Ո՛վ է այս մնաք-բարով բողբոջը, հրաժեշտ տրուողը:
Հօտը ինչո՞ւ աշնան սարերէն կ'իջնէ: Ձմեռը ո՞ր կ'անցրնէ:

2. ԾԻՄԵՌՆԱԿՆԵՐՈՒ ԶՈՒՆՆԵՐ

1.

Աշուն էր:

Ծիծեռնակները ամեն իրիկուն կը հաւաքուէին, կը
շարուէին տանիքի մը եզերքը կամ ճիւղերուն վրայ ու կը
ծըլլային անհանգիստ:

— Տեսէք, — կ'ըսէր մէկը. — ինչպէս խոտը դեղնած է:
Ամբողջ օրը ասդին-անդին ինկայ, հագիւ քանի մը թիթեռ
ճարեցի:

27928-62

— Մոլս եղիր, սոլս, — կ'աւելցնէր միւսը. — ծառերը կամաց-կամաց մերկ կը դառնան, եղէգները կը չորնան, մըժ-դուկներն ալ չեն երևար: Լաւ է, գոնէ աղբանոցներուն վրայ դեռ կը դժվժան ճանճերը:

— Բայց զոր, զոր, ինչպէս կարճըցեր է. — Թևերը թափահարելով մէջ ինկաւ ուրիշ մը: — Դեռ կշտացած ալ չես ըլլար, մէյ մըն ալ տեսար՝ մուժը կոխեց:

Այսպէս կը հաւաքուէին ու կը գանգատէին ծիծեռնակները:

2.

Իրիկուն մըն ալ բոլորը միասին ժողվըւեցան բարձր գանգակատան գլուխը: Այնքան շատ էին, որ գանգակատունը կարծես սև ներկուած ըլլար:

— Չէ, չէ, — կ'ըսէին ծերերը, — ալ դիմանալու բան չէ: Քիչ մըն ալ որ մնանք՝ սովամահ կ'ըլլանք:

— Հապա ի՞նչ ընենք. — կը հարցընէին նորերը մոլորած:

— Պիտի չըլենք. — յայտնեցին մեծերը:

Այդ գիշերը բոլոր ծիծեռնակները միասին անցուցին եկեղեցիի գմբէթին վրայ: Իսկ առտուն կանուխ, լուսաբացին, ամբողջ երամը ելաւ ու ճուղղելով պտոյտներ կ'ընէր տըներու գլուխը:

— Մ'նաք բարով, մեր սիրունիկ բունիկներ. — կը կանչէին ծերերը:

— Մ'նաք բարով, մեր փոքրիկ օրօրաններ. — կը կանչէին նորերը:

Ու բոլորը միասին սաւառնեցան վեր, բարձր, բարձր, ճամբայ ինկան դէպի հարաւ, դէպի տաք երկիրները:

Բարի ճանապարհ, բարի ծիծեռնակներ:

Ուրիշ ի՞նչ չըսող բոչուկներ գիտես: Ինչո՞ւ կը չըլեն բոչուկները:

3. ԴՊՐՈՑԻ ՃԱՄԲԱՆ

Չմեռուան բուքին, սառնամանիքին
դպրոցի ճամբան

դժուար է, երկար՝ շատերուն համար:

Չուարթ գարունքին, ծաղկին ու երգին
դպրոցի ճամբան

կարծես աւելի կարճ է, հաճելի:

Իսկ երբ սէր ունի մէկը ուսումի,

դպրոցի ճամբան

միշտ է կարճ, սիրուն, ձմեռ թէ գարուն:

4. ԴԱՍԻ ԱՏԵՆ

Ամբողջ դասարանը լուռ կը գրէր: Կը լսուէր միայն գրիչներուն ճոճոցը, երբեմն ալ սւսուցչին ձայնը, որ մէկուն կամ մէկալին սխալը կ'ուղղէր:

Սեզրակը ամուր սեղմեր էր իր գրիչը մատներուն մէջ ու շատ կ'աշխատէր գծերը շիտակ գրելու:

Բայց քիչ մը վերջը յոգնեցաւ, գլուխը հետզհետէ սկսաւ վար կախուիլ, մատները աւելի ու աւելի դանդաղ կը շար-

ժէին, ուսուցիչի ձայնն ալ կամաց-կամաց կը հեռանար, կարծես ուրիշ սենեակէ մը կու գար:

Եւ Սեդրակին այնպէս թըրեցաւ, իբրև թէ ինքը իրենց տունն է ու իր գրածը ցոյց կու տայ մայրիկին. «Նայէ, ինչպէս գեղեցիկ է, ինչպէս շիտակ»: Մայրիկն ալ կը գովէ ու կը շոյէ անոր գլուխը:

Յանկարծ բացաւ աչքերը, նայեցաւ աջ ու ձախ: Ընկերները ընդհատեր էին գրելը ու խնդարով անոր կը նայէին:

Սեդրակը վախցած վեր ցատկեց ու լալ կ'ուզէր, բայց ուսուցիչը ժպտեցաւ անուշ ու շարունակելով շոյել անոր գլուխը՝ ըսաւ.

— Քունդ տարա՛ւ, հա՛, պզտիկս. յոգնեցա՛ր: Բան չը կայ, այս վայրկեանիս զանգը պիտի տան. կը վազես քունդ կը փախչի:

Սեդրակի փունը ինչո՞ւ տարաւ: Քունը ինչո՞ւ համար է:

Սեդրակը ինչո՞ւ երազին մեջ տեսաւ, իբրև թէ մայրը կը շոյեր իր գլուխը:

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ

Ճերմակ դաշտեր, սև-սև հունտեր,
ձեռքով ցանեմ, աչքով հնձեմ:

5. Ա Ն Ճ Ա Ր Ա Կ Ի Ն Ա Ր Դ Ա Ր Ա Յ Ո Ւ Մ Ը

Նապաստակը կը վազէր, շունն ալ ետևէն, և այնպէս արագ կը վազէր, որ շունը հասնիլ չը կրցաւ:

— Է՛յ, բարեկամ, այդ փոքրիկը քեզմէ աղէկ կը վազէ. — ըսաւ շան տէրը յանդիմանելով:

— Դէ՛, իհարկէ, ես կը վազեմ փորիս համար, ան կը վազէ մորթին համար. — ինքզինքը արդարացուց շունը, պոչը քաշեց ու գնաց մեկզի:

Այսպէ՛ս պիտի մտածէր կտրին շունը:

6. Փ Ո Ք Ր Ի Կ Խ Ա Ն Ո Ւ Յ Պ Ա Ն Ը

1.

— Մամիկ, մամիկ, եկուր խաղանք. — կը խնդրէր փոքրիկ Երուանդը:

— Լա՛ւ, խաղանք. — համաձայնեցաւ մամիկը:

— Խանու՛թ խաղանք, հա՛, մամիկ:

— Լա՛ւ, խանու՛թ խաղանք:

Ու Երուանդը վազեց, բերաւ մէկ-երկու աթոռ, դրաւ իրարու քով.

— Ասիկա սեղանը. — ըսաւ ուրախ-ուրախ:

Վրան շարեց տուփեր, գրքեր, լրագիրներ, քրոջ տիկնիկը, իր հողը, ուրիշ խաղալիքներ, նորէն տուփեր, նորէն գրքեր, մէկ-երկու հատ ալ շիշ, խնձորը, որ դեռ չէր կերեր, անոր քովիկն ալ իր փոքրիկ գրպանի դանակը:

Խանու՛թը պատրաստ էր:

Վազեց քովի սենեակէն բերաւ պապիկի գունաւոր մեծ

Թաշկինակը, կապեց առջևը գոգնոցի պէս, երկար մատիտ մը անցուց ականջին ետևը և կեցաւ խանութին առջևը :

— Այս կողմը հրամեցէք, այս կողմը հրամեցէք. ո՞վ կ'ուզէ լաւ խնձոր, խոշոր-խոշոր. ո՞վ կ'ուզէ գինի, անուշ գինի. ո՞վ կ'ուզէ բողկ, կարմիր-կարմիր. պան, պան, պան, պան :

2.

— Շաքար ունի՞ս, խանութպան աղբար. — հարցուց մամիկը :

— Ինչքան որ սիրտդ ուզէ. — պատասխանեց խանութպանը :

— Լաւ. հինգ արշին շաքար տուր ինծի :

Փոքրիկ խանութպանի խնդայլը եկաւ, բայց զսպեց :

— Ներեցէք, տիկին, մենք շաքարը արշինով չենք ծախեր. — ըսաւ քաղաքավար կերպով :

— Հապա ինչո՞վ. — հարցուց մամիկը :

— Շաքարը կը ծախենք քաշով :

— Քաշո՞վ : Հա՛, իրաւ որ. — ըսաւ մամիկը : — Դէ՛ խնդրեմ, ինծի հինգ քաշ շաքար տուր, երկու քաշ ալ հաւկիթ :

— Ներեցէք, տիկին, — ժպտեցաւ խանութպանը, — մենք հաւկիթը քաշով չենք ծախեր :

— Հապա ինչո՞վ. — հարցուց մամիկը :

— Հաւկիթը կը ծախենք հատով :

— Հատո՞վ : Հա՛, իրաւ որ. — ըսաւ մամիկը : — Դէ՛՛ խնդրեմ, ինծի քսան հատ հաւկիթ տուր, հարիւր հատ ալ գինի :

Փոքրիկ խանութպանը այս անգամ արդէն խնդուքը բռնել չը կրցաւ :

— Ներեցէք, տիկին, մենք գինին հատով չենք ծախեր :

— Հապա ինչո՞վ. — հարցուց մամիկը :

— Գինին կը ծախենք շիշով :

8

— Շիշո՞վ : Հա՛, իրաւ որ : Դէ՛, ինծի երկու շիշ գինի տուր, երեք շիշ ալ լուցկի :

— Ներեցէք, տիկին, լուցկին մենք շիշով չենք ծախեր :

— Հապա ինչո՞վ. — հարցուց մամիկը :

— Լուցկին կը ծախենք տուփով :

— Տուփո՞վ : Հա՛, իրաւ որ : Դէ՛, ինծի երկու տուփ լուցկի տուր, եօթը տուփ ալ բողկ :

— Բայց, տիկին, ո՞վ է լսեր, որ բողկը տուփով ծախեն :

— Հապա ինչո՞վ. — հարցուց մամիկը :

— Բողկը կը ծախեն... բողկը... բողկը... — կմկմաց խանութպանը ու չգիտցաւ թէ ինչով ծախէ իր բողկը :

Դուք գիտե՞ս քե ինչով կը ծախեն բողկը :

Իսկ ի՞նչը կը ծախեն արշինով. ի՞նչը կը ծախեն քաշով. ի՞նչը բաները կը ծախեն հատով, շիշով, տուփով :

Ուրիշ ինչո՞վ կարելի է բան ծախել :

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ

Ինքը հողին,
մօրուքը շողին :

7. ԱՇՈՒՆԸ

Դեղնած դաշտերուն իջեր է աշուն
ու անտառները ներկեր է նախշուն.
պաղ մէգին մէջէն կը փչէ բամբին,
կ'առնէ կը քշէ տերևը դեղին.
տխուր դաշտերէն մարդ ու անասուն
քիչ-քիչ կը քաշուին իրենց որջն ու տուն :

9

8. ԱՂՈՒԷՍՆ ՈՒ ԻՐ ՊՈԶԸ

Մարէն աղուէսն իջաւ ցած,
գիւղին շներն անիծած
առին հոտը, դուրս ինկան,
մեծ ու պզտիկ՝ ինչ որ կան,
հաչոց, աղմուկ հանեցին
ու ետևէն լարեցին:

Իսկ աղուէսը վագէ վագ,
շունչը կտրած, հազիւ հազ
ծակ մը գտաւ,
մէջը մտաւ,
հանգստացաւ,
ինքն իր վրան
որ նայեցաւ,
յանկարծ ըսաւ.
— Ա՛ս ինչ բան էր,
իմ անգամներ,

ճրըղ կ'ուզէր,
որ ձեր տէրը
քրքրէին
այդ շները:

Դ՞ո՞ւք, օրինակ,
կարճ ու բարակ,
թեթիւ-արագ
իմ ոտիկներ:

«Ո՛չ, ո՛չ, մեր տէր,
մեր տիրական».
ոտքերն ըսին
աղուէսին:

— Դ՞ո՞ւք, օրինակ,
վառած ճրագ,
լոյս-արեգակ
իմ աշուկներ:

«Ո՛չ, ո՛չ, մեր տէր,
մեր տիրական»,
աչքերն ըսին
աղուէսին:

— Օրինակ, դ՞ո՞ւք,
նարմանագուկ,
սուր-սուր լսուկ
իմ ականջներ:

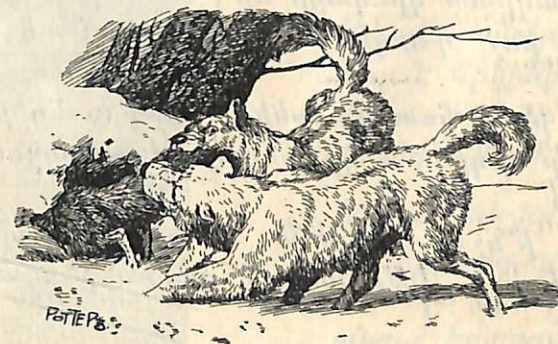
«Ո՛չ, ո՛չ, մեր տէր,
մեր տիրական»,
ականջներն ըսին
աղուէսին:

— Եւ դ՞ո՞ւն, պոչիկ,
իմ խուճուճիկ,
խուճուճիկ-մուճուճիկ,
ոսկէ-փնջիկ:

«Այո՛, աղուէս,
տաղուիս, աղուիս,
պատէն կախուիս,
կ'ուզէի ես
քու ոտքերուդ
մէջն իյնայի,
խանգարէի,
ու դուն տայիր
գլուխ-կոնձի:

— Ս՞ո՞ւս, պապանձիս,
գետինն անցնիս,
ինքնահաւան,
միշտ մէջընկան,
գղտնի տափան,
վազքիս խափան.
այս վայրկեանիս
քեզի ցոյց տամ.
այ, շներուն

բերանը տամ:
Ու աղուէսը
պոչին կէսը
հանեց մէկէն:
այն խոր ծակէն:
Շներն ամեն
աս որ տեսան,
մեծ ու պզտիկ
ինչքան որ կան,
վրայ ինկան,
պոչէն խածին,
հա՛ քաշեցին,
քաշքշեցին,
և ալ ի՛նչ պոչ,
աղուէսն ամբողջ
դուրս հանեցին
ծակէն իր նեղ,
առին մէջտեղ,
բուրդ գգեցին,
բզրկտեցին:

9. ՍՈՒՏԱՍԱՆ

1.

Կար ու՛չը կար թագաւոր մը : Այս թագաւորի խելքին կը փչէ, կ'երնէ կը յայտարարէ իր երկրին մէջ, թէ՛

«Ով այնպէս սուտ մը ըսէ, որ ես ըսեմ՝ սուտ է, թագաւորութեանս կէսը կու տամ անոր» :

Կու գայ հովիւ մը, կ'ըսէ .

— Թագաւորն ապրած կենայ, իմ հայրս դականակ մը ունէր, որ հոսկէ կ'երկնցնէր, երկընքի աստղերը կը խառնէր :

— Կը պատահի . — կը պատասխանէ թագաւորը . —

Իմ պապս ալ չիբուխ մը ունէր, մէկ ծայրը բերնին կը դնէր, միւսը կ'երկընցնէր, արեգակէն կը վառէր :

Ստախօսը գլուխը քերելով կ'երնէ դուրս :

2.

Կու գայ դերձակ մը, կ'ըսէ .

— Ներողութիւն, թագաւոր, ես աւելի կանուխ պիտի գայի, ուշացայ : Երէկ շատ անձրև եկաւ, կայծակները որ դարկին՝ երկինքը պատռեցաւ, գացեր էի կարկտերու :

— Հա՛ . աղէկ էիր ըրեր . — կ'ըսէ թագաւորը : — Բայց լաւ չես կարկտեր . այս առտու նորէն քիչ մը անձրևեւ կաթկթեց :

Աս ալ ծոծրակը կը քերէ ու կ'երնէ դուրս :

3.

Կը մտնէ աղքատ գիւղացի մը, կոտը թնին տակը :

— Դո՛ւն ինչ կ'ուզես, այ մարդ . — կը հարցընէ թագաւորը :

— Չէ՞ որ ինձի կոտ մը ոսկի ես պարտ . եկեր եմ՝ տանիմ :

— Կոտ մը ոսկի՞ . — կը խնդայ թագաւորը : — Ես քեզի

կոտ մը ոսկի՞ :

— Ըսելդ ի՞նչ է . ուրեմն սո՛ւտ կը խօսիմ . — վրայ կը բերէ գիւղացին : — Եթէ սուտ է ըսածս՝ թագաւորութեանդ կէսը տուր :

12

— Չէ, չէ, սուտ չես ըսեր . — խօսքը կը փոխէ թագաւորը :

— Եթէ սուտ չեմ ըսեր՝ տուր կոտ մը ոսկիս :

Թագաւորը ի՞նչ լրաւ :

Քանի՞ ստախօս կայ այս հեփաթին մէջ :

Գիւղացին ինչո՞վ յարկեց :

ՀԱՆԵԼՈՒԿ

Գորգ մը՝ թոթուել չըլլար :

Ոսկի՛ համրել չըլլար :

10. ԳԻՇԵՐ

Խաղաղ գիշեր է,
գեղեցիկ ու զով,
աշխարհ կը նիրհէ
անուշ երազով :

Ան ինչպէս սիրուն
մեղմ կը նային վար
հանդարտ աստղերուն
աշուկները վառ :

Ինչպէս անվրդով
խոր է երկինքը,
կը սահի ժպտով
լուսնին մահիկը :

Խաղաղ գիշեր է
գեղեցիկ ու զով,
աշխարհ կը նիրհէ
անուշ երազով :

13

II. ԶՈՒՐԸ ՓԱԽԱԻ

Տանտիկինը շուրը լեցուց կաթսային մէջ ու դրաւ կը-
րակին վրայ :

Քանի կաթսան տաքցաւ, շուրը այնքան սկսաւ անհան-
գատութիւն զգալ : Սիրտը նեղացաւ, շուռ ու մուռ եկաւ,
տակն ու վրայ եղաւ : Վեր-վեր կը ցատկէր, կը քրթքրթար,
կը մրթմրթար, կը փշտացնէր :

Կը կուէր ամանին հետ, կը թքնէր, կը շարժէր, կը շարժէր
որ կերպ մը կրակին վրայէն վար ձգէ առաւր ու ինքը ազա-
տուի : Զը կըրցաւ : Տեսաւ՝ կաթսան շատ ամուր է նստեր
կասկարային վրայ. աւելի զայրացաւ, փրփուեցաւ, բարձրացաւ,
սկսաւ գոլորշի դառնալ ու փախչիլ դէպի կտր . . .

Լաւ է որ տանտիկինը վրայ հասաւ :

Ի՞նչ պիտի ըլլար, եթէ տանտիկինը վրայ չը հասներ : Գոլորշին ո՞ր կը
փախչէր : Եթէ երկնքի վրայ գոլորշի շատ հաւաքուի՝ ի՞նչ կը դառնայ :

12. ԱՄՊԻ ԵՐԵԽԱՆԵՐԸ

Ամպը ունի չորս երեխայ. չորսն ալ շատ աղէկ կը ճանչ-
նաք :

Մեծը ան է, որ կու գայ յաճախ կը զարնէ մեր լուսա-
մուտները ու աղմուկ կը բարձրացնէ տանիքներուն վրայ :
Երբեմն ալ ուղղակի կը խենթենայ, կը թափի ու կը թա-
փի, կ'երթայ կը լեցուի գետերը. անոնք ալ կ'ուռին, կը
յորդին, դուրս կուգան ափերէն ու կը ծածկեն ամեն
բան : Եթէ ոչ՝ ինքը բնութեամբ գէշ չէ. ընդհակառակը,
այնպէս կը սիրէ ծառն ու ծաղիկը, կ'իջնէ, կը զովցընէ
ծարաւ կանաչները, շուր կու տայ չորցած հողին :

Ասոր քուրիկը ճերմակ աղջիկ մըն է : Յուրտերը գալուն պէս
վրայ կը հասնի ինքն ալ, կը փռէ իր փափուկ վերմակը
մերկ անտառներուն ու մերկ դաշտերուն վրայ, որ չը մտին
փոքրիկ սերմերը հողին տակ :

Բայց ինչ չար է ասոնց միւս եղբայրը. կու գայ միշտ
իրեն նման անպիտան հովի մը հետ, և իբրև թէ կատակ է
ըրածը, կը ջարգէ, կը փշրէ ինչ որ ճամբան պատահի՝
ապակի, ծառ, ձիւղ, կը փճացնէ խոտ ու արտ :

Ամպի երեխաներէն ամենէն պատիկը քնքուշ աղջիկ մըն
է. ան որ գարնան ամեն գիշեր մարգրիտ կը շարէ ծաղիկ-
ներուն ու խոտերուն կուրծքը, իսկ ձմեռը ցուրտին կու գայ
մեր լուսամուտներուն ապակիին վրայ գեղեցիկ կաթնագոյն
պատկերները կը գծէ իր պաղ մատիկներովը :

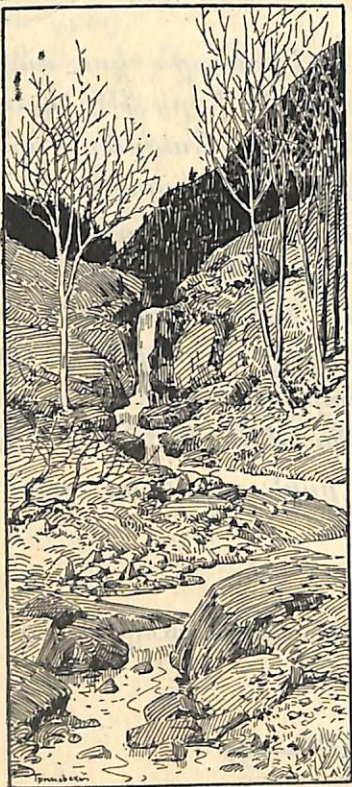
Ահա՛ ձեզի ամպի չորս երեխաները՝ Անձրևը, Զիւնը,
Կարկուտն ու Յողիկը : Զէ՞ որ ըսի՝ չորսն ալ շատ աղէկ
կը ճանչնաք :

Այս չորսէն ամեն մէկը տարուան ո՞ր եղանակին աւելի կ'ըլլայ :
Սառած ցօղին ի՞նչ անուն կուտանք :

13. Վ Է Ճ

Գետինը ըսաւ. Ես աշխարհքի թագաւորն եմ :
Զիւնը ըսաւ. Բայց ես կուգամ քեզի կը ծածկեմ :
Քամին ըսաւ. Զիւն, ես որ գամ՝ ո՞ր կը մտնես :
Զիւնը ըսաւ. Գաս՝ կը մտնեմ քարերուն տակ :
Անձրևն ըսաւ. Իսկ ես որ գամ՝ ուր կը մտնես :
Զիւնը ըսաւ. Քեզի ով բան հարցուց, ա թաց-բերան :

14. ԱՇՆԱՆ ՎԵՐՋԸ

Լեռան լանջէն,
 մէզին մէջէն,
 կը մրմնջէ
 ու կը կանչէ
 ժայռին տակի
 մերկ գետակի
 ջուրը բարակ,
 ջուրը մինակ,
 տրտում-տխուր .
 — Վա՛շ, վի՛շ, վա՛շ, վի՛շ,
 ո՞ւր կորան, ո՞ւր,
 տերև ու խոտ,
 վարդը շաղոտ,
 հօտ ու թռչուն,
 բառաչ, հաջիւն,
 սարևորն ուրախ,
 սրինգ ու խաղ,
 ո՞ւր կորան, ո՞ւր...

15. ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԿՈՐԵՐ Է

— Ա՞ս ինչ բան է, ո՞ւր է մեր դիմացի եկեղեցին :
 Ո՞ւր է մեր եկեղեցին իր սուր գմբէթովը : Մայրի՛կ, մայրիկ,
 եկուր նայէ՛, քանդեր են այս գիշեր մեր եկեղեցին . եկեղե-
 ցին չը կայ, կորի՛ր է :
 Բայց մայրիկը կ'ուշանար, խոհանոցը գործ ունէր, կաթ
 կը տաքցնէր, նր' մեծ քուրիկը խմէ ու դպրոց երթայ :

Աս ի՛նչ զարմանալի բան է : Մօտակայ տներն անգամ
 հազիւ կ'երևան . վարը, փողոցը, մարդիկ արագ-արագ կը
 վազեն իրենց գործին, բայց ճանչնալ կարելի չէ, կարծես
 մուխի մէջէն կը քայեն :

Արփենիկը ալ չը համբերեց ու վազեց խոհանոց :

— Մայրի՛կ, մայրի՛կ, գիտե՞ս, այս գիշեր մեր եկեղեցին
 այրուեց է :

— Ինչե՛ր կը խօսիս :

— Հապա՛, այրեր են : Ալ չը կայ մեր եկեղեցին, իսկ
 փողոցը լեցուն ծուխ է : Եկուր նայէ՛ :

Իսկ մայրիկը հանգիստ իր գործը կը շարունակէր ու կը
 խնդար սրտանց :

— Ինչո՞ւ կը խնդաս, մայրի՛կ :

— Դուն դեռ մառախուղ չե՞ս տեսեր, աղջի՛կս : Մա-
 ախուղ է :

— Մառախուղ : Ի՞նչ բան է մառախուղը :

Դուն կրնա՞ս ըսեր Արփենիկին, քե ի՛նչ բան է մառախուղը : Մառա-
 խուղը ինչո՞վ կը տարբերի ամպէն :

2782872

16. ՄԱՐԴ ԶԸ ԿԱՅ

— Ո՞վ կայ տունը :

— Ո՞վ . մարդ չը կայ .

ես ու պապըս,

հայրս, մայրըս,

երկու քոյրըս,

երկու քեռիս,

երեք հարսըս :

Հապա ինչո՞ւ կրսե՛ տունը մարդ չը կայ .

17. ՇԱԼԱԿՏԱՐԸ

Կար ու չը կար աղքատ մարդ մը կար :

Այս աղքատ մարդը կ'երթայ կը դառնայ ձկնորսի մը շալակտարը : Օրական քանի մը ձուկ կը վաստկի, կը տանի տուն, ատո՛վ ալ կ'ապրին ինքն ու իր կնիկը :

Անգամ մը ձկնորսը սիրուն ձուկ մը կը բռնէ, կու տայ իր շալակտարին, որ պահէ ու ինքը նորէն կը մտնէ ջուրը :

Շալակտարը գետտիր նստած կը նայի, կը նայի սիրուն ձրկանը ու կը մտմտայ .

— Տէր Աստուած, կ'ըսէ, աս ալ, որ մեզի նման շունչ— կենդանի է, դուն ըսէ, աս ալ մեզի նման ծնող ունի, ընկեր ունի, աշխարհքէն բան կը հասկընայ, ուրախութիւն կ'ըզգայ, ցաւ կ'ըզգայ, թէ ոչ . . .

Ճիշտ այս բանը մտածելու ժամանակը, ձուկը լեզու կ'առնէ ու կ'ըսէ .

— Լսէ, մարդ աղբար : Ընկերներուս հետ կը խաղայի ես գետի ալիքներուն մէջ, ուրախութենէս մոռցեր էի ինքզինքս ու անզոյ ինկայ ձկնորսին ուռկանը : Հիմա ո՞վ գիտէ՝ ծնողներս ինձի կը փնտռեն ու կու լան, հիմա ընկերներս տխրած են : Ես ալ, կը տեսնես, ինչպէս կը տանջուիմ, շունչս կը կտրի ջրէն դուրս : Կ'ուզէի նորէն երթամ, ապրիմ ու խաղամ անոնց հետ այն պաղ ու պարզ ջրերուն մէջ : Այնպէս կ'ուզէի . . . : Եկ՛ուր, մեղքըցի՛ր, ազատէ ինձի, թող, թող՝ երթամ . . .

Այսպէս կը խօսէր ան ցած, շատ ցած ձայնով մը, իր ցամքած բերանը բաց ու խուփ ընելով :

Չարմացաւ աղքատ շալակտարը, մեղքցաւ ու ձուկը բռնեց նետեց գետը :

— Գնա՛, սիրուն ձկնիկ, թող չի լան ծնողներդ, թող չը տխրին ընկերներդ : Գնա ապրէ ու խաղա՛ անոնց հետ :

Իսկ ձկնորսը սաստիկ բարկացաւ շալակտարին վրայ .

— Ծ՛օ տխմար, կ'ըսէր, ես հոս ջրին մէջ թրջիմ ու ձուկ բռնեմ, որ դուն իմ աշխատանքս ասնես ու նորէն ջնւրը նետես . . . : Դէ, գնա՛, կորսուէ՛, ալ աչքիս չերևաս . քեզի պէս շալակտար պէտքը չէ ինձի : Գնա՛ անօթի մեռի՛ր : Խլեց ձեռքի կողովը ու ճամբու դրաւ :

Ո՞վ է իրաւացի, ձկնորսը թե՛ շալակտարը :

Իսկապէս ձուկն էր շալակտարին պատասխանողը, թե ո՞վ :

Ա Ռ Ա Մ

Լաւութիւն ըրէ
ու ջուրը նետէ,
ձուկը չիմանայ,
Աստուած կ'իմանայ :

18. ՊՕՂՈՍ - ՊԵՏՐՈՍ

1.

Շատոնց, երբ մօտ էր երկրին երկինքը,
ու դեռ կը լսէր մարդկանց Տէրն-ինքը,
այդ լաւ օրերուն երկու մանուկներ
ու մէկ շար, անսիրտ խորթ մայր կան եղեր:
— Դո՛ւրս կորէք, գացէք՝ աշխատանք ըրէք,
աշխատանք ըրէք ու եկէք կերէք.
Ի՞նչ էք վար ինկեր անգործ, անպիտան,
հասած տղաք էք հինգ-վեց տարեկան...

Այսպէս խորթ մայրը բարկացաւ մէկէն,
ճիպոտներ տուաւ, դրկեց՝ հորթ պահեն:
Անհանգիստ հորթեր, ամառուան տաք օր,
հորթերը փախան, ինկան սար ու ձոր:
Անոնց ետեւէն՝ լալով, հեալով,
փոքրիկ որբերը քարէ քար գալով
ասդին կը վազեն անտառին մէջէն,
անդին կը վազեն, իրար կը կանչեն.

- Պօղոս, գտա՛ր: — Չէ՛է:
- Պետրոս, գտա՛ր: — Չէ՛է:
- Վայ, վայ, վո՛ւյ, վո՛ւյ:
- Վայ, վայ, վո՛ւյ, վո՛ւյ:

2.

Երբ շատ յոգնեցան, շատ փնտուեցին,
Եկան խորթ մօրը լալով պատմեցին.
— Մարիկ, ա՛ մարիկ, կորան հորթերը:
— Վայ գետինն անցնիք, վայ ես ձեր խերը...

Թող դուք կորչէիք հորթերուն տեղը,
արջ մը պատահէր, ուրիշ գազան, գայլ,
որ չը տեսնէի երեսնիդ մէյ մ'ալ:
Հայտէ, շուտ գացէք, առջևէս կորէք,
մինչև հորթերը չը գտնէք, բերէք
չերևաք աչքիս, այ աչքիս փշեր,
թէ չէ կ'ըսպաննեմ ձեզի այս գիշեր:

Ու ճիպոտները նորէն ձեռքերնուն,
յոգնած, անօթի, արցունքն աչքերնուն,
փոքրիկ որբերը անտառին մէջէն
գիշերուան կէսին, կու լան, կը կանչեն.

- Պօղոս, գտա՛ր: — Չէ՛է:
- Պետրոս, գտա՛ր: — Չէ՛է:
- Վայ, վայ, վո՛ւյ, վո՛ւյ:
- Վայ, վայ, վո՛ւյ, վո՛ւյ:

3.

Անտէր հորթերը չը կան ու չը կան:
Ճարերնին կտրած, խեղճերը եկան
լալով չոքեցին.
«Տէր Աստուած, ըսին,
ի՞նչ կ'ըլլայ՝ գթաս,
գոնէ թևեր տաս,
թևեր տաս՝ թռչինք,
թռչինք ու կորչինք,
որ ալ չերևանք աչքին մեր խորթ մօր,
կորած հորթերը գտնենք մինչև որ...»:

Աս ըսին-չըսին անմեղ բերանով,
Աստուած որոտաց իր գթոտ ձայնով.

— Ահա՛ ձեզի թե, սիրուն մանուկներ,
ելէք ու թռէք, դարձէք թռչուններ,
որ ալ չերևաք աչքին ձեր խորթ մօր,
կորած հորթերը գտնէք մինչև որ:
Գիշերը եղէք ծառերու ճիւղին,
ծեղն ու ծղօար ըրէք անկողին,
ձեր հացն ալ կերէք իմ լի սեղանէս,
երբ հալածուած էք ձեր տունէն այսպէս»:

4.

Այսպէս վերերէն, որ կանչեց Աստուած,
փոքրիկ որբերը փոխուեցան յանկարծ

ու առին թևեր,
դարձան թռչուններ,
ու թևեր առած,
թռչուններ դարձած,
դեռ մինչև այսօր
ինկած սար ու ձոր
կու լան, կը մնջեն,
իրար կը կանչեն.

- Պօղոս, գտա՛ր: — Չէ՛է:
- Պետրոս, գտա՛ր: — Չէ՛է,
- Վնյ, վնյ, վնյ, վնյ:
- Վնյ, վնյ, վնյ, վնյ:

Գիտե՛ս ուրիշ բռնուն մըն ալ, որուն հանած ձայնը մարդկային բառի մը
կամ անունի մը նման հնչէ, այս Պօղոս-Պետրոսին նման:

Այդ բռնունին վրան ալ շինուած պատմութիւն մը լա՛ծ ես, աւանդու-
թիւն մը գիտե՛ս:

ՇՈՒՏԱՍԵԼՈՒԿ

Տրեխը գրեր եմ ջուրը.
կը թրջի՛ թող թրջի,
չի թրջիր՛ թող չի թրջի:

19. ՀԱՄԼԻԿԻ ԱՂՕԹԲԸ

Իրիկուն է: Համիկը կը պատրաստուէր պառկելու,
մայրիկը օգնեց, հագուստները հանեց ու ըսաւ.

— Դէ, աղօթքդ ըրէ:

Երեխան չոքեցաւ իր ձերմակ անկողնին մէջ, ըսաւ «Հայր
մերը» ու խոշոր պայծառ աչքերը վեր ուղղելով՝ խնդրեց.

— Աստուած, դուն պահէ հայրիկս, մայրիկս, Նու-
նիկը, Աշխէնը:

— Ալ ուրի՞շ ով. — հարցուց մայրը ժպտելով:

— Պապիկս, մամիկս, հօրեղբայր Վահանը, Լևոնը,
Վիգէնը, Կուտիկը...

Լևոն ու Վիգէնը իր ընկերներն էին, իսկ Կուտիկը իրենց
բակի շունն էր:

Եւ աղօթքը վերջացած համարելով՝ ուրախ-ուրախ մտաւ
վերմակին տակը:

— Ա՛խ, դուն անպիտան, Կուտիկն ալ մեր շարքը դր՛ր. —
խնդաց մայրը տղուն գլուխը համբուրելով:

— Ի՞նչ կայ որ. կարելի չէ: Դէ, լաւ, Կուտիկը թող
մնայ, — աւելցուց իսկոյն. — Թո՛ղ, Աստուած, Կուտիկը
թող...

Մայրը ծիծաղելով նորէն գրկեց, նորէն պինդ-պինդ համ-
բուրեց ու ելաւ դուրս:

Իսկ երեխան սկսաւ մտածել՝ «Ինչո՞ւ համար Աստուած
պիտի չը պահէ Կուտիկը, ինչո՞ւ պիտի թողնէ»:

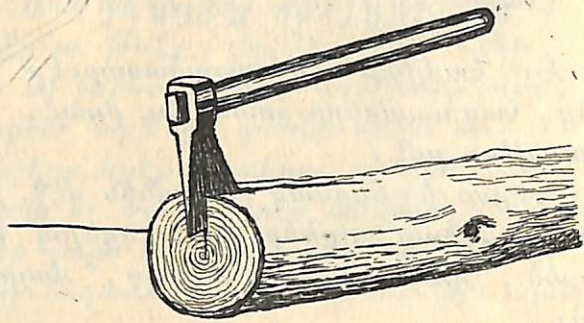
Մտածեց, մտածեց, գլուխը բարձրացուց քիչ մը անկող-
նին մէջէն ու շնչեց սենեակի լուսթեան մէջ.

— Չէ, Աստուած, չէ, Կուտիկն ալ պահէ, բայց մայրի-
կին չըսես:

Ու նորէն մտաւ վերմակին տակ:

Ինչո՞ւ ըսաւ՝ «մայրիկին չըսես»:

Համիկը ինչո՞ւ կ'ուզեր. որ Աստուած Կուտիկն ալ պահէ:

20. ԿԱՑԻՆ ԱՂԲԱՐԸ

Մարդ մը գնաց հեռու երկիր աշխատանքի : Հասաւ գիւղ մը : Տեսաւ՝ այս գիւղի մարդիկը փայտ կը կտորեն ձեռքով :

— Աղբար, — ըսաւ, — ինչո՞ւ փայտը ձեռքով կը կտորէք . միթէ կացին չունի՞ք :

— Կացինն ի՞նչ բան է . — հարցուցին գիւղացիք :

Մարդը հանեց գօտիէն իր կացինը, փայտը ջարդեց, մանրեց ու զիւրեք մէկ կողմ : Գիւղացիք այս որ տեսան վագեցին գիւղամէջ, ձայն տըւին իրարու .

— Է՛յ, եկէ՛ք, տեսէ՛ք՝ կացին աղբարը ինչ ըրաւ :

Գիւղացիք հաւաքուեցան կացինի տիրոջ գլխուն, խընդրեցին, աղաչեցին, շատ ապրանք տըւին ու կացինը ձեռքէն առին :

Կացինը առին, որ հերթով կտորեն իրենց փայտը :

Առաջին օրը տարաւ գիւղին տանուտէրը : Կացինը վրայ բերաւ թէ չէ՝ ոտքը կտորեց : Գոռալով ինկաւ գիւղամէջ .

— Ա՛յ, եկէ՛ք, եկէ՛ք, կացին աղբարը կատղեր է, ոտքս խածաւ :

Գիւղացիք եկան, հաւաքուեցան, մէյ-մէկ փայտ առին ու սկսան ծեծել կացինը : Ծեծեցին, ծեծեցին, տեսան՝ բան չեղաւ, փայտերը կիտեցին, կացինը դրին վրան ու կրակեցին :

Բոցը բարձրացաւ, չորս կողմը բռնեց : Երբ կրակն իջաւ, խառնեցին, տեսան՝ կացինը կարմրեր է : Վախցան ու գոռացին :

— Վայ, տղաք, կացին աղբարը բարկացեր է, տեսէ՛ք՝ ինչպէս է կարմրեր . հիմա-հիմա մեր գլխուն փորձանք մը կը բերէ : Ի՞նչ ընենք :

Գիչ մը միտք ըրին ու վճռեցին տանին նետեն բանտը, որ մարդու վնաս չը տայ :

Փայտերուն ծայրովը տարին նետեցին տանուտէրին մարագը : Մարագը լեցուն դարման էր . նետեցին թէ չէ՝ կրակն առաւ, բոցը երկինք բարձրացաւ :

Գիւղացիք սարսափած վագեցին տիրոջը ետևէն, թէ՛ «Եկ՛՛ր, Աստծու սիրուն, կացին աղբօրը խօսք հասկցուր» :

Փայտ կտրելու ուրիշ ի՞նչ գործիք գիտես : Ի՞նչէ եւ շինուած այդ գործիքները . ինչո՞ւ :

Մարդիկ մի՞շտ եւ ունեցեր այդ գործիքները : Մարդիկ ո՛ւր տեղէն եւ գտեր այդ գործիքները :

21. ՔԱՄԻՆ ՈՒ ՄԱՐԱԳԸ

Քամին վագեց արագ-արագ, կեցաւ կանչեց . «Մարագ, մարագ, գիտես՝ թէ ինչ ուժի տէր եմ, դուռդ լայն բաց, դարման բերեմ» :

Մարագը թէ՛ «Գնա՛ բանիդ, ես կարօտ չեմ քու դամանիդ . մէկ բան մըն է իմ խնդրածս՝ դուն մի՛ տանիր ունեցածս» :

22. ԱՂՈՒԷՍԸ ԲԱԺԱՆԱՐԱՐ

Երկու ագռաւ կտոր մը պանիր էին գտեր : Կ'ուզէին բաժնեն իրենց մէջը : Մէկը կ'ըսէր՝ Ես բաժնեմ, միւսը թէ՛ Ես : Ու կը կուէին ծառին վրայ :

Աղուէս մը տեսաւ, եկաւ, կեցաւ ծառին տակը .

— Ինչո՞ւ կը կուիք, — ըսաւ, պանիրը նետեցէք վար, այնպէս հաւասար բաժնեմ, որ ոչ մէկունը ոչ աւելի ըլլայ, ոչ պակաս :

Վէճը դադրեցաւ. ագռաւները պանիրին կտորը նետեցին վար :

Աղուէսը առաւ, երկու կտոր ըրաւ, դրաւ իր երկու թաթերուն, ծանր ու թեթև ըրաւ, կշռեց, որ ոչ մէկունը աւելի կամ պակաս չըլլայ :

— Այս մէկը քիչիկ մը ծանր է. — ըսաւ ու խածաւ քովէն, որ հաւասարցնէ :

Գարձեալ կշռեց թաթերուն վրայ. հիմա ալ միւսն էր ծանր. պատառ

մըն ալ հոնկէ խածաւ, որ հաւասարցնէ :

Եւ այսպէս խածնելով - խածնելով բոլորը կերաւ, հաւասարցուց ու սուսիկ-փուսիկ գնաց իր բանին :

Ագռաւները մնացին աչքերնին պաղած :

Ագռաւները ուրիշ գտեր էին պանիրը :

Շատ ժամանակ չէ, որ կտորեր է Հոփփսիմէի ոտքը : Հայրը շատ ասդին-անդին ինկաւ, շատ բժիշկներու դիմեց, բայց անօգուտ : Աղջկան ոտքը կտրեցին :

Օր մը հայրը նստեր՝ գիր կը գրէր սեղանին առջևը. Հոփփսիմէն փայտէ ոտքը թրխթրխկացնելով՝ մօտեցաւ անոր :

— Այ հերիք չէ՞, հայրիկ . Ինչո՞ւ այդքան կը նստիս, կը գրես, հա՛ կը գրես :

— Հապա ի՞նչ ընեմ, աղջիկս. չէ՞ որ պէտք է դրամ շահիմ :

— Ինչո՞ւ պէտք է դրամը, հայրիկ : Պատիկ կտոր մը արծաթ է կամ ոսկի, աւելի ի՞նչ :

— Բայց ինչ որ ուզես՝ կրնաս առնել այդ պղտիկ կտոր մը արծաթովն ու ոսկիովը . — ըսաւ հայրը : — Այ, քեզի համար խաղալիք, շաքարեղէն, սիրուն հագուստներ, գլխարկ, կօշիկ, ինչ որ սիրտդ ուզէ :

Հոփփսիմէն աչքերը յառեց կէտի մը, մտածեց, մտածեց ու յանկարծ ըսաւ .

— Ինչ որ սիրտս ուզէ՞, հայրիկ :

— Այո՛, աղջիկս, իհարկէ :

— Որ այդպէս է, ոտք մը առ ինծի համար, հայրիկ, բայց իսկական ոտք մը : Այնպէս վազել կ'ուզեմ երկու ոտքով, թռչկոտիմ, խաղամ : Հա՛, հայրիկ, իսկական ոտք մը :

Հայրը ոչինչ չը պատասխանեց, գրկեց աղջիկը, սեղմեց կրծքին ու սկսաւ համբուրել :

Հոփփսիմէն զգաց, թէ ինչպէս ամուր կը զարնէր հայրիկի սիրտը ու նայեցաւ անոր աչքերուն :

Հայրիկի աչքերուն մէջը արցունք կար :

Ինչո՞ւ արցունք կար հայրիկի աչքերուն :

Երբ դրամ չը գործածեց՝ մեզի պետք եղած բաները ինչպէ՞ս պիտի ձեռք բերեց :

1

Ժամանակով կատուն
 ճոն էր,
 շունն ալ գլխուն
 գդակ շունէր,
 բայց ուրիշ ուր
 ճանկեր էր ան,
 ալ ո՞վ գիտէ,
 մորթ մը գառան:
 Եկաւ օր մը,
 ձմեռնամուտին,
 գտած մորթը
 բերաւ կատուին.
 — Բարի յաջողում,
 վարպետ Փիսօ.

գլուխըս պանդ. ի սէր Աստծու,
 առ այս մորթը, ինձի համար
 գդակ կարէ գլխուս յարմար.
 վարձքիդ համար դուն հոգ չընես,
 միայն թէ շատ չուշացնես:
 — Աչքիս վրայ, Քուչի քաւոր,
 գդակ մըն է, մուշտակ չէ որ.
 քու թանկագին խաթեր համար,
 ուրբաթ օրը հրամէ տար:
 Իսկ դրամը, է, ամօթ է,
 մեր մէջ խօսիլն աւելորդ է,
 ի՞նչ մեծ բան է որ, Օրհնըւած,
 միայն, միայն, մէկ գդակի վարձ:

Առտուն կանուխ ուրբաթ օրը,
 գլուխը բաց մեր քաւորը
 ծանրը, ծանրը, փողոցն անցաւ,
 կատուի շեմքին տնկըւեցաւ:
 — Վարպետն ո՞ւր է. գդակս ո՞ւր է:
 — Կեցիր, կու գայ՝ ուրտեղ որ է:
 Կատուն՝ հագած իր մուշտակը՝
 եկաւ, տեսաւ, պեխին տակը
 ինքնիրենը քիչ մըրմըրթաց,
 յաճախորդին վրայ թնդաց.
 — Տուրտը տարա՞ն՝ վն, տնաշէն.
 չես ալ թողներ, որ շունչ քաշեն.
 դիւրին է, ի՞նչ. այ, ես նոր եմ
 ցըրցամ տըւեր, որ դեռ կարեմ:
 — Դէ, Օրհնըւած, այդպէս ըսէ,
 բարկանալը՞դ ալ ինչիս է.

Ժամանակին հասցնուր ու տուր,
 շատ-շատ ըսէ՝ վնդը եկուր:
 Հա՛մ խօսք կու տաս, հա՛մ չես կարեր
 հա՛մ, ալ վրաս կը պոռաս դեռ,
 հա՛մ, հա՛մ, հա՛մ, համ
 քանի՞ անգամ երթամ ու գամ...
 Ըսաւ Քուչին ու սրտնեղած՝
 վերադարձաւ գլուխը բաց:

3

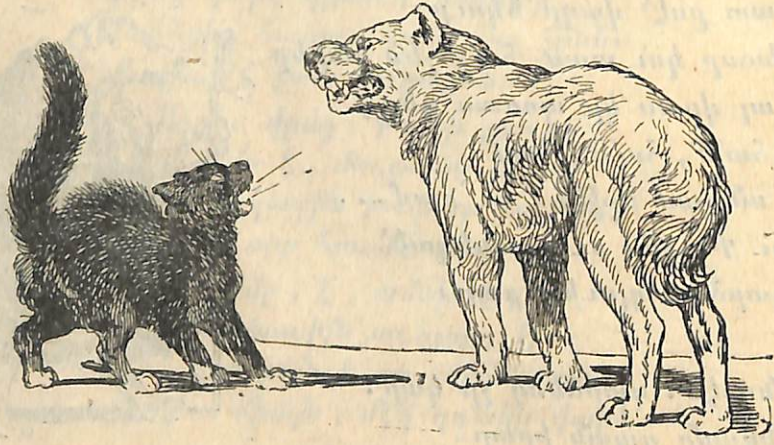
Եկաւ նորէն. դարձեալ չը կար.
 այս անգամը դպան իրար.

ա՛լ հօր ու մօր
 ա՛լ հին ու նոր
 ալ ի՛նչ խօսքեր, ի՛նչ վայնասուն,
 ալ գո՛ղ փիսօ, ալ սատկած շուն...
 Գործը հասաւ դատաւորին,
 մինչև շունը տարին, բերին,
 բանը բանէն արդէն անցաւ,
 վարպետ կատուն սնանկացաւ,
 գլուխն առաւ ու մէկ գիշեր,
 հայտէ՛, կորաւ. այդ կորչիւն իր...

4

Այն օրերնէ մինչ այս օրն ալ
 շունն այդ բանը կրնայ մոռնայ.
 ուր տեղ կատուին որ պատահի,
 իսկոյն վրան պիտի նետուի,
 վրան նետուի, վրան հաջէ՛
 ու իր մորթը ետ պահանջէ.
 իսկ սևերես կատուն յանկարծ
 ետ կը դառնայ ու բարկացած
 Փը՛սս մը կ'ընէ, իբր թէ նոր եմ
 ցրըցամ տըւեր, որ դեռ կարեմ:

25. ՆՈՐ ՎԱՐԺՈՒՇԻՆ

Ի՞նչ, բնաւ դպրոց չէ՞ք խաղցեր դուք: Ո՛հ, հրաշալի
 խաղ է: Այ, սկսինք՝ կը տեսնէք:

Բայց նախ պէտք է դասարան մը: Ըսենք՝ հոս դասա-
 րանը ըլլայ, այս երկու պատուհանին մէջտեղը: Դէ, նստե-
 ցէ՛ք, մանչերը այս կողմը, իսկ դո՛ւք, աղջիկներ, անցէք
 այն կողմը:

Այդպէ՛ս: Հիմա պէտք է վարժուհի մը: Ո՞վ ըլլայ վար-
 ժուհի: Ե՛ս: Լա՛ւ, ըլլա՛մ ես: Օհօ, ի՛նչ հիանալի բան է
 վարժուհի ըլլալը. ամեն բան ինքդ հրամայես, ընես՝ ինչ որ
 սիրող ուզէ...

Դէ, պզտիկներս, լուսթիւն: Չեռքերնիդ սեղանին վրայ-
 գիտէ՛ք, որ ես անկարգութիւն չեմ սիրեր: Առաջ՝ կարդա՛նք:

Դո՛ւն, Աշխէ՛ն, դասդ բաց, տեսնեմ: Ո՞րն է: «Զրհո՛րը»:
 Հը՞. լա՛ւ, կարդա՛: Այդպէ՛ս, ճիշտ է: Գէշ չես կարդար: Աշ-
 խէն, միայն բառերուն ծայրերը քիչ մը կ'ուտես, առտուն
 նախաճաշիկ չես ըրեր, ինչ է:

Շարունակէ՛, Մարիա՛մ: Բայց քիչ մը բարձր: Քիչ մըն
 ալ: Քիչ մըն ալ: Բերանդ բաց, մի վախնար՝ ճանճ չի
 մտներ:

Դո՛ւն, Աշոտ, մնացած կտորն ալ դո՛ւն կարդա: Ինչպէ՛ս.
 չես սորված...: Հապա դուն չես ամըջնար: Ամօթ քեզի.
 Աշոտ. այսպէս ալ ծոյլ: Դասերէն ետքը կը նստիս, մինչև
 ջրի պէս չը կարդաս՝ տուն չես երթար:

Դէ տղա՛քս, հիմա հանեցէ՛ք տետրակները միայն, հան-
 գիտ, առանց աղմուկի: Յակո՛բ, շո՛ւտ, ելի՛ր անկիւնը, ան-
 պիտան: Քեզի քանի՞ անգամ ըսեմ, որ դասի ատեն չը խօսիս,
 անկա՛րգ տղայ:

Գրեցէ՛ք վերնագիրը՝ «Կովն ու գորտը»: Արաքսի, մէջքդ
 շիտակ: Վայ, վայ, վայ, մա ինչ սարսափելի բան է, Հեղինէ՛.
 վը հնչիւնէն առաջ կը գրես կոր Օ. ատիկա դուն ուրտեղ ես

տեսեր: Սրբագրէ՛, սրբագրէ՛ անմիջապէս, մարդ չը տեսնէ,
ամօթ է:

Աղէ՛կ, հերիք է, յոգնեցաք: Թողէ՛ք, քիչ մըն ալ եր-
գենք: Ետ նստեցէք. ուշադրութի՛ւն. նայեցէ՛ք մատներուս,
որ միասին ելնէք ու իջնէք: Սկսինք. մէ՛կ, երկու, մէ՛կ. մէ՛կ,
երկու, երեք, երեք, երկու, մէ՛կ. մէ՛կ, երկու... միասին,
միասին: Չաքա՛ր, դուն միշտ ետ կը մնաս: Ատ ի՞նչ բան է:
Իսկ դո՛ւն, Հայկանո՛ւշ, երեքը այնպէս կը քաշես, կ'երկըն-
ցընես, կարծես բերնիդ ծամօնը ըլլայ:

Է՛, ապրիք, աղէ՛կ է. այսօր ձեր վարժուհին շատ գոհ է
ձեզմէ: Ժողովեցէ՛ք զբերնիդ ու գացէք տուն: Չեզի կու տամ
երկու ամիս արձակուրդ:

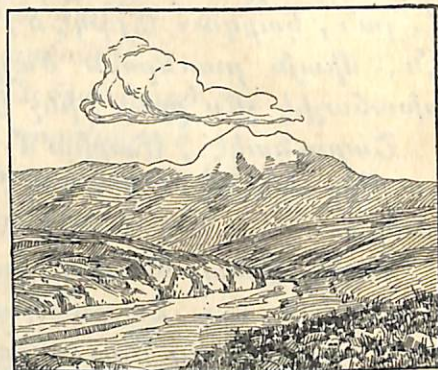
Ինչո՞ւ համար դպրոցները ամառը արձակուրդ կու տան:

Դուն ալ վարժապետ եղե՞ր ես: Փորձե՛. միայն գրեյ-կարդալու տեղ քը-
ւաբանութիւն պիտի սորվեցնես, իսկ երգի տեղ ալ՝ մարմնամարզ:

26. ԱՄՊՆ ՈՒ ՍԱՐԸ

Ամպը եկաւ,
իջաւ սարին,
իջաւ սարի
սուր կատարին,
եկաւ ըսաւ
բարձրիկ սարին.

«Ի՞նչ ես պապիկ,
անհոգ նստեր.
ան որ անցաւ
լաւ օրերդ էր.
շուտով կու գան
բուք ու բորան,
սաստիկ ցրտեր:»

Ըսաւ, գնաց:
Սարը կամաց
բերել տըլաւ
լայնատարած
իր ճեփ-ճերմակ
թաւ մուշտակը,
մտաւ տակը:

27. ՔԵՌԻ ՍԻՄՕՆԻ ՆԱՊԱՍՏԱԿԸ

1.

Քեռի Սիմօնը շատ լաւ մարդ է, լաւ ալ որսկան. ափսոս
որ գինին քիչ մը շատ կը սիրէ:

Օր մը ան նապաստակ մըն էր բռներ ողջ-ողջ, անվաս:
Բերաւ իր աղային: Աղան ալ ուզեց զրկէ քաղաք իր ընկե-
րոջը նըւէր: Ըսաւ Սիմօնին՝ որ առնէ տանի:

Քեռի Սիմօնը այդ երկարականջ - կարճպոչանին զրաւ
պարկի մը մէջ, պարկին բերանը ոլորեց, պարկը շալկեց ու
ճամբայ ինկաւ: Ի՞նչ կ'երթայ...: Իսկ նապաստակը պարկին
մէջ անշարժ կծիկ է դարձեր:

Ճամբու կէսին գինետուն մը կար: Քեռի Սիմօնը կ'ուզէր
առանց նայելու արագ անցնի մօտէն. տասը քայլի մը չափ
ալ արդէն անցեր էր, բայց չը համբերեց ու ետ նայեցաւ:
Խանութի սեմին ծանօթներ տեսաւ:

« Ամօթ է՛ որ բարի լոյս մըն չըսեմ », մտածեց ու
դարձաւ դէպի գինետուն:

Պարկը դուրսը դրեր է գետինը պատին տակ ու ինքը
ներսը ծանօթներուն կենացը կը խմէ: Չը գիտէ խեղճը, թէ
այդ ծանօթները գլխուն ի՞նչ են բերելու:

2.

Խմեց, պարկը նորէն շալակը նետեց ու եղանակ մը
կլկլացնելով՝ առաջ անցաւ:

Միայն թէ այս անգամ նապաստակը շատ անհանգիստ
էր պարկին մէջ, վեր-վեր կը թռչէր: Վահ, այս ինչպէս ալ
սուր աղուաներ է ունեցեր. Քեռի Սիմօնի կունակը մէջէմէջ
կարծես ասեղներով կը ծակէին:

— Էյ, խելօք կեցիր, շիւ խնամի, տաքցա՛ր, հա՛: Այ,
հիմա կը հասնինք, մուշտակդ կը հանեն, դէ՛, այն ատեն գնա
տկլոր-տկլոր ցատկուտէ:

Քեռի Սիմօնի քէֆը տեղն էր:
Աս ալ անա՛ աղայի ընկերոջ տունը:

— Թ՛ախկ, Թ՛ուխկ: Բացէք դուռը, բացէք: Չեզի նապաստակ եմ բերեր. նապաստակ մըն եմ բերեր, որ...: Միայն շուտ, խեղճը շատ է տաքցեր:

Բոլոր տնեցիք վրայ թափեցան. և Քեռի Միմօնը առօքփառօք նապաստակը հանեց պարկէն: Ի՛նչ տեսնեն աղէկ: Կատու:

Քեռի Միմօնը ապշած կեցեր է՝ կատուի պոչէն բարձր բռնած:

— Այդ նապաստակը քեզի ըլլայ. — նեղացաւ տանտիկինը:

Աղայի ընկերը ունքերը կիտեց այդ անհամ կատակէն. երեխաները սկսան խնդալ, իսկ տան շուներ սկսաւ հաջել:

Քեռի Միմօնը վերջապէս կատուն նետեց նորէն պարկը, դարկաւ շալակը ու, հայտէ, ետ նորէն գիւղ:

3.

Ճամբան ինքնիրենը կը մտմտար.

«Մա՛ ինչ բան էր: Քեռի Միմօն: Չէ՞ որ նապաստակը բռնողը դուն էիր, պարկին մէջ դնողը դուն էիր: Աղայի ըրած բանն է ըլլալու, ուզեր է ինձի խայտառակէ»:

Ու կ'երթար Քեռի Միմօնը առաջընէ աւելի արագ: Հասաւ նորէն գինետուն:

Մտնէ՞, թէ չը մտնէ: Չէ, ինչպէս կարելի է. պէտք է շուտով տուն հասնի, այսպէս ալ բա՛ն կ'ըլլայ, իր տարիքի մարդը խայտառակ ըրին ուրիշներուն առջևը: Չէ, չէ, չի մտներ:

Ու քսան քայլի մը չափ անցաւ անդին:

— Բայց այս այրւած սիրտս գոնէ չը գովցնե՞մ. — մըտածեց յանկարծ, պարկը մէկ ուսէն նետեց միւսը և ուղղըւեցաւ դէպի գինետուն:

Պարկը նորէն դրաւ դուրսը պատին տակ ու ինքը մէկերկու գաւաթ նորէն կոնծեց ծանօթներուն հետը:

4.

Պարկը շալակին ահա Քեռին կը մտնէ գիւղը:

«Մըւոր նայէ, ինչպէս սուս է եղեր: Հիմա ալ չը ցատկըռաե՞ս պարկին մէջ: Գիտե՞ս, հա՛, թէ ինչ եմ բերելու գլխուղ: Սպասէ. անգամ մը աղան տեսնեմ դեռ: Այսպէս ալ խայտառակութիւն. Քեռի Միմօնը ով, կա ո՞նէ ով:»

— Թը՛խկ, հա՛ Թը՛խկ. — ինչպէս կը զարնէ Քեռի Միմօնը տան դուռը: — Բացէք, է, բացէք. ինձի պէս ալսորը խաղկ ու խայտառակ ըրիք: Կատու, հա, կատու... .

Տնեցիք բոլորը դուրս թափեցան:

— Ահա՛, աղա՛, ընկերդ քեզի ետ կը զրկէ քու նըւէրդ: Կ'ըսէ՛ «Աս դուն, աս ալ քու նապաստակդ»:

Քեռին ձեռքը կոխեց պարկը և, իրաւ, նապաստակը չը հանէ՛ պարկէն:

Քեռի Միմօնը սառած, սարսափած կեցեր է՝ նապաստակի ծոծրակէն, կատուի նման, բարձր բռնած: Իսկ աղան դարմացած կը նայի, թէ նապաստակը ինչո՞ւ է ետ բերեր:

— Թո՛ւ, սատանի ձագ. — պոռաց յանկարծ Քեռի Միմօնը: Նապաստակը ձեռքէն վար ինկաւ: Ինկաւ, ցատկեց ոտքի ու փախաւ: Տնեցիք կը պօռային, շները վաղեցին ետևէն: Այ ի՛նչ կը բռնես... .

5.

Ան է ու ան, Քեռի Միմօնը ալ նապաստակ չի որսար: Ան է ու ան, աղան ու իր ընկերը վէճի մէջ են իրարու հետ: — Դուն ինչո՞ւ ես ինձի կատու զրկեր. այդպէս ալ անհամ կատանկ:

— Աստուած, երկինք. նապաստակ էր, նապաստակ:

Ու կը հարցընեն Գեորգի Սիմոնին .

— Այ, հալւոր, քու բռնածդ, քաղաք տարածդ նապաստակ չէ՞ր :

— Նապաստակ էր, աղան, դուն շատ ապրիս . իհարկէ նապաստակ էր :

— Այ մարդ, քու բերածդ կատու չէ՞ր, սև կատու :

— Կատու էր, աղան, իհարկէ՛, հապա կատու չէ՞ր :

Այսպէս մինչև այսօր ալ դեռ կը վիճին :

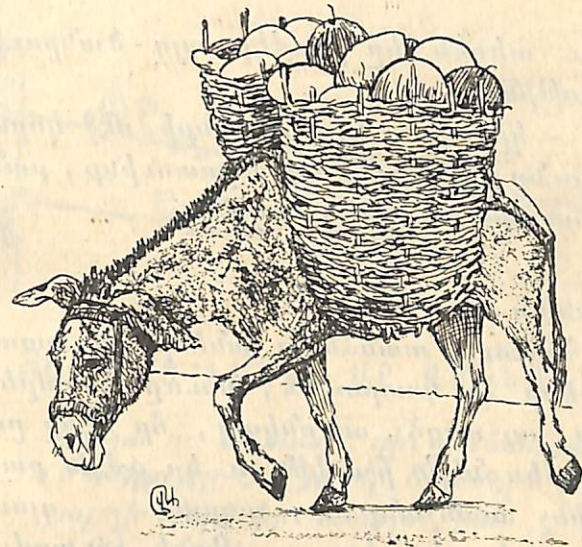
Ի՞նչ գուցէ ասոնց կը բացատրես՝ թէ ի՞նչպէս եղաւ, որ նապաստակը կատու դարձաւ ու կատուն ալ նորէն նապաստակ :

28. ԱՂՔԱՏ ԿԻՆՈ

Յուրտը փչեց . ձմեռ սաստիկ .
սառ է կապեր ոտքի տակ ,
ու ամեն մարդ կ'ըշտապէ տուն՝
պատասպարուի յարկի տակ :

Ժամի դռան դողդըղալէն
ծեր կին մըն է կրթընած ,
իր հագուստը ծըւէն-ծըւէն ,
ոտքը բոբիկ , կուրծքը բաց :

Վախվիսելով կապտած ձեռքը
կ'երկընցնէ անցորդին .
«Ողորմութիւն ըրէք, պարոն ,
անտուն , անտէր տղբատին» :

29. ԻՇՈՒԿԻ ԳԱՆԳԱՏԸ

1.

Այգեպանը էշ մը ունէր : Լաւ կը կերցնէր, լաւ կըխ նամէր, բայց լաւ ալ կը բանեցնէր : Այս մէկը իշուկի սրտովը չէր : Գարնան ամեն օր այգեպանը ծաղիկով ու կանաչով լեցուն կողովները կը բեռցնէր իշուկին ու կը քշէր քաղաք :

— Ի՛նչ ազահ են այս մարդիկը . — կը մտմտար իշուկը ճամբան . — կը կրեմ ու կը կրեմ, չեն կշտանար որ : Ախ, մէյ մը ամառը գայ , ազատուինք այս անախտան վարդերէն , շուշաններէն , յասմիկներէն , այս սպանախէն ու ծնեբեկէն , սիբեխէն ու սինդրիկէն , այս սոխէն ու բողկէն . ու երթամ հանգիստ , քէֆիս արածիմ .

2.

Ահա և ամառը :
Բանջարանոցին մէջ արդէն հասեր է լուբիան ու բազրիճանը , դգումն ու վարունկը , սեխն ու ձմերուկը , գազարն

ու բազուկը :

Էջը հազիւ տեղէն կը շարժէր այդ ծանրութեան տակ ամառուան տօթին :

— Ախ , — կը աքար էջը քրտէնքի մէջ կորած , — երբ պիտի գայ աշունը , կանաչէն ալ ազատուինք , բանջարեղէնէն ալ ու հանգիստ քիչ մը շունչ քաշենք :

3 .

Եկաւ աշունը :

Խաղողը հասաւ , տանձն ու խնձորի առատութենէն ծառերուն ճիւղերը կը կտորտէին , նուազ կարմրեր էր , սերկեկը դեղներ , ալ դեղձ , ալ ընկոյզ , որ մէկը ըսեմ : Ծանր կթոցները կը բեռցնէին իշուկին ու կը քշէին քաղաք :

— Ա՛ս ինչ տանջանք է , աղբար . — գլուխը կախած թառանջ կը քաշէր իշուկը : — Գոնէ շուտով ձմեռը գայ , գետինը սառ կապէ , այս անպէտ պտուղները մէջտեղէն վերնան ու վերջապէս ինձի հանգիստ թողնեն ախոռս , ուտեմ ու պառկիմ :

4 .

Հասաւ ձմեռը :

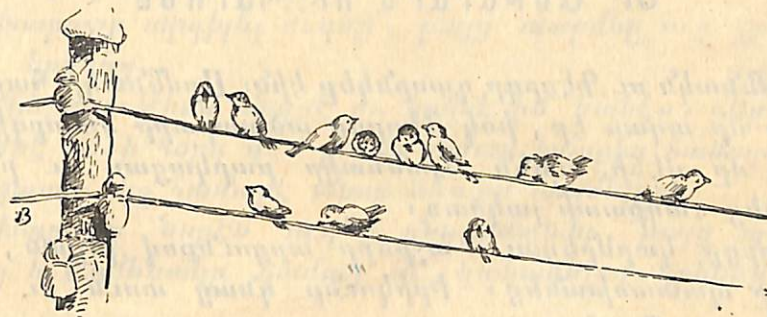
Սարսափելի ցուրտ էր : Այգեպանը կանուխ էջը կը քշէր անտառ , փայտ կը կտրէր , ցախ կը հաւաքէր , խոխ կը ժողվէր , կը բեռցնէր իշուն կոնակը ու կը բերէր տուն :

— Ի՛նչ անիծուած եղանակ է . — մտելով ու սայթաքելով կը գանգատէր իշուկը . — Ամեն ինչ քար է կտրեր , խոտ չը կայ , բան չը կայ , որ կրծես : Երանի շուտով գարունը բացուէր :

Ի՛նչպէս պիտի գանգատեր արտատիրո՛ջ իշուկը , եթէ նոյն խելի տերը ըլլար :

Ա Ռ Ա Մ

Էջը հարսնիք կանչեցին , ըսաւ՝
Կա՛մ շուրն է պակսեր , կա՛մ փայտը :

30. ԲԱՅ ՆԱՄԱԿ ՄԸ ԱՄԵՆՈՒՆ

Դաշտ ու անտառ , գիւղի ճամբան
ծածկրւեր է թիզ մը ձիւնով .

ալ չի ճարուիր ուտելու բան ,
ո՞վ էր տեսեր այս տեսակ սով :

Յորեն , գարի՛ ոչ մէկ հատիկ .

Աստծու սիրուն , բարի մարդիկ ,

փշուր մը հաց տրուէք հիմա ,

թէ չէ մեռանք մենք սովամահ :

Կու գան շուտով օրեր գարնան ,

ձեզի համար կ'երգենք զրուարթ ,

ու փոխարէն ձեր լաւութեան

ձեր պարտէզը , այգին ու արտ

կը մաքրենք մենք թրթուրներէն ,

ճրճիներէն ու որդերէն .

փշուր մը հաց միայն հիմա ,

թէ չէ մեռանք մենք սովամահ :

Խուսք մը թոշաններու կողմէ

Ծիտիկ ձնձղուկեան

Շ ՈՒՏԱՍԵԼՈՒԿ

Ծտի ճուտը ծառի ճիւղին ,
ծտի ճուտի ճիտը ծուռ :

Արմենակն ու Գէորգը դասընկեր էին: Արմենակը հարուստ պարոնի մը տղան էր, իսկ Գէորգը ածխարարի մը որդին:

Օր մը վէճի ատեն Արմենակը բարկացաւ ու ընկերը անուանեց «աղքատի լակոտ»:

Գէորգը կարմրեցաւ, աչքերը արցունքով լեցան, բայց ոչինչ չը պատասխանեց: Իրիկունը գնաց տուն ու դառն կերպով պատմեց հօրը:

Յաջորդ օրը ածխարարը իր տղուն հետ եկաւ վարժարան:

Եկաւ ու ամբողջ դասարանին առջևը գանգատեցաւ ուսուցչին:

Այդ միջոցին դիպուածով հերս մտաւ և Արմենակի հայրը, հարուստ պարոնը:

— Այս բանտը եկեր է ձեր գաւկին վրայ գանգատելու, գիմեց ուսուցիչը անոր:

— Պատճառը. — հարցուց պարոնը:

— Պատճառը ան, որ ձեր տղան «աղքատի լակոտ» է անուաներ անոր որդին:

Պարոնը ունքերը հաւաքեց, կարմրեցաւ ու հարցուց իր տղուն.

— Իրան է, Արմենակ, ըսէր ես դուն այդ խօսքը:

Արմենակը գլուխը վար կախեց ու լուռ կեցեր էր:

Հայրը բռնեց անոր թևէն ու հրեց զէպի Գէորգը.

— Ներողութիւն խնդրէ:

Ածխարարը արգիլել ուզեց, բայց պարոնը ուշ չը դարձուց ու կրկնեց.

— Ներողութիւն խնդրէ ու կրկնէ իմ ետևէս. «Կը խնդրեմ, ներէ ինձի հօրդ զէմ ըսած յիմար խօսքիս համար: Իմ հայրս պատիւ կը համարէ անոր ձեռքը սեղմելը»:

Ածխարարը նորէն ուզեց ընդդիմանալ, բայց պարոնը արգիլեց և Արմենակը կամաց ու կակազելով կրկնեց հօրը ետևէն.

— Խնդրեմ ... ներէ ինձի ... հօրդ զէմ ըսած ... յիմար խօսքիս համար: Իմ հայրս ... պատիւ կը համարէ ... անոր ձեռքը սեղմելը:

Այն ատեն պարոնը երկընցուց իր ձեռքը, որը ածխարարը ամուր մը սեղմեց:

— Խնդրեմ, այս երկուքը իրարու քով նստեցնէք. — ըսաւ պարոնը ուսուցչին:

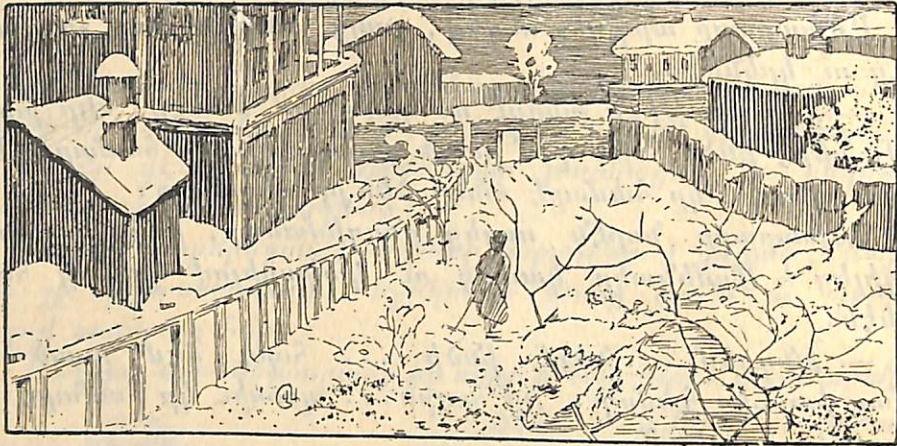
Եւ ուսուցիչը Արմենակն ու Գէորգը իսկոյն փոխադրեց իրարու քով միևնոյն գրասեղանը:

Ինչո՞ւ համար Արմենակին ըսածը կոպիտ խօսք էր:

Ինչո՞ւ համար անոր հայրը պատիւ կը համարէր ածխարարին ձեռքը սեղմելը:

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ

Պ ո չ ը Ղ ու ը ը ,
գ լ ու խ ը կ ը ր ա կ ը :

32. Ո՞ՒՐ ԵՆ

Ո՞ւր են գոյն-գոյն ծաղիկները :
 — Մո՛ւս . պառկած են հողին տակ ,
 տաք ծածկըւած ցուրտ ձմեռը
 ձիւն-ծածկոցով սպիտակ :
 Կու գայ գարնան արևը ետ
 իրշողերով կենդանի ,
 ու ձմեռուան ցուրտերուն հետ
 ձիւն-ծածկոցը կը տանի :
 «Ելէք , կ'ըսէ , ձեր խոր քունէն» :
 Անոնք իսկոյն կ'արթննան ,
 գլխիկները գուրս կը հանեն
 ու աչուկնին կը բանան :

Ինչո՞ւ ձմեռը խոտ ու ծաղիկ չըլլար :
 Ի՞նչպէս է՝ որ ձմեռը խոտ ու ծաղիկները չեն ոչնչանար :

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ

Մարագ՝ մէջը լիքը ուրագ :

33. ՉՄԵՌԸ

1.

— Օ՛ֆ , երբ պիտի անցնի այս անպիտան ձմեռը . —
 կ'ըսէին մարդիկ գոց սենեակներուն մէջ :
 — Օ՛ֆ , երբ պիտի վերջանայ այս անիրաւ ձմեռը . —
 կը գանգատէին կենդանիները նեղ որջերուն մէջէն :
 — Օ՛ֆ , երբ պիտի ազատինք այս անտանելի ձմե-
 ուուան ձեռքէն . — կը տրտնջային թռչուններէն մնացողները
 մերկ ճիւղերուն վրայ :

Ու սաստիկ բարկացաւ ձմեռը : Վճռեց մէկ անգամէն
 ոչնչացնէ բոլորը :

Չայն տրւաւ պաղ-պաղ հովերուն , կանչեց սառնամա-
 նիքները , հաւաքեց իր բոլոր զօրութիւնը ու յարձակեցաւ
 աշխարհի վրայ :

Խոր ձիւնով բռնեց բոլոր ճամբաները , կապեց գետերը ,
 կախեց սառոյցէ սուրեր տանիքներէն ու ծառերէն , սա-
 ույցէ վարագոյրներ քաշեց լուսամուտներուն , խծկեց որջերուն
 բերանները ու դանակի պէս կտրող սուր քամին արձակեց
 դաշտերուն , սարերուն ու ձորերուն վրայ :

2.

Բայց իզո՛ւր :

Թէև թռչուններէն քանի մը հատը ցրտահար եղան , բայց
 մնացածները կծկտեցան տներու ծածկերուն տակ , ծխնե-
 լոյզներուն մօտ , տաք ճեղքերուն մէջ ու չը մեռան :

Վայրի կենդանիները հաստ մուշտակները կունակնին շատ
 բանի տեղ չը դրին ձմեռուան բարկութիւնը ու դաշտ
 կ'եղնէին որս ընելու :

Մարդիկ ալ աւելի պնդացուցին պատուհաններն ու դռ-
 ները , փայտը անդադար կը ճարճատէր վառարանին մէջ ,
 հագան իրենց ամենէն տաք հագուստները ու գացին իրենց
 գործին :

Չմեռը տեսաւ այս բոլորը ու յուսահատեցաւ :

Յուրտը օրէ օր թուլցաւ, արևը քանի զնաց աւելի տաք-
ցաւ, լսուեցաւ ջրերու կլկոցը, թռչունները աւելի ուրախ
երգեցին, դաշտերը քիչ-քիչ կանաչ հագան ու մարդիկ բացին
գուռ ու պատուհան :

Գարուն էր :

Ինչպէս կը պատուարուին ձմեռուան ցուրտէն նրճին, նանքը, մեղուն,
օձը, կրիան, գորտը, ձուկը :

Երեխաները ձմեռը ինչո՞վ ու ի՞նչպէս կը զրւարնանան :

34. ՈՐ ՍԻ

Հօրս կնուներին, մօրս ծնունդին գացինք մենք որսի,
մենք երեք հոգի, թրով ու սրով, հրացաններով, գացինք մենք
որսի : Հատին էր, Հուտին էր, Չատին էր, Մատին էր,
հայրս էր, ես էի, գացինք մենք որսի :

Գացինք, գացինք շատ թէ քիչ, տեսանք երեք լիճ, եր-
կուքը ցամաք, մէկուն մէջն ալ ջուր չը կայ :

Մէյ մըն ալ, ահա, նայինք որ այդ անջուր լճին մէջ լող
կու տան երեք հատ հաւ, երկուքը սատկած, մէկն ալ կեն-
դանի չէ :

— Հատի, հայտէ գարկ :

Թէ՛ Հրացան չունիմ :

— Հուտի, հայտէ գարկ :

Թէ՛ Ես ալ չունիմ :

— Դուն, Չատի... Մատի...

Թէ՛ Մենք ալ չունինք :

— Հապա ի՞նչ ընենք :

Եղբօրս ձեռքը կարճ ու երկար, հաստ ու բարակ փայտ
մը կար, դրաւ երեսին, նշան առաւ, մէյ մըն ալ, տրաք,
որ կրակեց, հաւը փռուեցաւ այսպէս, ամեն մէկ թևը հինգ
արշին ու կէս :

— Հատի, դանակդ :

Թէ՛ Դանակ չունիմ :

— Հուտի, դանակդ :

Թէ՛ Ես ալ չունիմ :

— Դուն, Չատի... Մատի...

Թէ՛ Մենք ալ չունինք :

— Հապա ի՞նչ ընենք :

Քեռիս միայն պզտիկ դանակ մը ունէր, ան ալ բերան
չունէր : Քաշեցին այդ անբերան դանակը, մորթեցին հաւը,
շալկեցինք ու ճամբայ ինկանք :

Գացինք, գացինք շատ թէ քիչ, մէյ մըն ալ տեսանք երեք
գիւղ, երկուքի տեղն անգամ չի երևար, երրորդի մէջն ալ ոչ
տուն կայ, ոչ մարդ :

Մտանք այդ անշէն գիւղը, ասդին փնտուեցինք, անդին
փնտուեցինք, դռան մը առջև տեսանք երեք հատ պառաւ,
երկուքը մեռած, մէկուն մէջն ալ շունչ չը կայ :

— Տղաք, ըսինք, եկէք հաւով փիլաւ ուտենք :

Այդ անշունչ պառաւը գնաց ներսէն երեք բրինձ բերաւ
ու երեք պղինձ. պղինձի երկուքը ծակ, մէկն ալ տակ չունի :

Չուրը լեցուցինք, այդ անսակ պղինձը, մէջը նետեցինք
հաւերն ու բրինձը, դրինք գետին, որ եփի :

Եփեցաւ, եփեցաւ, միտն ու բրինձը գացին, մնաց ջուրը :

Որսէն դարձած անօթի մարդիկ, վրայ ինկանք ու կե-
րանք. ինչպէս կերանք, ոչ աչքերնիս բան տեսաւ, ոչ բե-
րաննիս բան մտաւ :

Այս պատմութեան ո՞ր կտորներն են, որ կը խնդացնեն. եւ ինչո՞ւ :

Այս պատմութիւնը ինչպէ՞ս կը պատմես, որ խելի մտիկ բան մը դառնայ :

35. ԿԱՔԻԼ ՄԸ ՄԵՂԻ

1.

Գիւղացի մը խանութ բացեր
 իր գիւղին մէջ բան կը ծախէր :
 Օրին մէկը մօտիկ գիւղէն ,
 մահակն ուսին , շունը քովէն ,
 հսկայ հովիւ մը ներս մտաւ :

— Բարև , ըսաւ Ա , խանութպան ,
 մեզր շունիս . տաս քիչ մը բան :

— Բարի եկար ,
 հովիւ ազբար ,
 մեզր ըլլայ փնտռածը ,
 ամանն ո՞ւր է , բեր ամանըդ ,
 ուր տեղէն որ ինքզ հաւնիս ,
 կտրեմ ու տամ այս վայրկեանիս :

2.

Այսպէս սիրով ,
 անուշ բերնով
 կը խօսէին ,
 կը կշռէին ,
 երբ որ յանկարծ
 կաթիլ մը մեզր ծորեցաւ ցած :

Տը՛զզ . անդիէն ճանճ մը եկաւ
 ու կաթիլին վրայ ինկաւ :
 Իսկ խանութի տիրոջ կատուն՝
 աչքը ճանճին՝ անցաւ թաքուն
 մօտով , մօտով ,
 զարկաւ թաթով :

Բայց ճիշտ կատուի ցատկելուն հետ ,
 հովիւի շունը իսկոյն կեթ

հա՛ֆ մը ըրաւ ,
 վրայ թռաւ ,
 կատուն բռնեց ,
 կոխեց տակը ,
 խածաւ , խեղդեց ,
 մէկդի նետեց :

3.

— Խեղդեց , խեղդեց , շան որդի շուն .
 վայ իմ կատուս . հայ , սատկիս զուն —
 կատղեցաւ մեր խանութպանը
 ու ձեռքն ինկած առջի բանը
 տնւր թէ կու տաս շանը ճակտին ,
 կատուին քովը դրաւ գետին :
 — Վայ ապրուստս , առիւծ շունս ,
 վայ աւրեցաւ տեղս , տունս .
 տնւնդ աւրի , այ խանութպան ,
 անխիղճ , լիրբ , շար , անգութ գազան .
 ինչպէ՞ս . դուն իմ շունս զարնե՞ս .
 դէ , զարնելը , սո , հիմա տես . —
 գուցայ մեր բիրտ աժտահակը ,
 մեծագլուխ իր մահակը
 որ չիլեցուց անոր դէմքին ,
 խանութպանը փռեց շեմքին :

4.

«Սպաննեցին... հայ, օգնութիւն...»
 ու թաղէ թաղ ու տունէ տուն
 ձայն կու տային մէկը միւսին ,
 ձայն կու տային , կը վազէին :

վերի թաղէն , վարի թաղէն ,
 ճամբաներէն , գործի տեղէն ,
 ճիչով , լալով ,
 ու վայ տալով ,
 ալ հայր ու մայր ,
 քոյր ու եղբայր ,
 կին , երեխայ ,
 ընկեր տղայ ,
 զոքանչ , աներ ,
 քաւոր , հարսներ
 քեռի , փեսայ ,
 ալ ինչ գիտնաս՝
 թէ ով է սա ,
 կու գան , կու գան
 մարդուն վրան .

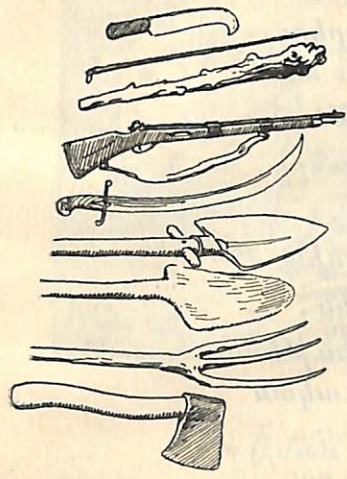
— Ծօ , կոպիտ արջ , ծօ , ամեհի .
 այս տեսակ ալ բան պատահի .
 դուն առուտո՞ւր եկար ընես ,
 թէ իր շեմքին մարդ ըսպաննես . . .

Հա կ'ըսեն ու հա կը զարնեն
 աղցան կ'ընեն , կ'երկընցընեն
 շան կուշտն ի վեր : « Հայտէ , առէք ,
 ձեր մեռելը եկէք տարէք » :

5 .

Ու հոնտեղէն բոթը ահա ,
 կ'երթայ մօտիկ գիւղը կ'իյնայ ,
 թէ՛ « Մեռեր էք ,
 հասէք , եկէք ,
 սպաննեցին
 մեր գիւղացին » :

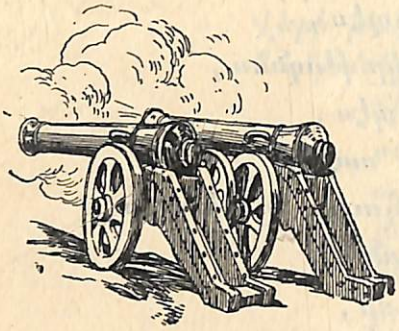
Ծնածանձի բոյնը ինչպէս ,
 երբ որ կ'աւրես ու կը թողնես ,
 այդ ճանձին պէս ,
 ամբողջ գիւղը կ'երնէ ոտքի ,
 ու գունդ ու գունդ դուրս կը նետուի ,
 ամեն մէկը առած բան մը՝
 որը ձեռքը հրացան մը ,
 որը եղան , ցաքատ կամ սուր ,

որը թի , բահ , որը շամփուր ,
 որը փայտով , կամ կացինով ,
 որը ոտքով , որը ձիով ,
 որն անգրակ , որը բոբիկ ,
 հայ , կը վազեն գիւղը մօտիկ :

— Ծօ , այսպէս ալ անիրաւ գիւղ ,
 ոչ խիղճ ունին , ոչ ահ-երկիւղ .
 գացեր է մարդն առուտուրի ,
 հաւաքուեր են տըւեր սուրի :
 Թո՛ւ ձեր գիւղին , սովորութքին ,
 Թո՛ւ ձեր պատուին , ձեր վարմունքին .
 երթանք , երթանք ,
 ջանք ու փշուր
 կրակի տանք . . .

— Հայ , հո՛ւյ , առա՛ջ , ձեզի տեսնեմ . . .
 Ու դուրս եկան իրարու գէմ
 կոտորածի
 երկու գիւղերը դրացի :
 Տըւին , զարկին
 սպաննեցին

ու ինչքան շատ արիւն տեսան
այնքան աւել դարձան գազան,
Չարդեցին իրար,
Չնշեցին իրար,
կորան ու եղան
գետնին հաւասար:

6.

Դուն մի ըսեր, որ իրարու
սահմանակից մեր այս երկու
գիւղերը հարկ եղեր կու տան
ամեն մէկը զատ տէրութեան:
Մէկ տէրութեան թագաւորը,
լսելուն պէս այս բոլորը,
լուր կը դրկէ ասդին-անդին
իր հպատակ ժողովուրդին.
«Յայտնի ըլլայ մեր տէրութեան
զինուոր, բանուոր, ազնուական
ամեն շարքին
ու աշխարհքին,
որ անօրէն ու դաւաճան
մեր դրացի ազգը դաժան,
երբ մենք նստած էինք սիրով,
մեր սահմանը մտաւ գօրով
ու վատութեամբ քաշեց սուրի
գաւակները մեր սիրելի:
Եւ հակառակ մենք մեր կամքին,
պատուէր տուինք մեր բանակին,
թշնամիին մտնէ հողը,
մեր սուրբ, արդար հանէ ոխը...»

Իսկ անդին այ միւս իշխանը
գրեց գօրքին ճիշտ նոյն բանը:
Սկսուեցաւ կռիւ անեղ.
Թնդանօթներ եկան մէջտեղ:
Կրակն ինկաւ շէն ու քաղաք,
արիւն, աւեր, ճիչ, աղաղակ,
ամեն կողմէ սարսափ ու բօթ,
ամեն կողմէ մեռելի հոտ...

Ամառ, ձմեռ այդպէս անցան,
ու մնացին դաշտերն անցան:
Դեռ կռիւը չը դադարած,
սովը եկաւ համատարած,
սովը եկաւ, սովի հետ ցաւ,
ծաղկած երկիրն ամայացաւ...

Ինչո՞ւ շունը խեղդեց կատուն: Ինչո՞ւ խանութպանը սպաննեց շունը:
Ինչո՞ւ հովիւը սպաննեց խանութպանը:
Ի՞նչ տեսակ շուն էր հովիւն շունը, ի՞նչ տեսակ մարդ էր խանութպանը,
ի՞նչ տեսակ մարդ էր հովիւը:
Խանութպանի՞ քե հովիւի գիւղացիներն են աւելի կոպիտ ու վայրենի:
Ո՞րն է այս բոլոր դժբախտութիւններուն իսկական պատճառը:

35. ԿԱՆԱԶ ԱՂԲԱՐ

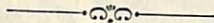
էյ, կանաչ աղբար,
էյ, ճանաչ աղբար,
եկնւր շողերով,
զըւարթ շողերով.

բեր ուրախութիւն,
գառն ու ուլ խայտուն,
խատուտիկ հաւքեր,
զըրնկան երգեր.

բեր անուշահոտ
ծիլ, ծաղիկ ու խոտ,
յորդ, պղտոր վտակ,
երկինք կապուտակ.

եկնւր շողերով,
զըւարթ շողերով,
էյ, կանաչ աղբար,
էյ, ճանաչ աղբար:

Ինչո՞ւ կ'ըսենք գարնանը «կանաչ աղբար»:
Զմեռուան ի՞նչ աղբար կ'ըսենք:

36. ՄՇՏԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՐԴ

1.

Գարնան շողը դպաւ սարերու ձիւնին և ձիւնը կամա-
ցուկ տրտասուեց: Զինչ կաթիլը ինկաւ գետին, գրկըւեցաւ
ուրիշ կաթիլներու հետ ու գլորեցաւ վար:

Կը գլորին կաթիլները ու կը փսփսան.

— Ճամբայ...

— Ասոնք ով են՝ կը վազեն. — մտածեց ճնձաղիկը,
վեր հանեց գլուխը, տեսաւ պայծառ արևը և ուրախութենէն
անուշ բուրում արձակեց:

2.

Կը սահին ձիւնի կաթիլները, կը սահին անոնց բազմա-
թիւ թելերը, կը հանդպին աղբիւրի կաթիլներուն ու կը
մրմնջեն.

— Դո՞ւք ուրկէ կու գաք, քուրիկներ:

— Այնպէս նեղ էր, այնպէս մո՞լթ էր մեր ճամբան. —
կը պատասխանեն աղբիւրի կաթիլները. — գետնի տակ հազիւ
հազ գտանք իրար ու դուրս վազեցինք ակէն: Ի՞նչ լոյս է
հոս, ի՞նչ ազատ: Մեր ընկերները շատոնց է առաջ են անցեր,
կ'ըշտապենք անոնց ետևէն:

— Մենք ալ կու գանք ձեզի հետ. — ըսին ձիւնի կաթիլները:
Ու կայտառ առուակը կարկաչելով սուրաց վար:

— Ա.ս ի՞նչ աղմուկ է. մի՞թէ գարուն է արդէն. — ար-
թնցան բողբոջները ծառերու ձիւղերուն և մուշտակնին
հանել սկսան:

3.

Առուակը գրկըւեցաւ առուակի հետ, ու խենթ գետա-
կը փրփրելով վիժեց քարէ քար՝ տանելով հետը աւազ, խիճեր
ու չորցած տերևներ:

Իր ընկերներուն հետ միասին կը թաւալէր մեր կաթիլը,
կը ցատկուտէր ու կը պոռար.

— Ճամբայ...

Զազագայանը դուրս վազեց, շտապով կապեց նաւին
դուռը, որ գետակը ջաղացին անիւը չը կոտրէ:

Ճամբորդը դգնւշ մօտեցաւ կամուրջին՝ մի՞ գուցէ ջուրը
քանդած ըլլայ:

4.

Գետակը մէյ մըն ալ յանկարծ ինկաւ արտերը, քար ու
աւազ կուտակեց հոս ու հոն և շուտով ալ դուրս եկաւ,
միացաւ իրեն նման խենթերու հետ:

Գետը ուռեցաւ, վարարեցաւ: Կատղեր էր. կը գլտորէր
ահագին քարերը, արմատախիլ կ'ընէր դարևոր ծառեր, կը
փշրէր ափերը, կ'աւերէր տուններ, կը սրբէր այգիները:

Իր ընկերներուն հետ միասին կը դղրդար և մեր կաթիլը.

— Ճամբայ...

Գիւղացին ու քաղաքացին յուսահատ իրար են անցեր:
Մինչ գետը կ'ըշտապէ դէպի ծով:

Ուժեղ հովին տակ կը խորշումի ծովուն երեսը . ահագին ալիքները կ'օրօրուին , կը շառաչեն ու կը փրփրին :

Մեր կաթիլը հեծեր է վիթխարի ալիքի մը ճիշտ կատարը , ու ինչպէս կ'ոստոստէր , ինչպէս կը խայտար , թեթեւ ու կայտառ :

Յանկարծ զգաց , որ կարծես փրթաւ ալիքին վրայէն : Արևը այնպէս մեղմ կը շոյէր ու այնպէս անուշ վեր կը կանչէր :

Կաթիլը թեթեւ-թեթեւ կը բարձրանայ վեր , կը թռչի դէպի կապոյտ երկինքը , դէպի պայծառ արևը :

Կը թռչի , կը մօտենայ իրմէ առաջ վեր ելած քուրիկներուն ու կը կրկնէ անոնց հետ բարակ ամպին մէջէն .

— Ճամբայ . . .

Վերերը ամպը միացաւ ուրիշ ամպերու և ծանր կախուեցաւ երկրնքէն :

Ու այդ սև-սև թուխպերուն մէջ , շատ չանցած , սարսափելի կռիւ ինկաւ , կը գոռգուային , կը զարնէին , բոց ու կրակ կը նետէին իրարու :

Մեր կաթիլն ալ գրգռուեր էր , կը նետուէր հոս ու հոն , կը դառնար , կը հրէր ու կը հրմշտէր և անդադար կը պոռար .

— Ճամբայ . . .

— Ճամբայ . — կ'որոտային բոլոր կաթիլները միաբերան : Եւ յանկարծ մեծ թափով կը թափին վար , կը սլանան դէպի երկիր :

Տեղաց անձրևը պապակած հողին վրայ :

Մեր կաթիլը ինկաւ արտի մը մէջ , նորածիլ հասկի մը ոտքը : Հասկը թրթուաց ու կանչեց .

— Բարով եկար , մշտական ճամբորդ . ինչպէս կարօտ էի քեզի :

Հասկը ինչո՞ւ էր այդպէս կարօտ մեր կաթիլին :

Կրնա՞ս բարձր թէ ինչպէս պիտի շարունակուի կաթիլին ճամբորդութիւնը հասկի արմատին հանդիպելէն ետք :

Գարունը եկաւ ամպերով ,
ամպերը եկան անձրևով .
անձրևը տանիմ արտին տամ ,
արտը ինծի ցորեն տայ ,
ցորենը տանիմ ջաղցին տամ ,
ջաղացը ինծի ալիւր տայ ,
ալիւրը տանիմ տաշտին տամ ,
տաշտը ինծի խմոր տայ ,
խմորը տանիմ թոնրին տամ ,
թոնիրը ինծի հաց տայ .
հացը մեր մեծին , պզտիկին ,
Աստծու օրհնանքն ամենքին :

*Բանի՞ ձեռքեր են աշխատեր քու կերած հացը պատրաստելու համար :

Առիւծին կորիւնը փակուած էր վանդակին մէջ : Մռայլ կը նայէր երկաթէ ամուր ձողերուն ետեւէն : Կարօտով կը յիշէր իր հայրենի տաք անապատը , կը յիշէր՝ թէ ինչպէս գիշերները աստղերու լոյսով իր մօրը հետ կ'իյնային արագավազ եղնիկներուն ետեւէն , թէ ինչպէս կը խաղար մօրը քովիկը , ուրախ , իր քոյր ու եղբայրներուն հետ , արմաւենիներուն տակը :

Անցան այդ բոլորը : Հիմա գազանանոցին մէջ բանտարկուած , տխուր կը նայէր հաստ ձողերուն ետեւէն :

Գիշեր էր : Շուրջը լուռ ու խաղաղ : Գազանանոցի բոլոր գերիները՝ վազրը , արջը , գայլը , կապիկները , ջայլամը , եղ-

Ղերուները, ամենքն ալ իրենց վանդակներուն մէջ, յարդին վրայ տարածուած՝ կ'ըսպասէին լուսնայուն:

Վերջապէս առիւծի ձագը յոգնած՝ գլուխը դրաւ թաթերուն վրայ ու քնացաւ:

2.

Գիշերուան մէկ պահուն յանկարծ գազանանոցի դուռը լայն բացուեցաւ ու ներս մտաւ անոր մայրը: Ներս մտաւ հպարտ ու հզօր, կրակոտ աչքերը պտտցուց վանդակներուն վրայ ու տեսաւ...

Տեսաւ իր գաւակը: Աչքերը փայլատակեցին, մոնչեց, յարձակեցաւ և ուժգին հարուածով մը խորտակեց վանդակին ձողերը:

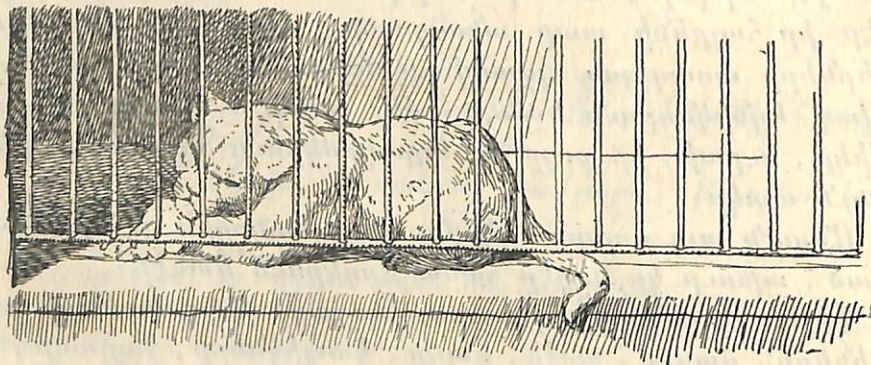
Կորիւնը երջանկութենէն ճշաց, վեր թռաւ ու նետուեցաւ, որ ինչայ մօրը գրկը, դպաւ երկաթէ ձողերուն ու արթնցաւ:

Տեսաւ՝ երագի մէջ էր...

Գիշերէ: Ետը լուսն ու խաղաղ: Գազանանոցի գերիները՝ վագրը, լարջը, գայլը, կապիկները, ջայլամը, եղջերուները, ամենքն ալ իրենց վանդակներուն մէջ, յարդին վրայ տարածուած՝ կ'ըսպասէին լուսնայուն:

Կորիւնը ձիգ ու երկար կը մոնչէր գիշերուան լուսնեան մէջ:

Ինչո՞ւ կը մոնչէր կորիւնը:

39. ՄԱՐՏԸ

Այս խենթ ամսին մարտ կ'ըսեն, հանգիստ չունինք երեսէն.

այսօր ուրախ, մեղմ օրիկ,
վաղը աղմուկ, փոթորիկ.

առտուն կանուխ պայծառ օդ,
ճաշին մութ է, անձրևոտ.

օր մը ի՞նչ ցուրտ, օր մը տաք,
հոս բաց, իսկ հոն ամպի տակ.

հոս կը խնդայ, հոն կու լայ,
ասանկ ալ խենթ բան կ'ըլլայ:

40. ԿԱՐԾԵՍ

Գիւղացի մը իշուն թան բեռցած կ'երթար քաղաք: Ճամբան կը պատահի մարդ մը:

— Բարև, հաճի՞-աղբար, կ'ըսէ մարդը, — կարծեմ դուն Վերի գիւղէն ես:

— Այո. — կը պատասխանէ գիւղացին:

— Կարծեմ քաղաք կ'երթաս. — կը շարունակէ մարդը:

— Այո. — կը պատասխանէ գիւղացին:

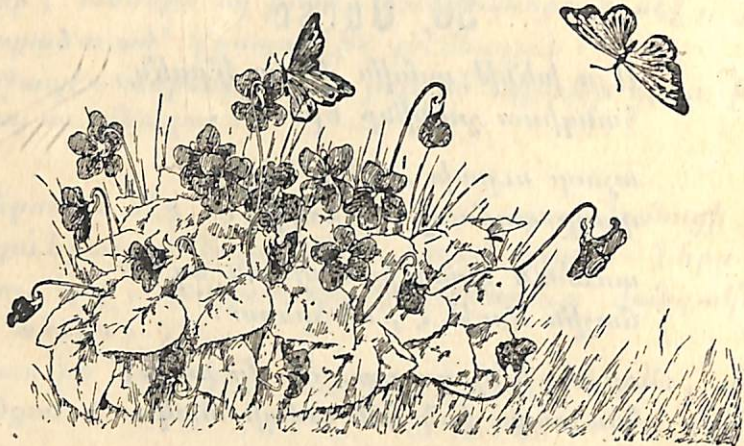
— Կարծեմ թան է ձիուդ բեռցածը:

— Այո. — կը պատասխանէ գիւղացին:

— Կարծեմ գաւաթ մը տաս պիտի ինձի, որ ծարաւս կուտրեմ:

— Ո՛չ. — կը պատասխանէ գիւղացին: — Ինչ կը կարծես՝ կարծէ, այդ մէկը մի կարծեր:

Գիւղացին ինչո՞ւ մերժեց գաւաթ մը բանը:

41. ԹԷ ԻՆՉՈՒ ԿԸ ԾԱՂԿԻՆ ՄԱՆՈՒՇԱԿՆԵՐԸ

1.

Գարնան պայծառ առտու մը, երբ արևը կը ծագէր շքեղ, երբ թռչունները կ'երգէին ուրախ ու հովը կը խաղար թփերուն հետ, անտառին մէջ բացուեցան թարմ ու անուշահոտ մանուշակները:

Ճերմակ ճնձաղիկները թփերուն տակէն ողջունեցին անոնց փթթիլը, գեղին գիներբուկը ժպտեցաւ անդիէն, շուրջը սկսան թրթռալ գոյն-գոյն թիթեռնիկներն ու ժիր մեղունները:

— Ի՜նչ հրաշալի մանուշակներ են. — բացականչեց փոքրիկ աղջիկը. — կը քաղեմ, փունջ կը կապեմ ու կը դնեմ պատուհանս ծաղկամանիս մէջը:

— Է՛յ, աղջիկ, չը համարձակիս իմ ծաղիկներս քաղելու. — տգզաց մեղուն բարկացած: — Ատոնք ինձի համար են բացեր իրենց բաժակները ու հոն ինձի համար են քաղցր հիւթ ամբարներ, անուշ փոշի պատրաստեր:

2.

Մէջ ինկան և՛ թաւամաղ մեղունները, և՛ թիթեռները, և՛ բզէզները: Ամեն մէկը կը պնդէր, թէ՛ իրն են այդ մանուշակները: Արևը լսեց, խնդաց ու ըսաւ.

— Յիմարներ, ինչի վրայ կը վիճիք: Երկրիս երեսին ամեն ապրող բան ծներ է իմ լոյսէս ու ջերմութենէս: Չէ՞ք հասկընար՝ որ բոլոր ծաղիկներն ալ իմինս են:

Աղջիկը կեցեր էր մէջտեղ շրւարած. կը լսէր ամենքն ալ ու չը գիտեր՝ որո՞ւն հաւտայ:

Վերջապէս դարձաւ մանուշակներուն.

— Դո՛ւք ըսէք ինձի, սիրուն մանուշակներ, դո՛ւք ըսէք, ինչո՞ւ համար կը ծաղկիք, ինչո՞ւ համար կը բացուին ձեր հոտաւէտ բաժակները, ինչո՞ւ համար կ'ապրիք:

Մանուշակները պատասխանեցին.

— Մենք կ'ապրինք ապրելու համար: Կը ծաղկինք ու սերմ կու տանք, որ մեզմէ ետքն ալ ծաղկին ու ապրին մեզի նման մանուշակներ:

Արեւը իրաւունք ունի՞ ըսելու, քե՛ ամեն ապրող բան ծներ է իր լոյսէն ու ջերմութենէն:

42. ՄԱՆՈՒՇԱԿ

Կապոյտ գլխով, կանաչ ոտով, ես ծաղիկ եմ անուշ հոտով. թէև տունկս փոքրիկ է, ցած, արօտներու մէջ պահւրտած, բայց իմ փունջս ամեն մէկ տուն, ըլլայ աղքատ թէ մեծատուն, կը գտնէ մարդ, թարմ ու զըւարթ, իբրև զարնան առաջին զարդ:

43. ՁԻՈՒՆ ՏՐՏՈՒՆՁԸ

Գիւղացին գարի կը ցանէր :

— Ատ ի՞նչ կ'ընես . գարին ինչո՞ւ հողին կը խառնես . — տրտնջաց ձին . — ի՞նչ կ'ըլլայ , ինծի տայիր՝ ուտէի , քան թէ այդպէս փճացնես :

Տէրը ոչինչ չը պատասխանեց ու շարունակեց իր ցանը :

— Թէ ինծի տալ չես ուզեր , տո՛ւր իշուն : Ուտէ , ուժ առնէ , որ բեռցնես , տանիս շաղաց :

— Թէ իշուն ալ տալ չես ուզեր , տո՛ւր գոնէ հաւերուն : Կ'ուտեն , քեզի համար հաւկիթ կ'ածեն :

Տէրը լուռ գարին շայ կու տար աջ ու ձախ :

— Ինչո՞ւ պատասխան չես տար . — հարցուց ձին նեղացած :

— Քու պատասխանդ ամառը կու տամ . — ըսաւ գիւղացին :

Ամառը ի՞նչ պատասխան պիտի տայ գիւղացին :
Ուրիշ ի՞նչ կենդանիներ գիտես , որ գարի կ'ուտեն :

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

Սև հինեմ՝
կանաչ գործեմ՝
գեղին կտրեմ :

* * *

Կով մը ունինք ,
կը կթենք հեղ մը տարին ,
տըւած կաթը
կը վայլենք ամբողջ տարին :

44. ԱՐՕՐ

Այ , ծագեցաւ կարմիր արև ,
տաք ու պայծառ է օրը ,
դէհ , քաշեցէք , սիրուն եզներ ,
առաջ տարէք արօրը :

Արտը վարենք , ախօս փորենք ,
խոր ախօսներ հողին մէջ ,
սերմը ցանենք , որ հունձ հնձենք ,
խուրձեր դիզենք կալին մէջ :

Կու գայ ձմեռ , մենք վախ չունինք ,
ուրախ կ'անցնի մեր օրը ,
ուտելու միշտ պաշար ունինք ,
լեցուն կ'ըլլայ մեր հորը :

Դէհ , քաշեցէք սիրուն եզներ ,
տաք ու պայծառ է օրը ,
այ , ծագեցաւ կարմիր արև ,
առաջ տարէք արօրը :

Յարենե գատ , ուրիշ ի՞նչ բանի պաշար կը հաւաք գիւղացին ձմեռ-
առան համար : Ե՞րբ կը հաւաքի : Ո՞ւր կը պահի :

45. ԱՐԱԳԻԼՆԵՐԸ

1.

Փոքրիկ գիւղի մը ծայրը, բարձր ծառի մը վրայ, արագիլները դրեր էին իրենց բոյնը: Մայրը նստեր էր չորս ճուտիկները թևերուն տակն առած, իսկ քիչիկ մը հեռուն շէնքի մը տանիքը պահապան էր կեցեր հայր արագիլը: Մէկ ոտքը վեր քաշած՝ տնկըներ էր ան այնպէս անշարժ, կարծես փայտէ ըլլար շինուած:

Վարը փողոցը կը խաղային խումբ մը երեխաներ: Արագիլը աչքերնուն ինկաւ թէ չէ՝ անոնցմէ մէկը սկսաւ արագիլի հին երգը, ու ամբողջ խումբն ալ անոր հետ.

«Հէյ, արագիլ, գնա տուն.
Ի՛նչ ես կեցեր ցից, արթուն.
Կնիկդ, տես, բոյնին մէջ
կ'օրուի հանգիստ քունին մէջ:
Չէ, ճար չը կայ՝ կը մորթեն,
չորս ձագերդ ալ կը քերթեն,
չորսն ալ աղուոր մը աղեն,
աղեն-մաղեն ու կախեն...»

— Մայրիկ, կը լսե՞ս, տղաքը ի՛նչ կ'երգեն. — ճւճւացին փոքրիկ ձագուկները: — Կ'ըսեն մեզի կախեն պիտի:

— Դուք ձեր քունը քնացէք. բան մըն ալ չըլլար. — պատասխանեց մայրը:

Բայց երեխաները կը շարունակէին երգել ու արագիլները բարկացնել:

— Մի՛ վախնաք, փոքրիկներս. — սիրտ կու տար

մայրը. — նայեցէք, հայրիկը ինչպէս հանգիստ կեցեր է, ան ալ մէկ ոտքին վրայ:

— Ախ, մենք շատ կը վախնանք. — ըսին ձագուկները ու գլուխնին ետ քաշեցին բոյնէն ներս:

2.

Միւս օրը, երբ տղաքը նորէն հաւաքուեր էին խաղալու, կրկին հնչեց հին երգը.

«Չէ, ճար չը կայ՝ կը մորթեն,
Չորս ձագերդ ալ կը քերթեն...»

— Ուրեմն իրաւ մեզի մորթեն պիտի. — հարցուցին ձագուկները:

— Է՛, ինչեր կը խօսիք. — բացականչեց մայրը. — Դուք պէտք է մեծնաք, թռչիլ պիտի սորվիք: Ետքը միասին կը թռչինք դաշտերը, գորտերուն հիւր կ'երթանք: Մեզի տեսնեն թէ չէ՝ խոր գլուխ կու տան անոնք ու կը հրամացրնեն. «Եկա՞ք, եկա՞ք. եկէ՛ք, եկէ՛ք, եկէ՛ք»: Մենք ալ կը բռնենք ու կ'ուտենք. այնպէս քէֆ ընենք որ...»

— Իսկ ե՞տքը. — հարցուց փոքրիկներէն մէկը:

— Ետքը կը հաւաքուինք այս կողմերու բոլոր արագիլներս ու կ'ըսկսինք մեր աշնան վարժութիւնները: Չէ՞ որ պէտք է լաւ թռչիլ գիտնաք. ատիկա շատ կարևոր բան է: Ով լաւ թռչիլ չը գիտնայ՝ մեր խմբապետը կտուցով կը սատկեցնէ:

— Վայ. — բացականչեցին ձագուկները:

— Հապա՛. — շարունակեց մայր արագիլը: — Աշնան մեծ վարժութիւններէն ետքը թռչինք պիտի սարերու ու անտառներու վրայով, հեռու հեռու, դէպի տաք երկիրները: Հոն մեծ գետեր կան, անազին ճահիճներ կան, մէջը լեցուն գորտ. մտի՛ր ցեխը ու կեր՛ ինչքան որ կ'ուզես:

— Ախ, — բացականչեցին ձագուկները:

— Հապա՛. կը տեսնէ՞ք: Եւ երբ հոն այդպէս հրաշալի է,

հոս այնպէս ցուրտ կ'ըլլայ, որ ամպերը կը սառին ու կտոր-կտոր, ճերմակ-ճերմակ կը թափին վար:

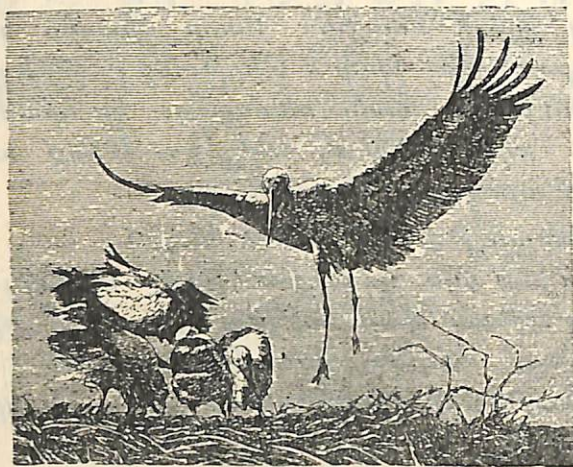
Արագիւր իբրև թէ ըսել կ'ուզէր՝ «ձիւն կու գայ»:

— Այդ չար տղանքն ալ պիտի սառին ու կտոր-կտոր վար թափին. — հարցուց ձագուկներէն ամենէն վախկոտը:

— Չէ, բայց ատոր նման բան մը: Անոնք պիտի փախչին, մտնեն իրենց մութ ու պղտիկ սենեակները ու մխերու նման պահւրտին:

— Օխ. — բացականչեցին ձագուկները բոլորը մէկ բերան:

3.

Անցաւ ատեն մը: Փոքրիկ արագիւրները արդէն այնքան մեծցեր էին, որ կը կենային բոյնին մէջը և կը դիտէին իրենց չորս կողմը:

Հայր արագիւր ամէն օր անոնց համար գորտեր կը բերէր, փոքրիկ օձեր և այդ տեսակի ուրիշ համեղ պատառներ, ինչ որ

կտուցը իյնար: Եւ շարունակ զանազան պատմութիւններ կ'ընէր ճահիճի մասին:

— Դէ, ժամանակ է վերջապէս: Թռչիլ պիտի սորվի՞ք, թէ ոչ. — ըսաւ օր մը մայր արագիւր:

Ու չորս ձագուկներն ալ պէտք է դուրս գային բոյնէն: Չորսն ալ կեցեր էին բոյնին եզերքը, կը բանային թևերնին, կը թափահարէին, բայց կը վախնային՝ վար իյնան:

64

— Նայեցէք՝ ես ինչպէս կ'ընեմ. — կը սորվեցընէր մայրը. — Գլուխնիդ այսպէս առաջ կ'երկընցնէք, ոտքերնիդ ալ այսպէս ետ: Մէկ-երկու, մէկ-երկու: Ա՛ս է, որ կեանքի մէջ ձեզի պահէ պիտի:

Թուաւ ինքը կտոր մը: Փոքրիկներն ալ փորձեցին ու թրը՛մբ, թրը՛մբ, կէս մը թռան, կէս մը ինկան քովի տանիքը:

— Ես չեմ ուզեր թռչիլ. — ըսաւ փոքրիկներէն ամենէն վախուկը ու ետ քաշուեցաւ բոյնը: — Ինձի պէտք չեն ոչ ճահիճը, ոչ տաք երկիրները:

— Կ'ուզես որ ցրտէն փայտանաս, հա՞, երբ ձմեռը գայ: Թէ՞ կ'ուզես որ տղաքը բռնեն քեզի մորթեն, քերթեն, աղեն ու կախեն: Լա՛ւ. կ'ուզես՝ կանչեմ. — բարկացաւ մայրը:

— Չէ, չէ, մի կանչեր. — ճշաց փոքրիկը. ճիգ մը ըրաւ, ու ինքն ալ իր եղբայրներուն քովն էր տանիքին վրայ:

4.

Երեք օր ետքը ձագերը քիչ մը թռչիլ սորվեր էին և արդէն կը կարծէին, թէ հա՛ իրենք ալ կարող են բարձր սաւառնիլ օդին մէջ, թևերնին փռել ու հանգստանալ, ինչպէս որ հայրիկը կ'ընէր:

Ու կը փորձէին, բայց իսկոյն զլուխ-կոնձի կը թաւալէին վար ու կ'ըստիպուէին արագ-արագ թևերնին շարժելու:

Վարը փողոցէն կ'անցնէին երեսնաները ու կ'երգէին իրենց հին երգը:

— Մայրիկ, հիմա տեղը չէ՞, որ վար իջնենք ու ատոնց աչքերը հանենք. — հարցուց ձագերէն մէկը:

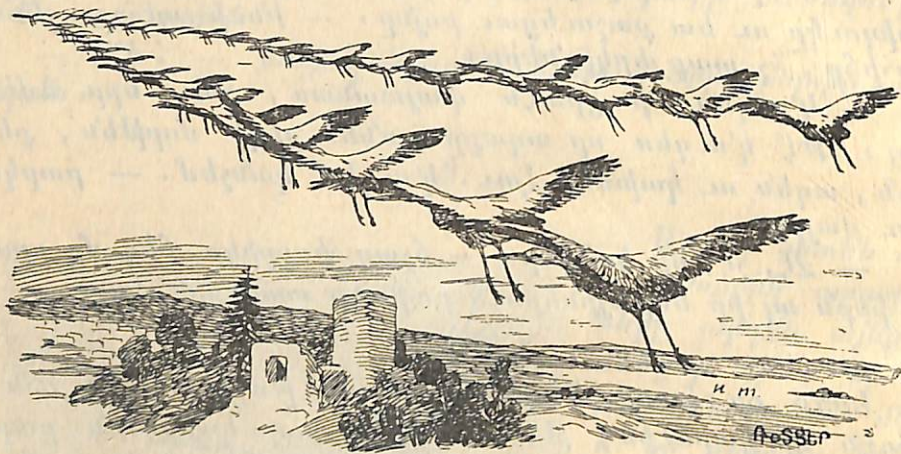
— Դուք ձեր դործին նայեցէք. — պատասխանեց արագիւրը: — Այս ձեր ըրածը շատ աւելի կարևոր բան է: Մէկ, երկու, երեք: Թռչի՛ք ա՛յ, զանգակատան շուրջը: Հիմա ալ ձա՛խ, մէկ, երկու, երեք: Ա՛յ ատոր հաւնեցայ: Ասանկ որ երթայ՝ վաղը ձեզի կը տանիմ ճահիճ: Հոն ուրիշ շատ արագիւրներ ալ կան. այնպէս մը ըրէք, որ ամենքն ալ ձեզի հաւնին. ըսեն՝ աս ի՞նչ լաւ են այս պղտիկները, աս որո՞ւնն են:

5

65

— Իսկ այն անպիտան տղաներէն մեր վրէժը հանելու չե՞նք . — հարցուց նորէն ձագերէն մէկը :

— Թողէք երգեն , ինչքան կ'ուզեն : Չե՞ որ դուք թռչիք պիտի դէպի ամպերը , պիտի երթաք տաք երկիրներ , իսկ անոնք հոն պէտք է մսին : Ոչ կանաչ տերև պիտի ունենան , ո՛չ ալ գորտ :

46. ԱՐԱԳԻԼ

Արագիլ , բարձր եկար ,
հայ , արագիլ , բարձր եկար .
մեզի գարնան նշան բերիր ,
մեր սրտերը ուրախ ըրիր :

Արագիլ , դուն երբ գացիր ,
դուն երբ մեզի թողիր գացիր ,
հա , փչեցին բուք ու բորան ,
ծաղիկները բոլոր կորան :

Արագիլ , բարձր եկար ,
հայ , արագիլ , բարձր եկար ,
չինէ բոյնըդ դուն մեր ծառին ,
մեզի կեցիր ամբողջ տարին :

47. ՀԱՏԻԿԻ ԶԱՐԹՈՒՍԸ

Յորենի հատիկը պառկած էր հողին տակ :
Եւ հատիկին մէջ խոր քուն էր մտած փոքրիկ սաղմը :
Խոր քուն էր մտած ամբողջ ձմեռը :

Գարնան արևին շողքը եկաւ ու կանչեց .

— Արթնցիր , գարուն է :

Եւ հատիկին մէջ արթնցաւ սաղմը : Արթնցաւ , սաստիկ քաղց զգաց և սկսաւ ծծել իր քովի պաշարը :

Ծծեց , ծծեց ու մեծցաւ . պատուեց պարուրները ու խրեց արմատները փափուկ հողին մէջ , նոր կերակուր փնտռելու :

Իսկ արևի ջերմութիւնը շարունակ վեր կը քաշէր ու սաղմը կը ձգտէր դէպի այդ ախորժելի ջերմութիւնը , դէպի վեր :

Ձիգ եկաւ , ձիգ եկաւ ու յանկարծ անոր դալար ծիւր գուրս նայեցաւ հողի մը կոշտին տակէն :

Ի՛նչ տաք էր , ի՛նչ պայծառ և ինչպէս ազատ էր շուրջը : Առտրւան հովիկը քնքուշ գգուեց , դրաւ ցօղի կաթիլ մը անոր կիսաբաց թերթիկին վրայ ու փսփսաց .

— Բարի լոյս :

Այդ ծիւր ասկէ ետք ինչպէ՞ս պիտի մեծնայ եւ ի՞նչ պիտի դառնայ :
Յորենեմ գատ ուրիշ ի՞նչ հացաբոյսեր գիտես :
Հացաբոյսերն ու խոտերը ինչե՞ն ժամանակ կ'ապրին :

ՀԱՆԵԼՈՒԿ

Բռնեմ ափովս ,
շաղ տամ թաթովս ,
մեռնի տարով ,
սպրի բարով :

48. ԱՔԼՈՐՆ ՈՒ ՄԱՐԳՐԻՏԸ

Օրին մէկը աքլոր մը
 երբ որ աղբը կը խառնէր,
 գտաւ հատ մը մարգրիտ,
 որ աղբին մէջ կը փայլէր :
 Կտցեց, դարձուց, որ տեսաւ՝
 «Ի՛նչ ոչինչ բան է, ըսաւ,
 վայ տամ մարդուն, վայ խելքին,
 այս խենթ բանին կու տայ զին,
 ինծի համար մէկ գարին
 արժէ ասանկ հաղարին :»

Ինչո՞ւ աքլորը մարգրիտին գին չը տըւաւ :
 Իսկ մարդը ինչու գին կու տայ :

49. ՄԺՂՈՒԿԸ

1.

Ոչ-ոք չը տեսաւ, թէ ինչպէս աշխարհք եկաւ փոքրիկ
 մօտեղը :

Արև օր մըն էր : Աչքը բացաւ, նայեցաւ չորս զին ու
 բացականչեց .

— Ի՛նչ լաւ է :

Իսկոյն ոտիկները քսեց իրարու ու թռաւ : Կը թռչէր ու
 կ'ուրախանար ամեն բանի վրայ : Իսկ վարը խոտը այնպէս
 սիրուն կանաչ էր և խոտին մէջ կիսովին պահւրտած կակաչ
 մը կը ժպտէր ու կը ժպտէր :

— Եկուր ինծի . — կը կանչէր ծաղիկը :

Մժղուկը իջաւ ծաղկին վրայ, ծծեց անոր հիւթը ու ըսաւ .

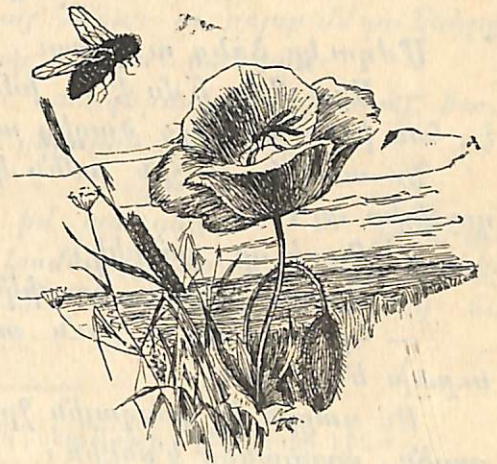
— Ի՛նչ լաւ է . և այս բոլորը իմս է :

Դեռ խօսքը բերանն էր, որ բռնալով եկաւ բրդոտ բոռը :

— Բ՛ը ու... առ ով է
 նստեր ծաղկիս վրայ, բ՛ը ու...
 առ ով կը խմէ ծաղկիս
 քաղցր հիւթը . բ՛ը ու... :
 Անգին կորսըւէ, անպիտան
 մժղուկ :

— Կեցիր, ամ ինչ տեսակ
 բան է . — սղտղաց մժղուկը,
 չէ՞ որ այս բոլորը իմս է :

— Բ՛ը ու... չէ, իմս է :

2.

Մժղուկը ոտքերը հագիւ ազատեց կատաղի բոռէն :
 Նստեցաւ խոտի մը վրայ, կը լզէր ծաղկի հիւթովը թաթ-
 խըւած տոտիկները ու բարկացած կ'ըսէր .

— Ինչպէս կուպիտ էր այդ բոռը, զարմանալի բան է :
 Չէ՞ որ այս բոլորը իմս է, արևն ալ, խոտն ալ, ծաղիկն ալ :

— Ո՛չ, ներեցէք, իմս է . — խօսեցաւ թաւ ու գիրուկ
 ճրճի մը, որ վեր կը սողար խոտի ցօղունին վրայով :

Մժղուկը նկատեց, որ ճրճին թռչիլ չզիտէ ու համար-
 ձակ ձայնը բարձրացուց :

— Ներողութիւն, բարեկամ, կը սխալիս . բոլորը իմս է,
 բայց ոչինչ, դուն ալ կեր, ես քեզի չեմ արգելեր :

— Աղէկ, աղէկ, նայէ որ խոտիս չղպչիս . հոս ձեզմէ
 այնքան կայ որ : Շարունակ կը տըղզաք ու կը թռչկոտիք :
 Դուք թեթևամիտ ժողովուրդ էք, իսկ ես ծանրաբարոյ ճրճի :
 Դէ, հայտէ, երթաս բարով :

Մժղուկը ձգեց ու թռաւ . թռաւ հեռու , տեսաւ շուր :

— Այս մէկը ի՛մս է ու իմս , այս շուրը : Ախ , ի՛նչ լաւ է , հոս խոտ ալ կայ , ծաղիկ ալ :

Եւ անա՛ կը թռչին ամեն կողմէ ու կու գան ուրիշ մըժղուկներ ալ :

— Բարի օր , քուրիկ :

— Աստուբարին , քուրիկներ : Ատ ո՛ր կը թռչիք :

— Կը խաղանք : Դուն ալ եկու՛ր մեզի հետ : Այնպէս ուրախ ենք , որ . . .

Ու գացին կը խաղային ջրին վրայ , կը թռչէին , կը տըղ-գային , պտոյտներ կ'ընէին :

Յանկարծ , պըժժ , ինչպէս որ մէկը քար մը նետէ , ճնճղուկը ինկաւ մժղուկներուն մէջ ու անցաւ :

— Վայ , վայ , — ժըլ-ժըլացին բոլորը ու ցրիւ եկան ասղին-անդին :

Մէյ մըն ալ երբ ուշքի եկան , տեսան՝ շատերն էին պակսեր :

— Ախ , անզգամր . — կը հայհոյէին ծեր մժեղները . — ամբողջ տասը հոգի ոչնչացուց :

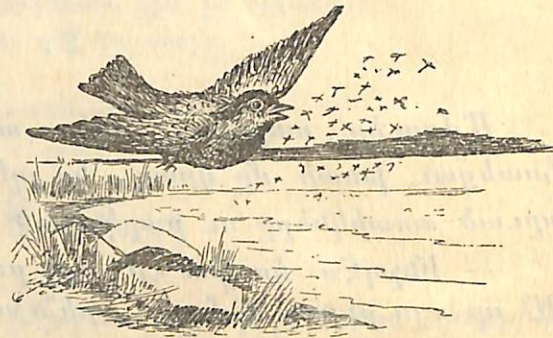
«Վան , տանք հոգի . ասիկա բոռէն ալ անցաւ :»

4.

Մեր մժղուկի սիրտը ան ինկաւ : Միւս նորեղուկներուն հետ միասին մտաւ ճահճի խոտերուն մէջտեղուանքը ու ձայնը քաշեց :

Բայց հոս ալ ուրիշ փորձանք մը : Երեք մժղուկ ձուկը կերաւ , երկու հատ ալ գորտ մը տարաւ :

— Այս տեսակ ալ բան կ'ըլլայ . — զարմացեր մնացեր

էր մեր մժղուկը : — Միթէ կարելի՞ է այսպէս ապրիլ :

Գիշերը ինկաւ , մութը վրայ հասաւ ու բոլոր մժղուկները մտան եղէգնուտի տաք տեղերը ու պահւըտեցան :

Վերը երկինքը լեցուեցաւ աստղերով , լուսինն ալ ծագեցաւ ու այս ամենը միասին ցոլացին ջրին մէջ :

Այնպէս սիրուն էր :

— Ախ , իմ լուսնակս , իմ աստղերս . . . — շընչեց , մժղուկը , բայց վախէն այնպէս կամաց շընչեց որ ոչ-մէկը չը լսէ :

— Ախ , իմ աստղերս . . . — կրկնեց կամացուկ ու քունը տարաւ :

Մժղուկը ինչո՞ւ այդպէս կամաց կ'ըսէր վերջը . թե բոլորը իրն է :

Ի՞նչ նմանութիւն կայ այս պատմութեան ու 58-րդ երեսի մանուշակի պատմութեան մէջ :

Ուրիշ ո՞վ կը կարծէ , թե բոլորը իրն է ու իրեն համար :

Ի՞նչ բան է այդ «բոլորը» : Արո՞ւնն է այդ «բոլորը» :

1.

Մերմ կը ցանէր գիւղացին
իւր պարտէզը ցանոցին :

Արջը եկաւ . «Բարև քեզ .
հոտ միս-մինակ ի՞նչ կ'ընես .
եկո՛ւր , այ մարդ , միանանք ,
մէկտեղ ընենք վար ու ցանք .
վար ու ցանքը մեր կիսրար ,
հունձն ալ ընենք հաւասար» :

— Աչքիս վրայ , արջ աղբար ,
օտար շենք , ան , ամենք իրար .
կ'ուզե՞ս , այ , այս անգամը
ցանենք մօտիս շողգամը :
Քեզի բիրն ու ցօղունը ,
արմատն ինձի՛ հողունը :

2.

Խոշոր , քաղցր շողգամը
լաւ ուռեցաւ աշնանը :

Արջ աղբարն ու գիւղացին
շաղգամն հողէն հանեցին ,
աղբարն առաւ բրերը ,
արմատներն ալ ընկերը :
Արջը տեսաւ՝ խարուեցաւ ,
մարդուն դէմը լարուեցաւ .
«Ինձի խաբէ՞ գիւղացին .
կեցի՛ր , ես միւս ցանոցին

անոր կու տամ ցօղունը ,
ինձի կ'առնեմ հողունը :

3.

Յաջորդ տարին ցանոցին
արջին ըսաւ գիւղացին .
— Աղբար , նորէն դուն ու ես
եկո՛ւր ցանենք կէսուակէս :
Արջը թէ՛ «Հն , շատ բարի ,
միայն անշուշտ այս տարի

քեզի բիրն ու ցօղունը ,
արմատն ինձի՛ հողունը» :
— Համաձայն եմ ես նորէն .
այս հեղ ցանենք մենք ցորեն :

Բանը յաջող էր մարդուն ,
արջ աղբօր հետ գնաց տուն ,
ցորեն լեցուց տոպրակը
տըւաւ անոր շալակը

ու ցանեցին շուտ արտը
բրդոտ աղբարն ու մարդը :

4.

Երբ հնձեցին յունիսին
ընկերները միասին ,
հասկերն առաւ գիւղացին ,
խակ ի՞նչ տանէր սարեցին :

Արջը տեսաւ , որ նորէն
խաբեց մարդը անօրէն ,
արդէն սաստիկ բարկացաւ ,
թքաւ , անկէ հեռացաւ .
ու այն օրէն ռի ունի ,
շատ է մարդուն թշնամի :

Ուրիշ ի՞նչ բոյսերու արմատները կ'ուտենք :
Իսկ ի՞նչ բոյսերու բրնձն ու ցօղունը :

51. ԿԱՐՄՐԱԿԱՏԱՐԸ

Աստուած թռչունները երբ կ'ըստեղծէր՝ ոտքեր տրւաւ ,
որ ոտոտեն , թևեր տրւաւ , որ թռչին , կտուց տրւաւ , որ
կտցեն , կտցեն , ուտեն ու երգեն :

Եւ երբ բոլոր թռչունները պատրաստ կեցած էին անոր
չորս կողմը , Աստուած բացաւ իր ներկերուն տուփը և սկսաւ
գոյն-գոյն ներկել անոնց փետուրները :

Աղաւնին եղաւ կապոյտ , զեղձանիկը դեղին , ագռաւը
սև , ճայը ճերմակ , և այսպէս բոլոր թռչունները ներկեց
Աստուած ու գոյնզգոյն զարդարեց :

Մնաց միայն մէկը , որ չէր ուզած ուրիշները հրմշտէ
ու առաջ անցնի . երբ վերջապէս ան ալ մօտ եկաւ՝ ալ ներկ
չէր մնացեր . Աստուած բոլոր գոյները հատեր էին :

Մնացեր էին պարապ ամանները :

Խեղճ թռչունը լալ սկսաւ , որ բոլոր թռչունները սիրուն
սիրուն փետուրներ ունին , իսկ ինքը ոչ :

— Մի լար , — ըսաւ Աստուած . — բան մը կ'ընենք :
Ամաններուս պատերուն դեռ քիչիկ մը մնացեր է : Մօտե-
ցի՛ր , նայիմ :

Ըսաւ , առաւ վրձինը ու բոլոր ամաններէն մնացած
ներկերը քսեց , քամսեց թռչունի փետուրներուն :

Հոս կապոյտ , հոն գորշ , կտոր մը դեղին , կտոր մը կա-
նաչ , մէկ կէտը ճերմակ , միւս կէտը սև , գլուխն ալ կարմիր .
ու մէջտեղ եկաւ անս մեր խայտաբղէտ կարմրակատարիկը :

ՀԱՆԵԼՈՒԿ

Հաւկիթ կ'ածէ՛ հաւ չէ ,
խոտ կարածի՛ տաւար չէ ,
կը կռկոայ՝ կաքաւ չէ ,
ան ի՞նչ է :

ԹՈՉՈՒՆԻ ՄԸ ՄՏԱԾՈՒՄԸ

Առաջ կ'ապրէի փոքրիկ տան մը մէջ
առատ ու անփոյթ .

աշխարհքը ինծի կտոր էր անվերջ ,
կեզեր կապոյտ :

Այդ փոքրիկ տունէս հագիւ զուրս եկած՝
բոյնս տեսայ ես .

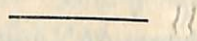
ըսի՝ աշխարհքը յարգէ է շինուած ,
ու շինուած մօրմէս :

Օր մըն ալ բոյնէն գլուխս հանած
կը նայիմ չորս դին .

տեսնեմ՝ աշխարհքը տերևէ շինուած ,
մեր բոյնը սրտին :

Հիմա կը թռչիմ , կ'երթամ սրբնթաց
հեռո՛ւ , վեր ու վար ,

բայց թէ աշխարհքը ինչէ է շինուած ,
այ չեմ հասկընար :

Ինչպէ՞ս պիտի մտածեր արտուտիկը , ծիծեռնակը :
Ուրիշ ի՞նչ կենդանի գիտես , որ ձուէ կը ձնի :

53. ԱՆՃՈՒՆԻ ՃՈՒՏԻԿԸ

1.

Երեք շաբաթ էր , թուխսը չէր եխեր հաւկիթներուն
վրայէն : Տասներկու բրդոտ ճուտիկներ զուրս էին եկեր
արդէն , մնացեր էր միայն կանաչաւուն փոքրիկ հաւկիթ մը :
Վերջապէս առտու մը թուխսը նկատեց , որ հաւկիթին
ներսէն մէկը թըբ-թըբ-կը զարնէր : Մաստիկ ուրախացաւ ,
խսկոյն կոտրեց հաւկիթը կտուցով ու մէջէն զուրս եկաւ
ճուտիկը :

Բայց նորեկը նման չէր իր միւս եղբայրներուն ու քոյ-
րերուն : Աւելի բրդոտ էր , աւելի դեղին , ոտիկները կարճ-
կարճ , գլուխը լայն , կտուցը տափակ :

«Մա ի՛նչ անճուռնի է», մտածեց մայրը , քիչ մը տխրեցաւ ,
բայց շուտով ինքզինքին սիրտ տուաւ , թէ՛ «Ոչինչ , կը մեծ-
նայ , կ'ազուորնայ » :

2.

Ժողովեց իր բոլոր ճուտիկները ու հպարտ-հպարտ
կըրժակալով՝ ելաւ բակը : Փոքրիկները արագ ու աշխուժ

կը վազվզէին իր շուրջը . միայն նորածինը կը քայլեր ծանր ու օրօրուելով :

Մայրը տարաւ անոնք առուին ափը , որ քշուշ ընեն : Անճոռնի ճուտիկը շուրր տեսնելուն պէս՝ ինկաւ մէջը :

Մայրը սարսափած կը ճշար , կը կանչէր ու թևերը թափահարելով կը նետուէր դէպի շուրր : Միւս ճուտիկներն ալ կը ծլծլային , կը վազվզէին ասոգին . անդին :

— Օգնեցէք , օգնեցէք , աղբարիկը խեղդուի պիտի :

3 .

Ամբողջ բակը իրար անցաւ :

Հաւերը կը կշկշային , աքլորը բարձր ծղրղաց , փքուած հնդկահաւն ալ ամուր-ամուր կը ցուտղուտար :

Իսկ անճոռնի ճուտիկը թեթև մը կը շարժէր իր թաղանթաւոր թաթերը ու հանգիստ կը լողար ջրին երեսը :

Պառաւ մամը լսեց թուխտի ճիչն ու բակի աղմուկը . դուրս վազեց , տեսնէ՝ ինչ է պատահեր , չըլլայ թէ ուրուր երևցած ըլլայ :

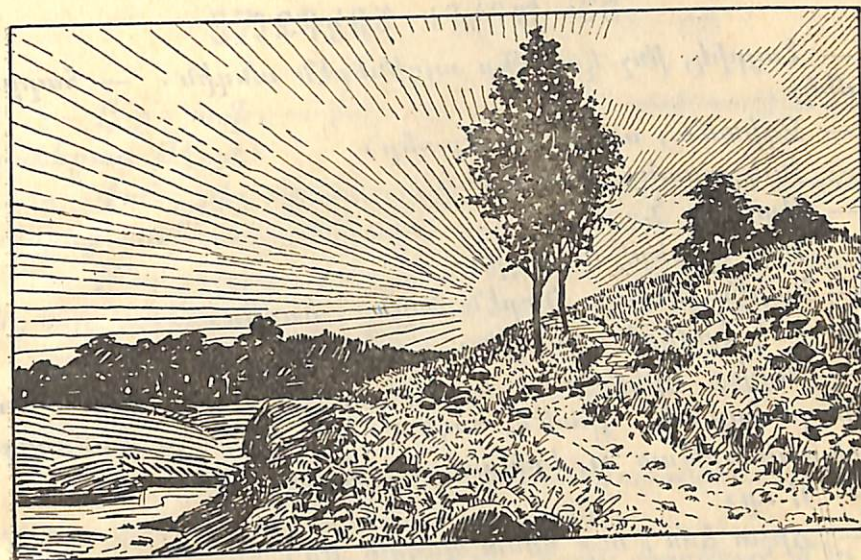
Ու տեսաւ թէ չէ՝ զարկաւ ծունկերուն :

— Վայ , կուրանամ ես , աս ի՞նչ եմ ըրեր : Հաւին տակը բազի ձու եմ գրեր :

Եթէ բուխար ո՛չ թէ հաւ , այլ բադ եղած ըլլար , անոր աչքին այդ նուտիկներէն քանի՞ հատը անճոռնի պիտի երեւային : Ինչո՞ւ :

Ինչո՞ւ բադիկը կրնայ լող տար , իսկ հաւերը՝ ոչ :

Ինչպէ՞ս կ'ըլլար այս պատմութիւնը , եթէ պառաւը այդ միեւնոյն տասերեք հաւկիթները թխական բադի մը տակ դրած ըլլար : Պատմե՛ :

54. ՏՂԱՆ ՈՒ ԱՐԵԻԸ

— Արև , նորէն գուն կը մեկնիս ,
լեռան ետին ի՞նչ գործ ունիս :
Կեցիր քիչ մը լեռան կողին ,
դեռ չեմ ուզեր ես անկողին ,
ես դեռ զրւարթ խաղալ կ'ուզեմ ,
զով պարտէզին մէջ վազվզեմ :

— Լեռան ետին , այ , ժիր տղայ ,
քեզի նման պատիկ շատ կայ ,
որ կ'ըստասեն իմ երթալուս ,
խոր քուն էին մինչև ի լոյս ,
անոնք նոյնպէս խաղալ կ'ուզեն ,
զով պարտէզին մէջ վազվզեն :

Ինչպէ՞ս է , որ միեւնոյն ատեն տեղ մը նոր կ'երբան անկողին , իսկ ուրիշ տեղ մը՝ արդէն կ'ելեն անկողնէն :

55. ԵՐԿՐԻ ՇՈՒՐՁԸ

— Հայրիկ, ինչ կայ մեր այգիներէն անդին . — հարցուց Յասմիկը :

— Չգիտե՞ս, աղջիկս : Արտեր :

— Իսկ արտերէ՞ն անդին :

— Սարեր : Նայէ :

— Իսկ սարերէ՞ն անդին :

— Նորէն լեռներ, նորէն ձորեր, ծովեր :

— Իսկ ծովերէ՞ն անդին :

— Ուրի՞շ երկիրներ, ուրի՞շ աշխարհներ, նորէ՛ն ծով, նորէ՛ն ցամաք : Եւ գիտե՞ս, հոգի՛ս, եթէ այդպէս ճամբորդես, շիւփ-շիտակ երթաս ու երթաս՝ ո՞ւր կը հասնիս :

— Ո՞ւր :

— Ճիշտ հոն, ուր հիմա կեցած ես :

— Վա՛հ . — զարմացաւ Յասմիկը :

Խնձորին վրայ նստեր էին երկու ճանն . մէկը ճամբայ ինկաւ, ուղիղ գծով գնաց ու գնաց միշտ առաջ : Ո՞ւր հասաւ : Գիտե՞ս՝ ինչ ձեռ ունի երկիրը :

56. ՈՒՇԱՅԱԾ ՃԱՄԲՈՐԴ

Է՛յ, դուն ճամբորդ, ո՞ւր կ'երթաս, մուտ գիշեր է, ուշ արդէն .

նայէ, քեզի կը կանչէ

վառ ճրագը խրճիթէն .

վա՛ր դիր սեռդ, է՛յ ճամբորդ,

մուտ գիշեր է, ուշ արդէն :

Վերի ճամբորդը ինչո՞վ կ'երթար : Ի՞նչ տեղերով կ'երթար :

Գուն ալ ճամբորդած ես : Ճանապարհին գիշերը ո՞ւր ես իջած .

Ինչո՞վ ես ճամբորդած :

57. ԳԱՄԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— Ըհը՛, ու՛ֆ . — խոր տքաց գամը՝ տախտակին կուրծքը խրուեցաւ թէ չէ :

— Վա՛հ, քիչ մը քաղաքավարի . այդպէս չեն սեղմեր . — բողոքեց տախտակը՝ նորեկին տեղ տալով ծոցին մէջ :

— Ի՛նչ քաղաքավարութեան ժամանակ է, գլուխս ջարդեց այդ անիծածը . — վրայ տուաւ գամը նեղացած :

Իսկ երբ մուրճի վերջին հարուածը անցաւ ու գամին գլուխը քիչ մը հանգստացաւ, փոխուեցաւ և անոր տրամադրութիւնը :

— Դէ, ասկէ ետքը երևի կը հանգստանամ . այսպէս ալ չարչարանք . — բացականչեց ինքնիրենը :

— Չարչարանք, չարչարանք . մարդ հասկնայ՝ ի՞նչ բանի վրայ էք դուք, գամերդ, որ բոլորդ ալ շարունակ այդպէս կը տրտնջաք . — գայրացաւ տախտակը :

— Չարչարանքը, այ, մերն է . այնքան կը տաշեն, կը տաշտշեն, հոգի կը հանեն . ետքն ալ ամեն կողմէն կը ծակծկեն . թէ չէ՛ ձեզի՞ ինչ է եղեր :

— Կը կարծե՞ս . — պատասխանեց գամը . — այդպէս չէիր խօսիր, եթէ գիտնայիր՝ ո՞ւր կէ կու գամ և ինչեր է անցեր զլիսէս :

— Ո՞ւր կէ կու գաս որ :

— Մուտ աշխարհքէն :

— Մուտ աշխարհքէն :

— Է՛յ, այս քանի՞ հազար տարի է թաղուած էի գետնին տակը քարերու հետ միասին :

— Հապա ինչպէ՞ս դուրս ելար :

— Ես ի՞նչ գիտեմ : Եկան, փորեցին, ջարդեցին, լոյս աշխարհ հանեցին :

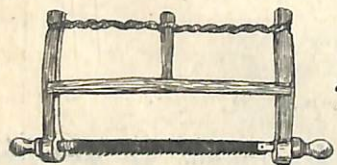
— Ե՞տքը :

— Ետքը լեցուցին հնոցը, սարսափելի կրակ էր : Վա՛հ,

այդ տաքութեանը երկամի կը դիմանայ. թուլցանք, հայեցանք, վերէն լեցուցեր էին, վարէն դուրս հոսեցանք: Հազիւ էի քիչ մը գովցեր՝ ալ ի՞նչ ծեծ ու տփոց, բարակցուցին, բարակցուցին, վերջն ալ անագին մկրատներով կտրեցին, զատեցին ինծի միւսներէն, գարկին գլխուս, տափակցուցին, ետքն ալ ոտքս խարտոցի դրին: Բայց, էհ, — աւելցուց յանկարծ գամը արհամարանքով. — դուն ի՞նչ պիտի հասկնաս այս բոլորէն. դուն, որ ոչ այդ հարուածներու մասին գաղափար ունիս, ոչ կրակ ես զգացեր մարմնիդ, ոչ ալ լոյս աշխարհքէն դուրս բան ես տեսեր կեանքիդ մէջ:

Երկաթէն գատ ուրիշ ի՞նչ տեսակ բաներ կը հանեն գետնի խորքէն: Ի՞նչ անուն կու տանք այդ հանուած բաներուն, ի՞նչ անուն կու տանք այն տեղին, ուրիշ կը հանեն: Ուրիշ ի՞նչ գործիքներ կը շինենք երկաթէն:

58. ՈՒՐԱԳ ՈՒ ՍՂՈՑ

Դուն մի ըլլար, ուրագի պէս, միշտ դէպի քեզ, միշտ դէպի քեզ. նայէ՛ ըլլաս սղոցի պէս, մէկ դէպի քեզ, մէկ դէպի մեզ:

Ի՞նչ տեսակ մարդն է ուրագի նման: Դուն ի՞նչ պիտի ընես, որ սղոցի նման ըլլաս:

ՀԱՆԵԼՈՒԿ

Գոմ մը գիտեմ՝ հազար գլուխ ոչխար կը տանի, կապ մը խոտ չի տանիր:

59. Մ Ր Զ Ն Ո Ց

1.

Անտառին բերանը փոքրիկ-փոքրիկ բլրակ մը կար. ամբողջ քաղաք մըն էր ատիկա: Այդ քաղաքին մէջ երկար փողոցներ կային, լայն ու կոկիկ բնակարաններ, լեցուն շտեմարաններ, մէկ խօսքով ամեն բան իր տեղը, կարգին ու խելացի: Վարպետները բնակարան կը շինէին, մշակները պաշար կը ժողովէին, դայեակները երեխաները կը

նայէին, իսկ գինւորները քաղաքը կը պաշտպանէին: Եւ հանգիստ ու բաղդաւոր կ'ապրէր այդ քաղաքը: Եւ այդ քաղաքը մըջնոցն էր:

2.

Օր մը սարսափելի հսկայ մը, այսինքն մօտիկ գիւղէն տղայ մը, տեսաւ այդ քաղաքը, իր անագին ոտքը դրաւ քաղաքին վրայ ու, Տէր Աստուած, ի՞նչ աւեր գործեց: Բնակարաններն ու շտեմարանները փուլ եկան, հողը լեցուց փողոցները: Դայեակները մանուկ մըջիւններն առին ու անտառը փախան. հայրերը, մայրերը և մշակները մոլորած այս ու այն կողմ կը վազվզէին: Իսկ անագին ոտքը կը շարունակէր փորփրելը:

3.

Միայն կտրիճ գինւորներն էին, որ գլուխին չը կորուսին: — Կոխ, — կանչեցին անոնք. — խածնենք ու սպաննենք այդ անիրաւը:

Ու առաջ նետուեցան, անոնց ետևէն այ միւս մըջիւնները՝
Յարձակեցան հսկային վրայ, կճեցին, թոյն լեցուցին, ուռ-
ցուցին խածած տեղերնին:

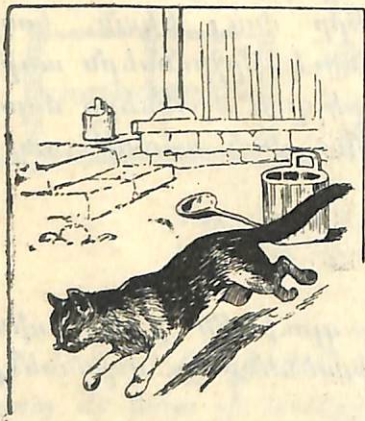
Հսկան ոտքերը թափ կու լտար, կը ճզմէր յաճակող-
ները: Քաջ ինքնապաշտպաններէն շատերը ինկան այդ մեծ
պատերազմին մէջ, բայց թշնամին վերջապէս յաղթըւած
ձգեց ու հեռացաւ:

Կենդանի մնացածները վերադարձան քաղաք: Նորէն շի-
նեցին իրենց բնակարաններն ու շտեմարանները, մաքրեցին
փողոցներն ու հրապարակները:

Եւ նորէն հանգիստն ու կարգը թագաւորեց քաղքին մէջ:
Վարպետները ու մշակները ուրախ-ուրախ կ'աշխատէին,
իսկ դայեակները կը կրթէին մանուկ մըջիւնները, որ մեծնան
ու դառնան իրենց քաղքին համար կտրիճ մշակներ ու պա-
հապաններ:

Տղան ինչո՞ւ կը բանդէր մըջնոցը:
Ինչո՞վ յաղթեցին մըջիւնները:

60. ԳՈՂ ՓԻՍՈՆ

Փիսօն, փիսօն ս'լաւան,
Թաւրիզ թողեց, փախաւ վան,
լեզուն թաթխան, երկար պոչ,
ինչ որ ուզեց, ըսին՝ սչ:

Փիսօն գնաց գողէգող,
փորն անօթի, սիրաւ դող,
դունչը հասցուց կովկիթին,
չերեփն իջաւ ճակատին:

61. ԿԱՊԻԿ

1.

Բակէն դափի ձայն լսուեցաւ:

— Կապիկ, մայրիկ, կապիկ են բերեր. — բացականչեց

Մշոտը ու վազեց պատուհան:

Խոշոր տան մը դարպասին առջևը հաւաքուեր էին տղայ
ու աղջիկ, ծառաներ, անցորդներ, մեծ ու պզտիկ:

Մէջտեղը կեցեր էր մարդ մը, կը դրմբ-դրմբացներ դափը,
իսկ քովի ընկերը կ'երգէր ու կը խաղցներ կապիկը՝ շղթայէն
քաշըշելով:

«Կապիկ, ցոյց տուր՝
տեսնենք ի՞նչպէս մեր աշխարհի
աղջիկները կ'երեսն պարի:»

Դափ պարնողը փոխնիփոխ կը կրկնէր ընկերոջ խօսքերը,
բազմութիւնը կը խնդար, բակէն կը հաչեր շունը:

Մինչ կապիկը չորս թաթ վեր-վեր կը ցատկէր, իբրև
թէ պար կու գար. և իր մարդանման գէմբը ամեն վայրկեան
անհանգիստ կը դարձներ մէյ մը տիրոջը աչքերուն, մէյ մը
հաչող շան կողմը:

«Կապիկ, ցոյց տուր՝
տեսնենք ի՞նչպէս մեծ շուկայէն
կու գայ աղան տնտնայէն :»

Կապիկը կը յենէր փայտին, ձեռքը կը դնէր մէջքը և պոչը գետնէն քաշ տալով՝ առաջ կու գար :

«Կապիկ, ցոյց տուր՝
տեսնենք ի՞նչպէս լեռան մօտը
կը պահպանէ հովիւն հօտը :»

Կապիկը փայտը կը դնէր վզին, երկու թևերը կը նետէր վրան ու կը դառնար տիրոջ շուրջը :

2.

Երեխաները ուրախութենէն կ'աղաղակէին, իսկ շունը աւելի ու աւելի սաստիկ կը հաչէր :

Ամեն հաշոցին կապիկը կը ցնցըւէր և յաճախ ալ կը սխալէր : Այն ատեն տէրը ձեռքի փայտը կ'իջեցնէր անոր գլխուն ու շղթան այնպէս ամուր կը քաշէր, որ կենդանին վախէն կը կրճտէր ակռաները, անորոջ ձայն մը կը հանէր և իսկոյն կ'ուղղէր սխալը :

«Կապիկ, ցոյց տուր՝
ինչպէս կ'երթայ վերի թաղը
մեր բրուտը կաղնիկաղը :»

Կապիկը ետևի թաթերովը կը բռնէր փայտը և առջևի թաթերուն վրայ կը պտտէր՝ պոչը ցից ըրած :

«Կապիկ, ցոյց տուր՝
տեսնենք ի՞նչպէս գինովները
կը թաւալին փողոցները :»

Կապիկը փռուեցաւ կռնակին վրայ ու ելաւ ոտքի, գլորուեցաւ նորէն ու կրկին ելաւ . . . : Այդ միջոցին շունը ամբողջ ուժովը քաշեց իր շղթան ու չը կրնալով կտրել, ծառ եղաւ ետևի ոտքերուն վրայ ու խռպոտ ձայնով մը կատաղի կերպով սկսաւ հաչել :

Կապիկը սարսափահար թռաւ անդին, երկու ձեռքով աշ-

խատեցաւ ազատի վզնոցէն, աւելի վախցաւ շուրջը բարձրացած աղմուկէն ու իրարանցումէն, յանկարծ վայրենի ճիչ մը արձակեց, մագլցեցաւ տիրոջը հագուստներուն ու կպաւ անոր կրծքին :

Կպաւ ու իր սոսկումով լի, յառած աչքերը շէր հեռացներ շունէն :

Ամեն կողմէն գետին տեղաց շաքար, կաղին, տասը փարանոցներ, բաց կապիկը չը թողեց տիրոջ կուրծքը, նոյն իսկ այն ժամանակ, երբ տէրը ծռած կը ժողվէր այդ ամենը :

3.

Ամբողջ օրը Աշոտը չը կրցաւ մոռնալ կապիկի սարսափահար նայուածքը : Եւ երբ պառկեցաւ անկողին, նորէն երկար-երկար կը մտածէր :

Յանկարծ իրեն այնպէս թրւեցաւ, թէ բան մը կը խեղդէր իր կոկորդը. ձեռքը տարաւ պարանոցը, տեսաւ՝ վզնոց է : Վզնոցը ամուր կը սեղմէր և մէկը ամեն վայրկեան ուժով կը քաշէր շղթայէն : Աշոտը աչքերը բարձրացուց ու տեսաւ, որ իր վզի շղթային ծայրէն բռններ էր անագին կապիկ մը . իսկ անոր քովն ալ կեցեր էր ուրիշ մեծ կապիկ մը, դափ կը զարնէր ու կ'երգէր .

«Աշոտ, ցոյց տուր՝
տեսնենք ի՞նչպէս մեր աշխարհի
աղջիկները կ'երնեն պարի :»

Եւ Աշոտը պարզ կը լսէր պատուհաններէն ու դռներէն իրեն նայող, այլ և իր շուրջը խոնուած մեծ ու փոքր կապիկներու հռհռոցն ու ծիծաղը, շան սարսափելի հաշոցը . իսկ իր գլխուն վրայ կ'երերար խալցրնոզ կապիկի փայտը .

«Աշոտ, ցոյց տուր՝
տեսնենք ի՞նչպէս գինովները
կը թաւալին փողոցները :»

Աշոտը կը գլորէր գետնին վրայ ու կ'երնէր ոտքի, նորէն կը գլորէր ու նորէն կ'երնէր . . .

Մէջ մըն ալ յանկարծ կատղած շունը ուժով մը վեր
ցատկեց, փրցուց վզի շղթան և յարձակեցաւ Աշոտի վրայ:
Աշոտը զգաց, թէ ինչպէս շան սուր ահուաները կը խրէին
իր ոտքը: Յաւէն ու սարսափէն ճչաց ու վեր թռաւ.

— Մայրիկ, մայրիկ...

Անկողնին քովը կեցեր էր մայրը՝ մոմը ձեռքը և անհան-
գիստ կը նայէր տղուն:

Մեր երագները սովորաբար ի՞նչ բանի հետ են կապուած:
Ատոր համար ուրիշ օրինակի մըն ալ պատահե՞ր ես այս գրքին մէջ:

62. ԿՈՐԵԿԻ ՀԱՏԻԿ

Թռչնակը պառկեր փոքրիկ բռնին մէջ,
երագ կը տեսնէր անուշ բունին մէջ.
Իբրև թէ լուսին գիշեր է պայծառ
ու անթիւ աստղեր վառ, իրար մօտիկ,
բոլորն ալ մէյ-մէկ կորեկի հատիկ,
և իբրև ինքն ալ կը թռչի վերէն,
կը կտցէ տիք-տիք,
հատ-հատ աստղերը իրենց տեղերէն:
Բայց երբ արևը ճիւղքին նայեցաւ,
երբ անուշ քունէն թռչնակն արթնցաւ,
կտուցը քսեց ասդին ու անդին
ու մեծ զարմանքով ըսաւ ինքնիրեն՝
«Ամբողջ գիշերը չէ՞ որ վերերէն՝
ես կը ժողվէի կորեկի հատիկ,
կ'ուտէի տիք-տիք,
այսպէս անօթի ինչո՞ւ եմ նորէն»:

Ա Ռ Ա Մ

Հաւը երագին մէջ կուտ կը տեսնէ:

63. ԽՐՏՈՒԻԼԱԿԸ

1.

Գարիի արտ մը ունէր գիւղացին: Գարին հասեր էր:
Ճնճղուկները ամեն կողմէն հաւաքուեր էին, կ'ուտէին,
հա՛ կ'ուտէին:

Գիւղացին գար թէ չէ, կը փախչէին, կը թառէին արտէն
քիչ մը հեռուն՝ թփերուն վրայ, կը թռչկոտէին, կը ծւժւային,
կարծես խեղճ մարդը ծագրել կ'ուզէին:

Գիւղացին տեսաւ, որ եթէ այսպէս շարունակուի՝ իրեն բան
պիտի չը մնայ:

Մտածեց, մտածեց, գնաց բերաւ ձող մը, ցցեց արտին
մէջտեղը, ուրիշ փայտ մըն ալ խաչի պէս կապեց անոր, իր
հին մաշած հագուստը հագցուց վրան, բրբրլած գգակ մը
անցուց ծայրը, քիչ մը խոտ փրցուց, կապոց մը ըրաւ, կա-
խեց անոր թևէն ու հեռացաւ:

Կարծես խկը մարդ ըլլար՝ արտին մեջտեղը կեցած,
մանաւանդ երբ հովն ալ կը փչէր ու կը շարժէր հագուստին
փէշերն ու երկար թևքերը:

«Դէ, հիմա տեսնենք, անիծածներ, ձեզմէ ո՞վ է որ
պիտի մօտենայ» . — մտածեց մարդը ու գնաց բանին:

— Գնաց, գնաց. — ծւծւացին ճնճողուկները ու բոլորը մէկէն վեր թռան թփերէն, որ վրայ թափին արտին:

— Ա՛ս ինչ բան է. այդ անպիտանը դեռ չէ գացեր. — գարմացան բոլորն ալ, օղին մէջ մէկ-երկու շրջան ըրին ու նորէն իջան ցած թփերուն վրայ:

Ու կ'ըստասէին, կը ծւծւային, կը ծղրղային, մինչև որ մարդը երնէ ու կորչի: Բայց մարդը պինդ կեցեր էր իր մէկ ոտքին վրայ, արտին մէջտեղը ու կը շարժէր թևերը:

— «Հապա թէ մօտ կու գար»:

Ճնճողուկները համբերեցին, համբերեցին ու համբերութիւննին հատաւ:

— Է՛, եկէք երթանք, գոնէ արտին եղերքներէն կը կըտցենք քանի մը կտուց. — ըսաւ անոնցմէ ամենէն համարձակը:

— Կը գարնէ. — պատասխանեց վախկոտ մը:

— Կը գարնէ՝ կը փախչինք:

Ու մէկ-երկու հատը մօտեցան արտին:

Իսկ միւսները ըսին.

— Է՛, աղբար, ո՞վ գիտէ, ի՞նչ սատանութիւն կայ տակը: Մէջէն փորձանք մը չերնէ: Ան որ թևերը այդպէս կը շարժէ ու գլուխն ալ այդպէս կը դըմբ-դըմբացընէ, ատիկա աղէկ նշան չէ:

Ըսին ու թռան գացին ուրիշ արտեր:

Գիւղացին ուրիշ ի՞նչ միջոցներով կ'աշխատի ճնճողուկները հեռու պահե իր արտերէն ու այգիներէն:

Ճնճողուկներէն զատ ուրիշ ո՞վ կ'արշաւէ գիւղացիի արտին վրայ մեծ ախորժակով:

ՇՈՒՏԱՍԵԼՈՒԿ

Մեր տունը եկան երէկ ցերեկ երեք երէց.

երեք երէց երէկ ցերեկ եկան,

երեք երէց երէկ ցերեկ գացին:

64. ԶԱՆԱՍԷՐ ՇՆՁԻՈՐՆԵՐ

Ալեքսան

ու իր տասնըինը փեսան,

քսան գերանդի

ու քառսուն յեսան:

Նստեցան,

սրեցին,

կերան, խմեցին,

պառկեցան, քնացան,

քաղեցին,

փոցխեցին,

կապեցին,

բարդեցին,

վերջին անգամ որ համրեցին,

տեսան՝

բարդէն պակաս էր քսան:

Քսան հոգի միասին այդ օրը բանի՞ խուրձ բարդեցին, երե մեկ բարդը երեսուն խուրձ է:

Ի՞նչ պիտի բլլայ այս կտորին խակակո՞ն վերնագիրը:

65. ՈՁՆԻՆ ՈՒ ՕՁԸ

1.

Ամառուան տաք օր մը: Արևի կիզիչ շողերը այրեր, մըրկեր էին արտ ու արօտ:

Շուրջը ձայն-ձուն չը կար, կարծես տաքէն ամեն ինչ մեռեր էր ու անշարժացեր: Գիւղի առջևէն հոսող վտակի վզոցն անգամ կտրւեր էր, կարծես ան ալ թմրեր էր ու պապանձեր:

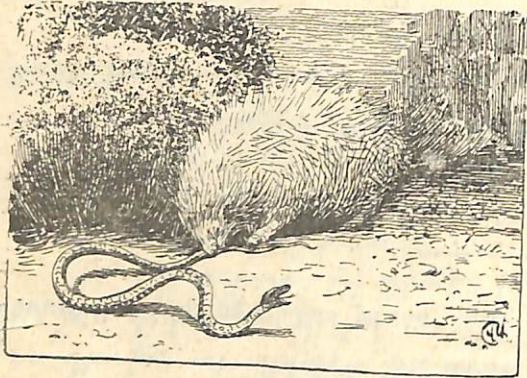
Օրուան այդ սօթին էր, որ գիւղի բոլոր երախաները հաւաքուեալ էին ձորին գլուխը ու կը նայէին վար:

Վարը ձորին մէջ կը կուէին ողնին ու օձը:

2.

Կտիւր կատաղի էր: Օձը կը սուլէր, թռիչքներ կ'ընէր փշոտ ողնին շուրջը, բայց ոչ մէկ կերպ չէր կրնար բռնէր: Ողնին ալ փոքրիկ գլուխը կը հանէր ու յարմար վայրկեանէն օգտուելով կը խածնէր օձին մէջքը, փորը, վիզը ու նորէն կը կծկըւէր:

Վերջին անգամ փշերուն մէջէն դուրս հանեց ան իր սուր զուռը, յանկարծ պինդ բռնեց օձին պոչէն և իսկոյն կծկըւեցաւ: Օձը ինչ որ ըրաւ ալ ազատիլ չը կրցաւ: Յաւէն կը Փշար, երբեմն գլուխը կը մօտեցնէր պոչին, երբեմն մարմինը այս ու այն կողմ կը նետէր: Ողնին փշերը ամուր ու սուր էին, անխնայ կը քրքրէին անոր իրանն ու գլուխը:

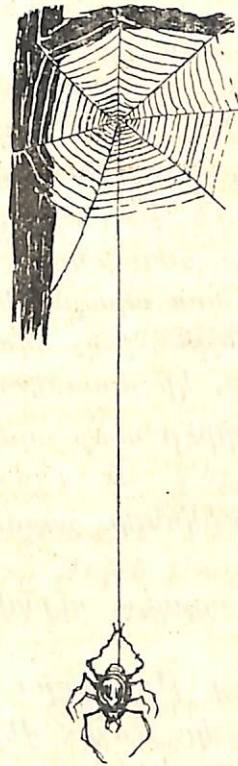
3.

Հետզհետէ օձը սկսաւ թուլնալ: Մարմնին վրայ բազմաթիւ վէրքեր կային, ալ չէր սուլեր, միայն կը ցնցըւէր ամբողջ մարմնովը:

Ողնին կծկըւեր էր ամուր՝ օձին պոչը միշտ պինդ պահած: Բաւական ժամանակ անցաւ, մինչև որ օձը բոլորովին անշարժացաւ: Մատկեր էր:

Ողնին թող տրւաւ վերջապէս անոր պոչը, զգուշութեամբ քանի մը անգամ հանեց գլուխը, դիտեց շուրջը, նայեցաւ օձին, գնաց ու ծածկըւեցաւ մօտի թփերուն տակը:

Ողնին ու օձը ինչո՞ւ կը կուէին:

Ճարպիկ սարդը ցանց կը շինէ երկար-բարակ ոտքերով. կարօտցածը ճանճի համն է, բան չէ կերեր օրերով: Շրջան կու տայ, շրջան կու տայ, նուրբ թելերը կը նետէ, ասդին կու գայ, անդին կ'երթայ, մինչև գործը աւարտէ:

Ձիգ կախեր է, տես, գերանէն. ի՞նչ արուեստ է, ի՞նչ ուստայն. ու ճանճերը ամեն կողմէն կու գան, տեսնեն՝ ի՞նչ է ան: Շրջան կու տան ու կը նային, վերէն, վարէն կը վզգան, կը նային ու կը կասկածին ու շատ երկմիտ կը տղզան:

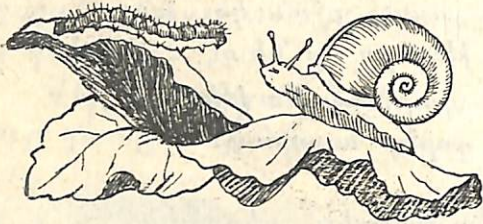
Իսկ վարպետը՝ մեր անօթին՝ անկիւն մըն է կծկտեր, ու անհամբեր ասդին, անդին, ժիր ճանճերը կը դիտէր, որոնք մէկ վեր ու մէյ մը վար բայց միշտ զգուշ կը թռչին, հասկցեր են, շատ մօտ չեն գար, կը տղզան ու կը փախչին:

Ի՞նչ են հասկցեր ճանճերը: Սարդը ինչո՞ւ ուստայն կը շինէ: Մարդիկ ի՞նչ կը շինեն նոյն նպատակին հասնելու համար:

1.

Կաղամբի մր տերևին վրայ կ'ապրէր խղունջ մը :

Այդ տերևին մէկ անկիւնը արդէն շատոնց ինկած էր պղտիկ դեղին հատիկ մը : Այդ հատիկը թիթեռնիկի ձու էր :

Տաք օր մը ձուէն դուրս սողաց փոքրիկ թրթուր մը : Խղունջը զարմանքով կը նայէր այդ նոր արարածին : « Ի՜նչ չնչին , ի՜նչ ողորմելի բան է », կը մտածէր :

Իսկ թրթուրը շատ ուրախ էր : Ան կը սիրէր տաք արևը , իր կաղամբին տերևը ու երջանիկ էր :

Օր մը խղունջը մօտ եկաւ ու իր կոտոշիկները շարժելով ըսաւ .

— Կը զարմանամ շիտակը՝ ինչո՞ւ ես այդպէս ուրախ : Մեր կեանքը բնաւ այդպէս թեթեւ չէ :

— Ինչո՞ւ . շատ լաւ է . — պատասխանեց թրթուրը : — Շուտով ալ սիրուն թիթեռ մը կը դառնամ , կը թռչիմ վեր , արևի ոսկի շողերուն տակ . ախ , ի՜նչ ազուրու պիտի ըլլայ : Խղունջը երեսը անդին զարձուց , խնդաց ու մտածեց , — Ի՜նչ ապուշ բաներ կ'ըսէ այդ յիմարը :

2.

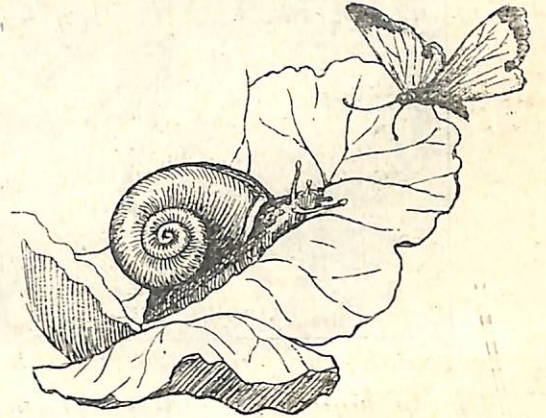
Գիշ մը ժամանակ ետքը թրթուրին ուրախութիւնը կորաւ : Թմրեք ինկեր էր տեղ մը :

Անգամ մը խղունջը կ'անցնէր անոր քովէն իր բնակարանը ետևէն քաշ տալով՝ երբ նկատեց , որ թրթուրը փաթթրւեր է մորթի նման բանի մը մէջ ու ինկեր է անշարժ :

— Ասանկ ալ յիմար . — բացականչեց խղունջը : — Կ'ըսէր թիթեռնիկ պիտի դառնամ , ինկեր , սատկեր է :

Անցաւ քիչ մը ժամանակ ալ , խղունջը բոլորովին մոռցեր էր արդէն իր դրացին և կ'ապրէր առաջուան պէս նոյն կաղամբին վրայ :

Օր մը , որ նորէն կ'անցնէր այն յիմար թրթուրի գերեզմանին մօտէն՝ յանկարծ զարմանքով կանգ առաւ : Թրթուրի պատուած մորթին մօտիկը նստած էր սիրուն թիթեռնիկ մը և անոր լաթնագոյն թաւիշ թևերը զըլարթ կը փայլէին արևին տակ :

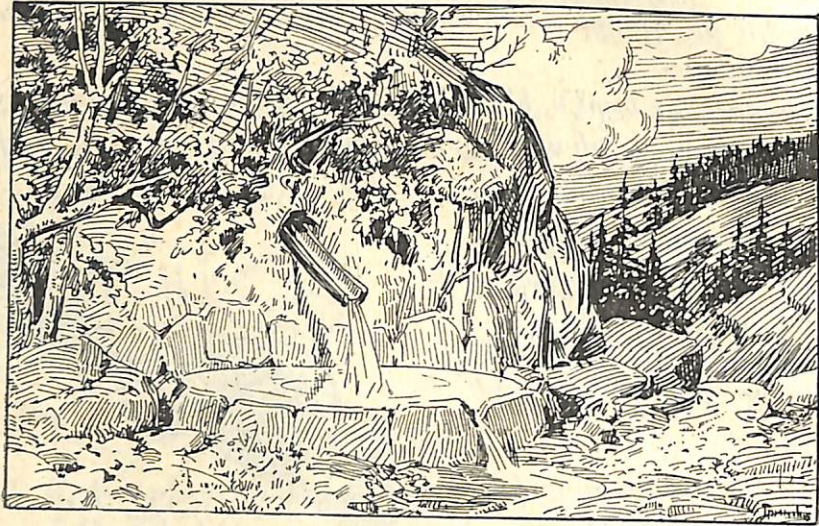

— Մնաս-բարով , խղունջ , ես կ'երթամ . — կանչեց թիթեռնիկը , թեւերը թեթեւ թափ տըլաւ , բարձրացաւ վեր ու կորաւ արևի յորդ ու պայծառ շողերուն մէջ :

Փոքրիկ քրքուրը ինչո՞ւ ողորմելի կը քրքր խղունջի աչիւն : Ուրիշ ի՞նչ միջատներ գիտես , որոնք վերջը կը քեւաւորուին : Ուրիշ ի՞նչ կենդանիներ գիտես , որոնք պատեան ունին : Ինչո՞ւ համար է խղունջին կոտոշիկները :

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ

Պառաւը նստեր յատակին ,
մուշտակը հագեր մուշտակին ,
կ'ըսէ՝ կը մըսիմ ,
հա՛ կը մըսիմ :

68. ԱՂԲԻԻՐԸ

Սարի լանջին, ժայռի տակ,
 ջուրը կը բըխէր սառնորակ
 ու ցրուելով խոտան իվար՝
 իզուր ճահիճ կը դառնար:

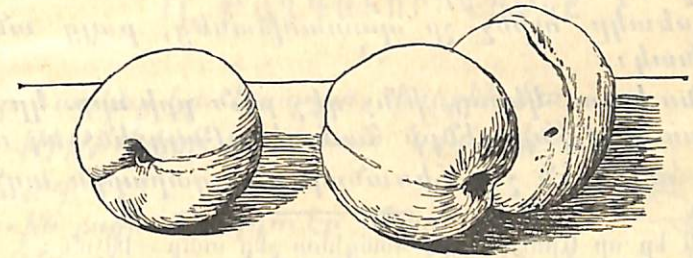
Հովիւն եկաւ ու խոր գուշ
 շինեց դէմը ու անուշ
 խաղ ըսելով՝ հոն բերաւ
 ջրեց հօտը իր ծարաւ:

Եղնիկն անցաւ այն սարէն
 տաքէն հանած չոր լեզուն,
 կուշտ-կուշտ խմեց աղբիւրէն,
 վեր նայեցաւ Աստծուն:

Անցւորն եկաւ տօթակէզ,
 սառն աղբիւրին, որ հասաւ,

կեցաւ, գլխարկը հանեց
 խմեց, սիրտը հովացաւ:

Ու տըլաւ իր օրհնանքը
 անցւոր մարդը այն բարի՝
 «Քու շինողիդ օր-կեանքը
 ջրի նման երկարի»:

69. ԵՐԵՔ ԴԵՂՁ

Արուսեակը ցատկրտելով վազեց իր սենեակը ու ձեռքի
 երեք հատ դեղձը շարեց սեղանին վրայ, ինքն ալ կեցաւ դի-
 մացը ու երկար կը դիտէր:

«Ի՛նչ աղուոր են. չեմ ուտեր, կը պահեմ». բսաւ ան ինքն
 իրենը: Բայց քանի մը վայրկեան ետքը, դեղձերէն մէկը յան-
 կարծ մօտեցուց բերնին ու խածաւ: Եւ շուտով կարմիր դեղ-
 ձէն մնաց միայն խոշոր կորիզը:

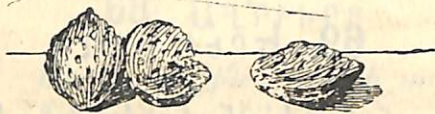
«Մնաց երկու հատ. չէ, ալ չեմ ուտեր». հաստատ վճռեց
 Արուսեակը, վերցուց դեղձերը ու վազեց խոհանոց:

Խոհանոցը կեցած էր լըլացք ընող կնոջ փոքրիկ, գու-
 նատ աղջիկը իր պատուած հագուստներովը: Յանկարծ կար-
 միր դեղձերէն մէկը սահեցաւ Արուսեակի ձեռքէն ու գլտո-
 րեցաւ շիտակ աղբատ աղջկան կողմը: Արուսեակը արագ
 ծռեցաւ, բռնեց դեղձը, ինքն ալ չը հասկցաւ ինչու՝ կարմրե-
 ցաւ ու փախաւ խոհանոցէն դուրս:

Եւ երկար կը մտածէր : Ետքը ինքնիրենը ըսաւ .
 «Աս մէկը ուտեմ, միւսը կը տանիմ անոր» :
 Կերաւ մէկ հատը : Մնաց ամենէն մեծը, փափուկ ու սի-
 րուն : Ծուտով այդ վերջին դեղձէն ալ միայն կորիզը մնաց :
 Արուսեակը շփոթած վազեց մօրը սենեակը :
 — Մայրիկ, դուն ըսիր, որ այս երեք դեղձերն ալ իմս են, չէ՞,
 — Այո, աղջիկս :
 — Եւ ինչ ուզեմ՝ կ'ընեմ, չէ՞ :
 — Այո, ի՞նչ կայ որ :
 Արուսեակը ոչինչ չը պատասխանեց, բայց անհանգիստ
 էր շարունակ :

«Իմինս էր ու կերայ. ի՞նչ գէշ բան ըրի որ» . կը մըտամտար
 ան՝ աշխատելով ինքրզինքր համոզէ : Բայց ինչ ալ որ կ'ընէր՝
 աչքերուն առջեւէն չէր հեռանար լըւացարարին աղջիկը :

Ի՞նչն էր որ Արուսեակին հանգիստ չէր տար : Ինչո՞ւ :

70. ԿԱՂՆԻՆ ՎԱՐՁԻՈՐՆԵՐԸ

Մեր ծեր կաղնին իր հին տունը
 այ, տըւեր է չորս վարձուորի :
 Արմատին մօտ ներքնատունը
 մուկն է բռներ այս տարի :

Անոր վրան խանութ ունի
 ատաղձագործ փայտփորիկը,
 թաք, թուք, թաք, թուք, հոն կ'աշխատի,
 հոն կ'անցընէ իր օրիկը :

Վերին յարկը՝ ըրած տիտիկ՝
 շէկ սկիւռը կը բնակի .
 կաղին, ընկոյզ, սերմ ու հատիկ
 դեղած խորքը իր փչակի :

Թաւ ճիւղքին մէջ բոյն է դրեր
 վարպետ ու զիլ երգչին մէկը,
 ձայն կը մարդէ, կ'ըսէ երգեր . . .
 Իսկ վարձ չի տար եւ ոչ մէկը :

71. ԲԱՂԴԱՒՈՐ ՎՈՒՇԸ

1.

Վուշը ծաղկեր էր . կապոյտ, փոքրիկ ծա-
 ղիկներ, թիթեռնիկի թեւերուն նման փա-
 փուկ ու քնքուշ :

Արեւին շողը կը գգուէր անոր դէմքը,
 ցօղի կաթիլը կը փայլփլէր անոր կրծքին, և
 վուշը հրճուանքի մէջ էր :

— Ի՞նչ աղուոր է արևը, ի՞նչ անուշ է
 ցօղը : Չէ, աշխարհիս երեսին ինձմէ բաղ-
 դաւորը չը կայ :

2.

Բայց օր մը եկան մարդիկ, բռնեցին
 վուշը ու արմատով դուրս քաշեցին հողէն :

«Վերջացաւ» . մտածեց վուշը :

Կոխեցին ջուրը, կարծես խեղդել կ'ուզէին,
 ետքն ալ դրին արեւին տակը, որ շորնայ :

Բայց բանը ատով ալ չը լմնացաւ . խեղճը բռնեցին փա-
 ռաւոր թակեցին, վերջը գզգզեցին, սանրեցին, անցուցին
 ճախարակին ու Ֆը՛ու, հա Ֆը՛ու մանեցին : Վուշը դարձաւ թել :
 Թելն ալ՝ որ հանեցին ու գործեցին՝ դարձաւ կտոր մը
 ճերմակ կտաւ :

— Աս ի՞նչ սիրուն բան եղայ . — կը պարմանար վուշը ինքն
 ալ . — Թէև մինչեւ շինեցին՝ հողիս հանեցին :

3.

Քիչ մը ետքը կտաւը առին, չափեցին, ձեւեցին, մկրատով կտրեցին, ասեղով ծակծկեցին և վերջապէս պատրաստեցին սիրուն շապիկ մը: Դրին խանութին ցուցափեղկը:

— Դէ, հիմա ինծի նայեցէք. — ուներ փքուեր էր անկա՛կա՛ ցուցափեղկին մէջ պառկած:

— Չէ, աշխարհիս երեսին ինծմէ բաղդաւորը չը կայ:

4.

Տարիներ անցան. շապիկը հագան ու մաշեցին: Թելերը արդէն քրքրուեր էին ու իրարմէ կը դատուէին:

Շապիկը դարձաւ քուրջ: Այդ քուրջով դռներն ու պատուհաններ կը սրբէին. օր մըն ալ նետեցին աղբանոցը:

«Վերջացաւ». կը մտածէր վուշը տխուր-տխուր:

Այդ միջոցին էր, որ մէկը եկաւ փայտին ծայրովը վերցուց գետնէն քուրջին կտորը, նետեց իր շալակի դամբիւղը ու տարաւ:

5.

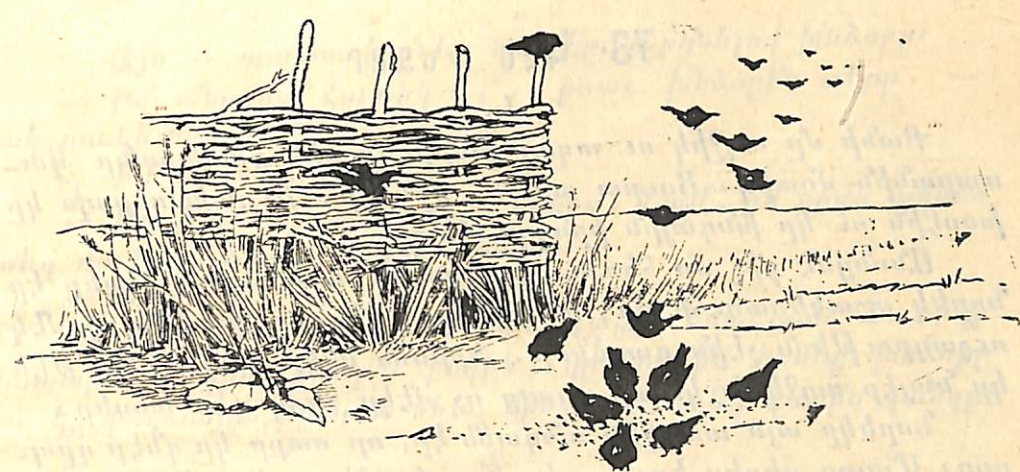
Խեղճը մանր-մանր կտրեցին, լեցուցին ջրի մէջ, եփեցին, խառնեցին, քամեցին, լըւացին, չորցուցին, փոռեցին հարթեցին, ճզմեցին, մինչև որ դարձաւ երկար-բարակ ճեպ-ճերմակ թուղթ:

— Վայ, այս ի՛նչ սիրուն բան դարձայ. — կը մտածէր վուշը: — Չէ, ինծմէ բաղդաւորը չը կայ աշխարհիս երեսին:

Թուղթը հաւասար կտրեցին, թերթ-թերթ դիզեցին, կապեցին, տարին տպարան, քաշեցին մեքենային տակը ու վրան գրեր տպեցին: Ետքն ալ ծալեցին, կարեցին, կազմեցին, եղաւ գիրք:

Ահա այդ գիրքն է հիմա քու առջեւդ, որուն վրայ կը կարդաս դուն բաղդաւոր վուշին պատմութիւնը:

Իսկ վուշի սերմնն ինչ կը պատրաստեն:

72. ՃՆՃՂՈՒԿՆԵՐԸ

Կոտ ու կէս կորեկ ունիմ ցանելու համար,
ճնճղուկներ թռան եկան ուտելու համար,
ծոեցայ քար մը առի գարնելու համար:

Կտրիճներ դանակ բերին մորթելու համար,
աղջիկներ թեւ քաշեցին փետտելու համար,
պառաւներ պղինձ դրին եփելու համար:

Դուռ-դրկից շուրջ բազմեցան ուտելու համար,
տէրտէրներ խաչով եկան օրհնելու համար,
աշուղներ սազով եկան գովելու համար:

Այ, ճնճղուկիկ,
կարմիր տոտիկ,
ճերմակ փորիկ,
ուտեն կուտիկ,
խմեն ջրիկ,
աուի եզրիկ,
պգտիկ-մգտիկ,
փախչին երթան ման գալու համար:

Ի՛նչի մեջն է այս կտորին կատակը:

1.

Քանի մը աղջիկ ու տղայ խմբուներ էին դասարանը վառարանին մօտիկ: Յուրտ առտու մըն էր: Ուրախ-ուրախ կը խօսէին ու կը խնդային իրարու հետ:

Անոնցմէ քիչ մը հեռու, բոլորովին առանձին, կեցեր էր նորեկ աշակերտուհի մը, որուն վրայ հիները կարծես ոչ-մէկ ուշադրութիւն չէին դարձներ. երբեմն մէկը կամ միւսը թէն կը նայէր աղջկան կողմը, բայց ոչ մէկը հետը չէր խօսեր:

Նորեկը այս առաջին անգամն էր, որ ոտքը կը դնէր դպրոց: Մայրը բերեր էր ու դեռ նոր էր հեռացեր: Աղջիկը հիմա շատ մինակ, խորթ ու անյարմար կ'ըզգար ինքզինքը այդ օտար սենեակին ու այդ օտար բազմութեան մէջ: Միտը սաստիկ իրենց տունը կ'ուզէր, կ'ուզէր ամէն բան թողնէ ու վազէ երթայ նորէն իր մօրը ետևէն:

Աչքերը սկսան լենայ և արդէն մօտ էր արտասուելու, երբ յանկարծ դասարանին դուռը թափով մը բացուեցաւ ու ներս նետուեցաւ սևաչուի կարմրաթշիկ աղջիկ մը:

Գնաց շիտակ դէպի վառարանը ու ձեռքերը տաքցնելով՝ սկսաւ խօսք ու կատակի հոն կեցած խումբին հետ:

2.

Մէյ մըն ալ յանկարծ աչքին ինկաւ նորեկ աղջիկը: Իսկոյն մօտեցաւ անոր:

— Բարև. — ըսաւ անուշ ձայնով մը ու շատ սիրալիբ:

— Բարև. — պատասխանեց աղջիկը ու դէմքը ակամայ պայծառացաւ:

— Յնար է, չէ՞, — ըսաւ սևաչուին. պայուսակը հանեց ուսէն, դրաւ սեղանին, ձեռքերը քիչ մը շփեց ու անմիջապէս գրպանին խորէն դժուարով դուրս քաշեց խոշոր խընձոր մը:

Հանեց, կիսեց, ու ժպտելով կէսերէն մէկը երկընցուց նորեկին. — խնձոր կը սիրես, չէ՞:

— Այո — պատասխանեց նորեկը վերցնելով խնձորը:

— Իմ անունս Հուռիկ է. — ըսաւ խնձորին տէրը. — Իսկ քուկի՞նդ:

— Իմ անունս Սեդա է:

— Ատ ի՞նչ ազուր անուն ունիս: Նայէ, իմ քովս ազատ տեղ մը կայ. կ'ուզե՞ս՝ մօտս նստիս:

— Միտով:

Ու երկու աղջիկները միասին գացին նստեցան Հուռիկի նստարանին վրայ իրարու քովիկ, կը կրծէին իրենց խնձորը ու կը փախային իրարու հետ, մինչև որ հնչեց դասին դանդը:

3.

Ուսուցիչը ներս մտնելուն պէս աչքը պտտուց դասարանին վրայ, կարծես մէկը կը փնտռէր: Տեսաւ նորեկը Հուռիկի կողքին, նայեցաւ անոնց զրուարթ աչքերուն ու ժպտեցաւ.

— Ոչինչ. լաւ բնկեր ես ճարեր:

Եւ այդպէս ալ էր:

Հուռիկը, որ հիմա մեծցեր է ու դարձեր է արդէն կին, դարձեր է տիկին Հոիփսիմէ, ինքն էր, որ պատմեց ինձի այս պատմութիւնը. և աւելցուց՝ թէ ինչպէս կէս խնձորով ձեռք էր բերեր իր ամբողջ կեանքի լաւագոյն ու մտերիմ ընկերուհին:

ձի՞շտ է. կես խնձորով եր ձեռք բերեր իր ընկերուհին:

— Ո՛ր կը վազես
այդպէս արագ,
այ դուն կայտառ,
սիրուն գետակ,
կանգ առ, խաղանք
այս ծառին տակ:

« Չէ, փոքրիկըս,
երթամ պիտի.
տես, շաղաքը
գիւղին մօտի,
պէտք է ուժ տամ,
որ պրտըտի:

« Իսկ հովտին մէջ
անուշահոտ
ծարաւած են
ծաղիկ ու խոտ,
յոզնած. դադրած
տաւարն ու հօտ: »

« Սառն աղբիւրը
բարձրիկ սարէն
անոնց համար
կու տայ արդէն
իբր գով ջուրը
կարկաչելէն: »

« Իսկ կամուրջի
տակն ալ, որ գայ՝
կայ լըւացքը
պառաւ կնկայ,
պէտք է լըւամ
քանի լոյս կայ: »

« Դէ, կը տեսնես,
մնան-բարով,
ճամբաս ցանած
հազար գործով,
դադար չունիմ
ես մինչև ծով: »

Ուրիշ ալ ի՞նչ կրնաս յիշեր գետի հազար գործերէն:

ՀԱՆՆԵԼՈՒԿ

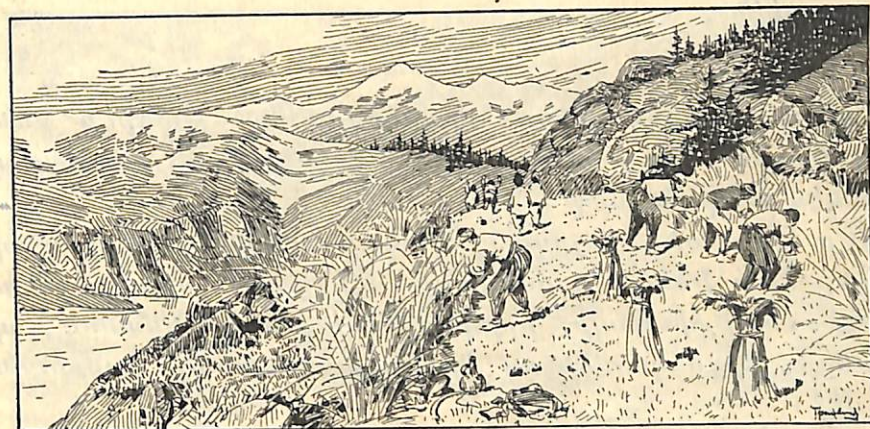
Ոտքեր չունի կը քայլէ,
բերան չունի կը կլլէ,
ան ի՞նչ է ան,
օրան-օրան
դադար չունի դառնալէ:

1.

Եղբայրներս իրենց ընկերներուն հետ խօսք էին կապեր,
որ երթան մոշ հաւաքելու: Այնքան ըրի, որ համաձայնեցան
ու ինձի ալ հետերնին առին:

Յուլիսի կէսն էր: Մորին արդէն վերջացեր էր. մոշն ալ
աւելի բարձր տեղերը կը գտնուէր միայն:

Արևը հապիւ գուրս էր նայեր դիմացի լեռան ետևէն, երբ
մենք ամարանոցները թողինք: Շարունակ բարձրանայինք
պիտի: Շուտով հասանք վերի արտերը:

Հոն հունձը դեռ նոր կ'ընէին: Գիւղացիք մանգաղները
ձեռքերնին կը ծռէին, կը հնձէին, գրկերուն մէջ կը ժողվէ-
ին, ապա խուրձերը կը կապէին ու ցից կը կեցնէին արտին
մէջը:

— Բարի յաջողում. — ողջունեցինք մենք:

— Աստու բարին, պատասխանեցին հնձորները միբերան:
Անոնցմէ մէկը բաժնուեցաւ ընկերներէն ու ըստ սովո-
րութեան ահագին խուրձ մը բարձր պահած բերաւ մեզի՝ իբ-
րեւ նրւէր:

Եղբայրս մանր արծաթ մը տըլաւ ու առաջ անցանք:

Շաւիղը աւելի թեք կը դառնար ու հետզհետէ կը կորսըւէր թփերուն մէջ :

Մէյ մըն ալ ետ նայեցայ :

Վարը կ'երեւային գիւղերը իրենց հողէ տափակ կաուրներով, տեղ-տեղ միայն կարմրին կու տար կղմինտով ծածկըւած տանիք մը : Սայլի ճամբան ոլոր-մոլոր կը ձգւէր գիւղերուն մէջէն : Դաշտին ու արտերուն մէջ շարք-շարք բազմեր էին խոտի դէզերն ու ցորենի բարդերը . մէջէմէջ գորգերու նման, սև-սև փուլած էին նոր վարած ցելերը : Հեռուն, դիմացի սարի անտառներուն մէջէն շիփ-շիտակ ծուխ մը կը բարձրանար վեր . ամխարարները ամուխ կը պատրաստէին :

2.

Շաւիղը կորսնցուցինք : Կը մագլցէինք՝ թփերէն բռնելով ու իրարու ձեռք տալով . կը քաշքշէինք իրար ժայռէ ժայռ . վերջապէս տեղ հասանք :

Տէր Աստուած, ինչքան մոշ կար : Թփերը ամբողջովին կարմրեր էին : Իսկոյն ցրուեցանք, մէկ կողմէ ազահութեամբ սկսանք ուտել հիւթալի, բոլորովին սև թութի նմանող, պլտուղները, միւս կողմէն ալ կը հաւաքէինք մեր զամբիւղներուն մէջ :

Կ'երգէինք, կը սուլէինք, ծիծաղ ու կատակ, իրար կը հրէինք փշոտ թփերուն վրայ :

Չը նկատեցինք ալ՝ թէ ինչպէս լեցան մեր զամբիւղները բերնէ բերան : Ծածկեցինք թարմ տերեւներով ու ճամբայ ինկանք :

Որոշեցինք՝ իջնենք լեռան միւս լանջովը, ուր գետակ մը կը վազէր . լողնալ կ'ուզէինք պաղ ջրին մէջ :

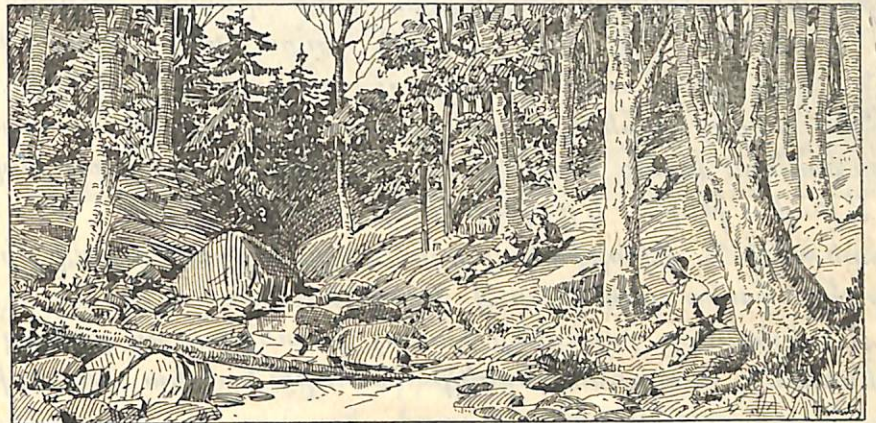
Անցանք միւս լանջը : Հոն աւելի անտառուտ էր . Հեռուէն, կը լսուէր կրկնըւող ու կանոնաւոր զրնգոց մը :

— Տղանք, խոտ կը հարեն . — կանչեց մեր առաջնորդը : Եւ ճիշտ որ քիչ մը ետքը ծառերուն տակէն դուրս եկանք

ընդարձակ բացուտ մը : Խոտ հարողները, կուրծքերնին բաց, գունաւոր թաշկինակներով գլուխնին կապած, իրարմէ հաւասար հեռաւորութեան վրայ քայլ-քայլ առաջ կ'երթային՝ երկար գերանդիները կանոնաւոր շարժելով : Անոնց ամէն մէկ շարժումին բարձր ու հիւթեղ խոտը կիսաշրջան կը փուլէր գետին՝ թարմ ու անուշ հոտ մը տարածելով :

3.

Նորէն մտանք ծառերուն տակը : Ծառերը աւելի ու աւելի խիտ ու վիթխարի մը դառնային : Անտառին զովութիւնը անչափ ախորժելի էր :

Յանկարծ երեսնուս զարկաւ ջրին խոնաւութիւնը : Ջրը վէժի մը շառաչը խոռնրեցաւ տերեւներու սօսափիւնին և թռչուններու երգին :

— Գետակը, գետակը, տղանք . տեսնե՞ք՝ ո՞վ աւելի շուտ տեղ կը հասնի :

Բոլորս ալ սկսանք վար վազել : Էջըր դժուար էր . ոտքս կը սահէր, շուտ-շուտ ամուր կը բռնէի թփերէն ու ծառերու բուններէն, որ չըլլայ թէ յանկարծ զամբիւղս թափեմ :

Քարքարուտ ձորին խորը կայտառ կը ցատկէր լեռնային վտակը :

Չամբիւղս արևին տաքէն պահեցի թուփի մը տակ ու քարէ-քար թուշկոտելով հասայ ընկերներուս: Շրջակայ քարերը շուտով ծածկըւեցան մեր գոյնգոյն հագուստներովը. շապիկ, վարտիք, գուլպայ, գլխարկ, փողկապ ամեն կողմ: Ու գրեթէ միաժամանակ բոլորս ալ թափեցանք ջուրը:

Պահէն ճչացի: Ու ալ ինչ պոռալ-կանչել. իրար ջուրը կը կոխէինք, իրարու վրայ ջուր կը սրըսկէինք, կը սուզուէինք ջրին տակը, կը պառկէինք մէջքի վրայ, դուրս կը վազէինք ափը ու նորէն կը նետուէինք փտակը. կ'անցնէինք ջրվէժին տակը ու կը թաղուէինք փրփուրին մէջ:

Մեծերը նկատեցին, որ ես ցայտերէն շատ կը վախնայի, բոլորն ալ յարձակեցան վրաս ու ջուր կ'ընէին աչքերուս, քիթ ու բերնիս: Շունչս կտրած դուրս նետուեցայ ջրին մէջէն, վազեցի հեռուն, նստեցայ շոր քարի մը գլուխը ու տաքնալ սկսայ արևին տակ: Ետքը կամաց մը մօտեցայ, հագուստներս արագ ժողվեցի ու փախայ լողցողներուն քովէն:

Այնպէս թեթև կ'ըզգայի ինձի լողնալէս ետքը, ոչ - մէկ յոգնածութիւն: Ախորժակս բացուեր էր: Կ'ըշտապեցնէի միւսները, որ դուրս գան շուտով՝ նստինք հացի:

Ուտելիքները շարեցինք կանաչ խոտերուն ու լայն - լայն տերևներուն վրայ, նստեցանք ծառերուն խիտ սաղարթին տակը և անուշ ճաշ բրինք:

Ծարաւէինք թէ չէ՝ կը վազէինք վար դէպի փտակը, ուր անագին քարի մը տակէն պաղուկ աղբիւր մը կը բխէր. կը ծռէինք, բերաննիս դէմ կու տայինք վճիտ ալին ու կը ծծէինք:

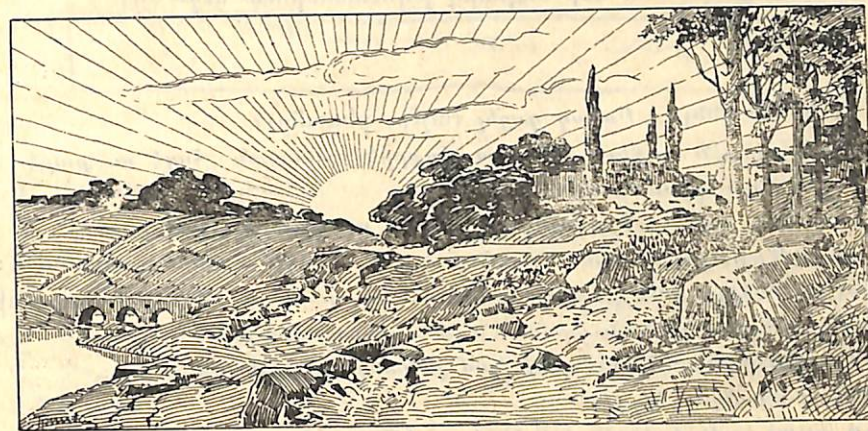
Հացէն ետքը, երբ ամենքը ցրուեցան հոս ու հոն, առի զամբիւղս տարի հաստարմատ թխկի մը տակ ու ինքս ալ կողքը երկընցայ կիսաչոր խոտին վրայ:

Անտառը լեցուն էր մեզմ ձայներով. երբեմն հովիկը կամաց մը կը սրւսըւացնէր ճիւղերը: Եւ իսկոյն քնացայ. առտուն շատ կանուխ էի արթնցեր:

— Հէյ-էյ, ժամանակ է, ժամանակ, տո՛ւն. — կը կանչէր ուժեղ ձայն մը:

Անմիջապէս վեր թռայ...

Արեւը իջեր էր արդէն, երբ վերէն կը մօտենայինք մեր գիւղին:

Խրճիթներուն բակերէն կը բարձրանար ծուխի սիւնը. հովը կալերէն դարմանի փոշին կը ցանէր հեռուն. նախիրը կը մտնէր գիւղը:

Գիւղը ազմուկ էր. հորթերուն բառաչը, շներու հաչը: Ծիծեռնակները ամբողջ երամով կը սլանային օդին մէջ. պտոյտներ կ'ընէին ու սուր կը ծղրգային:

Իսկ գիւղի աղբիւրին գլուխը հաւաքուեր էին հարսներն ու աղջիկները սափորներն ու կուժերը ուսերնուն:

Մեր ամարանոցի սանդուխներուն վրայ մայրիկս կ'ըսպասէր մեզի: Տեսնելուն պէս վազեցի վրան ու զամբիւղս դրի առջեւը.

— Նայէ, մայրիկ, ինչքան մոշ եմ բերեր քեզի համար:

Պ Զ Տ Ի Կ Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Քանի մը ժողովրդական բառերու ու ասոյքներու, որոնք դեռ նոր մտնելու վրայ են մեր գրական լեզուն եւ որոնք գործածուած են մեր նախորդ յօդուածներուն մէջ

- Քաց ու խուփ ընել = Բանալ զոցիլ (աչիք, բերանք) :
- Պուօ = Աղբիւրին առջեւը շինուած փոքրիկ աւազան հողէ ու քարէ, կամ փրփուած գերանէ մը :
- Պլուխ-կոնծի սալ = Գլուխը զնիլ գետին ու գլտորիլ (թախլա) :
- Ջրնգոց = Մետաղի մը հանած զրընդ ձայնը. հոսկէ՝ զրնգալ, զրնգան :
- Փակել = Ծեծել. բակ = ձեծ. այլեւ դուռը զարնելու երկաթը (չախչախ) :
- Փախուց = Ծածուկ. նոյն արմատէն՝ թաքուցաւ. թաքչիլ :
- Խուցնիկ-մուցնիկ = Նազանքով կամ քծնանքով ծումուլ :
- Ծամօն = Ծամելու ձիւթ :
- Ծառս բլլալ = Ետեւի ստփրուցն վրայ կենալ. ծառանալ :
- Ծեղ ու ձոց = Ոստերու ու ցօղուններու չորցած կտորտանքը :
- Եխար = Կէտուակէս, կիտովին :
- Կուտնալ = Ծռիլ ինքն իր վրայ :
- Ճոն = Գլխարկ կարող :
- Ման գալ = Պտըտիլ. ման սալ = մանել, առանցքին վրայ դարձնել :
- Նարմանագուկ = Նազ՝ նազիկ բառէն. քնքուչիկ :
- Շալակար = Վարպետին ետեւէն զործիքներն ու ապրանքը չալկած տանող աշկերտ կամ ծառայ :
- Շուռ գալ = Դառնալ. ցուռ սալ = դարձնել. հոսկէ՝ ցուռ ու մուռ սալ — ասդին-անդին դարձնել :
- Տաղիլ = Տաք երկաթով մը մարմինը այրել, խարել :
- Տափ = Գետին. հոսկէ՝ տափել = գետինը ձեծել (պոչով). հոսկէ՝ տափան. նոյն արմատէն՝ տափակ, տափարակ :
- Տանուէր = Գիւղի ընտրած կառավարիչը. գիւղապետ, ըէս :
- Տլլոր = Մերկ :
- Տրցամ սալ = Վրան ջուր սրսկել, որ փափկի :
- Փուլ գալ = Փչիլ. փուլ սալ = փլցնել :

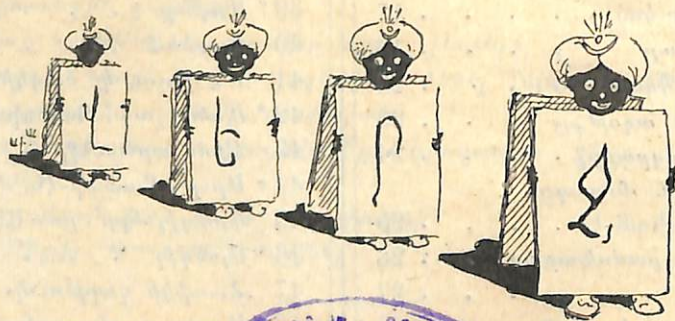

1* Հրաժեշտ. Շիլլեր-էն 3	25 Նոր վարժուհին 31
2 Ծիծեռնակներու չուն 3	26* Ամպն ու սարը 32
3* Գարոցի ճամբան 5	27 Քեռի Սիմօնի նապաստակը . 33
4 Դասի ստուն 5	28* Աղքատ կլինը, ըստ Մ. Նալբանտեանի . . . 36
5 Անճարակին արդարացումը . 6	29 Իշուկի գանգաթը 37
6 Փոքրիկ թանուխաւը 7	30* Բաց նամակ մը ամենուն . 39
7* Աշունը 9	31 Ածխարարն ու պարոնը, ըստ Ամիլիա-է 40
8* Ազուէան ու իր պոչը, Ա. Խնկոյեան-էն 10	32* Ո՞ր են 42
9 Սուսասան 12	33 Զմեռը 43
10* Դիշեր 13	34 Որսի 44
11 Զուրը փախաւ 14	35* Կաթիլ մը մեղր 46
12 Ամպի երեխաները 14	35* Կանաչ աղբար 52
13 Վէճ 15	36 Մշտական ճամբորդ 52
14* Աչնան վերջը 16	37* Ամպերը 55
15 Եկեղեցին կորեր է, ըստ Էլզա Ֆրապանի 16	38 Առիւծի երազը 55
16 Մարդ չը կայ 17	39* Մարդը 57
17 Շալակար 18	40 Կարծեմ 57
18* Պօզոս—Պիարոս 20	41 Թէ ինչու կը ծաղկին 58
19 Համիլիի աղօթքը 23	42* Մանուշակ, Դոտովեան-էն . 59
20 Կացին աղբարը 24	43 Զիւռ արտունջը 60
21* Քամին ու մարազը, Ա. Խնկոյեան-էն 25	44* Արօր, Բանֆի-էն 51
22 Ազուէայը բաժանարար 26	45* Արագիլները, ըստ Անդէրսընի . 62
23 Դրամ 27	46* Արագիլ 66
24* Շունն ու կատուն 28	47 Հատիկի զարթումը 67
	48* Աքլոր ու մարգրիտ 68

49 Մժգուկը	62* Ծիտիկի երազը	88
ըստ Մ. Սիբիրեակի	63 Խրտուխակը	89
50* Գիւղացին ու արջը ,	64* Զանասէր հնձուրները	91
Ա. Խնկոյեան-էն	65 Ողնին ու օձը ,	
51 Կարմրակատար	ըստ Յ. Ապրեսեան-ի	91
52* Թռչունի մը մտածմունքը	66* Սարդի ոստայնը	93
53 Անճոռնի ճուտիկը	67 Թրթուրն ու խղունջը	94
54* Տղան ու արեւը	68* Աղբիւրը	96
55 Երկրի շուրջը	69 Երեք դեղձ	97
56* Ուշացած ճամբորդ	70* Կաղնիին վարձուրները	98
57 Գամին պատմութիւնը	71 Բաղդաւոր վուշը	99
58* Ուրազ ու սղոց	72* Ճնճուկները	101
59 Մըջնոց	73 Կէս խնձորը	102
60* Փխօն	74* Գետակը	104
61 Կապիկը	75 Մոշ հաւաքելու	105

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ Ն Ե Ը

Գիրք ու տառեր	6	Այգի	60
Բողկ	9	Յորին	67
Երկինք ու աստղեր	13	Կրիսյ	75
Պատրոյզ	41	Մըջնոց	82
Դգալ	42	Կաղամբ	95
Արտ	60	Գետ	104

2013

3678

ԼՈՒՍԱԲԵՐԻ ՇԱՐՔԷՆ

ԱՐԳԷՆ ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵՐ

ԼՈՒՍԱԲԵՐ, ԱՅՔԵՆՆԱՐԱՆ

64 էրես, 80 պատկեր եւ բազմաթիւ ձեռագիրներ, Գին 100 փ. դր.

ԼՈՒՍԱԲԵՐ, ԸՆԹԵՐՅԱՐԱՆ Ա. ՏԱՐԻ

80 էրես պատկերազարդ . . . . . 4 դրուչ

ԼՈՒՍԱԲԵՐ, ԸՆԹԵՐՅԱՐԱՆ Բ. ՏԱՐԻ

112 էրես պատկերազարդ . . . . . 5 դրուչ

ԼՈՒՍԱԲԵՐ, ԸՆԹԵՐՅԱՐԱՆ Գ. ՏԱՐԻ

144 էրես պատկերազարդ . . . . . դրուչ

ԼՈՒՍԱԲԵՐ, ԸՆԹԵՐՅԱՐԱՆ Գ. ՏԱՐԻ

176 էրես պատկերազարդ . . . . . 7 դրուչ

ԼՈՒՍԱԲԵՐ, ԳՐԱԽՈՐ ՎԱՐՃՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Ա. ՏԱՐԻ

48 էրես շարադրական պատկերներով . . . 2 դրուչ

ԼՈՒՍԱԲԵՐ, ԳՐԱԽՈՐ ՎԱՐՃՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Բ. ՏԱՐԻ

48 էրես շարադրական պատկերներով . . . 2 դրուչ

ԼՈՒՍԱԲԵՐ ՈՒՂԵՅՈՅՅՈՒ

Գրել-կարգով սորվեցնելու եղանակը . . . . . 10 դրուչ